Р Давлат китоб палатаси
ИНВ. № 3
Гос. книжная палата УзССР
28 НОЯ 1984
ОПЛАЧЕНО

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 30 НОЯБРЬ № 48 (2788) ЖУМА

ОММАНИНГ ИЖОДИЙ АКТИВЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ, ЗАРУР ИҚТИСОДИЙ ВА ТАШКИЛИЙ ШАРТ-ШАРОИТЛАРНИ ЯРАТИШ ҲАҚИДА ПУХТА ЎЙЛАШ КЕРАК. БУ ВАЗИФАНИ АМАЛИЙ РАВИШДА РЎЁБГА ЧИҚАРИШДА ИШЧИ ВА КОЛХОЗЧИ, ИНЖЕНЕР ВА ИҚТИСОДЧИ, ОЛИМ ВА ХЎЖАЛИК РАҲБАРИНИНГ КУЧ ВА БИЛИМЛАРИ САРФЛАНИШИ ЛОЗИМ.

К. У. ЧЕРНЕНКО

УЛУҒВОР РЕЖАЛАР

ДАВР ТАЛАБИ

Ватанимиз пойтахти Москвада мамлакатимиз ҳокимиятининг олий органи —ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг иккинчи сессияси бўлиб ўтди. Депутатлар мамлакатни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг 1985 йилги давлат плани ва давлат бюджети ҳақидаги масалаларни муҳокама қилдилар. Бу масалалар ҳар бир совет кишисининг бугун қилаётган иши якуни ва эртаги амалга ошириши лозим бўлган режаларидан иборатдир.

Мана, яна бир шонли меҳнат йили якунланмоқда. Масалан, мен учун бу йил эсда қоларли воқеаларга бой бўлди. Чунончи, асарларим СССР Давлат мукофоти билан тақдирланди. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Жавлон Умарбеков билан биргаликда Кино уйида ишлаётган маҳобатли санъат асаримизни тугалладик.

Биз, монументал санъат ижодкорлари кўпинча қурувчилар билан елкама-елка меҳнат қиламиз. Мамлакатимизда ҳар йили қурилган кўплаб уй-жой бинолари, кинотеатрлар, маданият саройлари тасвирий санъат асарлари билан безатилмоқда. Айниқса, халқнинг турмуш шароити яхшилана борган сайин монументал санъат асарларига кўпроқ эҳтиёж сезилмоқда. СССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари, СССР Госплани раиси, депутат Н. Байбаков «СССРни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг 1985 йилги давлат плани ҳамда 1984 йилги план қандай бажарилаётганлиги тўғрисида» қилган докладида жумладан шундай деди: «Одамлар ҳақида, уларнинг ўсиб бораётган моддий ва маънавий эҳтиёжлари ҳақида ғамхўрлик қилиш ҳамиша планларимизнинг марказида бўлиб келди».

Биз келгусида амалга оширадиган ишларимизнинг режасини тузар эканмиз, юксак суръатлар билан олиб борилаётган қурилиш ишлари доимо диққат марказимизда туриши лозим. Сессия материалларида айтилишича, шу йилнинг ўзида 113,7 миллион квадрат метр уй-жой қурилар экан. Бу 1983 йилдагидан 1,3 миллион квадрат метр кўп деган сўз. Демак, биз рассомлар ҳам сифат, ҳам сон жиҳатидан давримиз талабига мос асарлар устида жиддий ишлашимиз лозим.

Баҳодир ЖАЛОЛОВ,
СССР Давлат мукофоти лауреати

ФАРОВОНЛИК—БОШ МАСАЛА

Инсон дунёга келибдики, меҳнат билан тирик. У ҳалол одам турмушининг файзи. Шу боис ҳам партия-ҳукуматимиз совет кишиларининг умрлари файзли, турмушлари фаровон бўлиши учун уларни янада самаралироқ меҳнат қилишга даъват этмоқда.

Куни кеча ўз ишини тамомлаган ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг иккинчи сессияси кўриб чиққан масалалар замирида ҳам ана шу даъват мужассам.

Мамлакатни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш учун партия ва ҳукуматимиз доимо ғамхўрлик қилиб келмоқда. Бу ғамхўрликни биз далаларимизда етиштирилаётган миллионлаб тонна пахтада, боғ-роғларимизнинг янада кенгайиб бораётганлигида, халқимизнинг турмуш маданияти тобора юксалаётганлигида ва амалга оширилаётган бошқа ишлар тимсолида кўрамиз.

Айтайлик, бизнинг бригадамиз. Бу йил 63 гектар дашт ерга пахта экканмиз. Бизнинг ерларда Т-14 нави бирмунча яхши ҳосил беради. Ҳар гектар ердан 50 центнерданга яқин ҳосил кўтардик.

Албатта, меҳнатда ҳам меҳнат бор. Агар шу ерни ковлаганда сув чиқмаслигига кўзингиз етиб туриб, ковлайверган билан бирор натижа чиқмайди. Мен гапни бекорга қудуққа бурганим йўқ. Ўртоқ К. У. Черненконинг КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил октябрь Пленумида сўзлаган нутқида узоқ йилларга мўлжалланган мелиорация программаси белгилаб берилди. Сирасини айтганда, партия-ҳукуматимиз бу соҳада ҳам деҳқонга катта ёрдам беряпти. Мамлакат миқёсида ана шу ишлар учун 9 миллиард сўмдан кўпроқ пул сарфланмоқда. Энди ўйлаб кўринг. Биз ана шунча маблағдан қандай фойдаланаяпмиз? Тўғрисини айтиш керак, ерларни суғориш, сувдан тежаб-тергаб фойдаланиш, охир-оқибатда суғориладиган майдонларнинг самарадорлигини ошириш борасида ҳали партия ҳукуматимиз кўрсатаётган ғамхўрлик даражасида иш қилаётганимиз йўқ. Шу сабабли ҳам партия бизни йўл қўйилаётган камчиликларни қайта-қайта кўриб чиқишга, режали иш тутишга даъват этяпти. Шу маънода бўлиб ўтган ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг иккинчи сессияси социал-иқтисодий ривожланишнинг асосли режаларини тўла-тўкис белгилаб берди. Зотан, халқ фаровонлигини ошириш партия ва ҳукумат илгари сураётган бош масаладир.

У. УМУДУЛЛАЕВ,
Қумқўрғон районидаги «Қизил Октябрь» колхозининг бригада бошлиғи

САНЪАТКОРЛАР ПАХТАКОРЛАР ҲУЗУРИДА

Республикамизнинг улкан «оқ олтин» хирмони тикланаётган шу кунларда ҳар бир касб эгаси ўзини пахтакор деб билиб, муносиб ҳисса қўшишга ҳаракат қилмоқда. Бу умумхалқ ишида санъаткорлар ҳам ўзларини бурчли деб ҳисоблайдилар.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР Давлат академик Катта театрида пахтакорларнинг маданий ҳордиқ чиқаришларига кўмаклашиш учун махсус концерт бригадаси тузилган. Санъаткорлар тез-тез колхоз ва совхозларда бўлишиб, қизиқарли концерт программасини намойиш этишяпти. Яқинда Тошкент область, Чиноз район Киров номидаги колхозда ана шундай учрашувлардан бири бўлиб ўтди. Унда театрнинг таниқли санъаткорлари —СССР халқ артистлари Ҳалима Носирова, Дилбар Абдураҳмонова, Ўзбекистон ССР да хизмат кўрсатган артист Ҳамид Шамсуддинов ва бошқалар иштирок этдилар.

Суратда: театр санъаткорлари колхоз пахта даласида.
О. ГОРЛИН фотоси

Ҳалима ХУДОЙБЕРДИЕВА

ОППОҚ ПАХТАНИНГ ЙЎЛИ

Ҳар бир одамнинг ўзига хос қайсидир афзал томонлари бўлгани каби ҳар бир халқнинг ҳам қаддини тик тутадиган, тилини бурро қиладиган ўз бойлиги бўлади. Ўзбекистоннинг шуҳратини оламга ёйган мана шундай ишонч боғи, суянчиқ тоғи — унинг пахтасидир.

Катта рўзғорнинг фарзандлари ҳар бири топган-тутганини шу рўзғорга келтириб, унинг яхшисини ошириб, камини тўлдирганидай, Иттифоқимизнинг ҳар бир республикаси, ҳар бир халқи дўстлик деб аталмиш улкан дастурхонга ўзининг топган-тутганини, бор бойлигини қўйиб, инсониятнинг яшаш тарзини яхшилашга ҳаракат қилади.

Бу дастурхонга биз пахта билан қўшиб ўталган бурчларимиз, машаққатли меҳнатимиз меваларини қўямиз.

Пахтазорни бежиз фронт дейишмас экан. Ўтган йили бир аёзли тонгда Тошкентдан турли областларга жўнаб кетаётган ҳашарчи студентларни кузатаётганда, бу туйғуни чуқурроқ ҳис этдим.

Автобусларга қушчалардай тизилишиб медицина техникумининг қизлари чиқишаётган эди. 15-16 ёшлар чамасида, онасининг иссиқ бағридан чиқмаган қизалоқлар. Бола-ку ҳали булар. Даланинг қорқировли, изғиринли ҳавосига чидашармикин, деган гап хаёлимдан кечганди ўшанда. Чидашди. Энг мушкул кунларимизда бир солдат чидами билан туриб беришди улар. Буни фахр билан айтишимнинг боиси шундаки, ўша қизларнинг ҳаммасини техникумнинг пахтадан қайтиш кунида яна ўшандагидай тизилишиб, автобусдан тушаётганларини кўрдим. Тетик, бироз қорайишиб, бироз ихчамлашган, аммо кўтаринки кайфиятда.

«Эр бошига иш тушса, этик билан сув кечар», деган гап бор халқда. Шундай, бизнинг халқимиз бошига иш тушса, синов кунлари бошланса, ёшини яшаб, соч-соқоли оппоқ мўйсафидларимиздан тортиб гўдакларимизгача оёққа туради. Бировларга кўр-кўрона эргашиб, бировларни такрорлаб эмас, ҳар биримиз шу куннинг энг долзарб масалаларини чуқур тушунган, англаган ҳолда.

«Биз ҳар томонлама баркамол шахс — мамлакат тақдири учун тарихий масъулиятдан чўчимайдиган, унинг юклари остида букилмайдиган ёшларни вояга етказиш тўғрисида доимо ғамхўрлик қиламиз,» — дейилади КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил апрель Пленуми қарорларида. Йўқса, об-ҳаво оғир келган шароитларда мўлжалимизга ета олармидик? Етдик, деган шуълавор сўз эса унгача чекилган азоб-уқубатлар устидан чизиқ тортиб юборади.

Бугун ҳам ўшандай шуълавор, фаровон дамлар арафасидамиз.

Яна кураш, яна синов...

Бу кураш йўлларидан биз биринчи марта ўтаётганимиз йўқ. Сўзимиз — ўша сўз. Халқда «Сўзи айрининг — ўзи айри», деган гап бор. Партия бизга сўзимиз билан ишимизнинг бир жойдан чиқиши кераклигини уқтиради. Бу сўзларни жон-жонига сингдириб олаётган менинг йигит халқим, менинг ўт халқим, ҳорманг!

Ҳар бир курашнинг бошланиш, кўтарилиш нуқталари бўлади. Биз кун сайин, соат сайин, он сайин кўтарилиш нуқтаси сари чиқиб боряпмиз!

Бугунги кунда ҳар бир пахтакорнинг, ҳашарчининг, бутун республиканинг йўли, йўналиши бир: кўтарилиш нуқтаси сари!

Сирдарё область, Сирдарё район Ленин номидаги колхознинг илғор теримчиси Умриниссо Деҳқонова

Қадим ўзбек ерига тағин кузак, шон келди,
Қўйни-қўнжин тўлдириб деҳқони даврон келди.
Гарчанд ёмғир-қор келди, об-ҳаво ёмон келди,
Аммо сермеҳнат кунлар тезоб ўтиб боряпти,
Ҳар йилгидай азият, азоб ўтиб боряпти.

Тағин юртнинг байроғи кўтарилар баландга!
Тағин ёнар сўзим-эй, аланга, ол, аланга!
Қандоқ етиб келдингиз, ҳумо қушли бу тонгга,
Оға-иним баҳодир, ботирларим, десамми,
Келинчак-қиз, мушк-анбар, атирларим, десамми.

Кўтарилиш нуқтаси юксак-юксакдир ғоят,
Шунданми меҳнатин ҳам мушкуллиги ривоят.
Мақсад зиналарида оналар айтган ният
Сизни қўллагай албат, тилак енгар, аҳд енгар,
Эзгуликка йўналган ҳар иш ҳамма вақт енгар .

Саратон-селдан асраб, бургутдай қанот ёзиб,
Бор топган-тутганини иссиқ бағрига босиб,
Келаётган жўмард халқ, Сизга мақтов муносиб,
Мақтов нима, йил бўйи машаққатли синов бу —
Йилнинг сўнггида эса фароғатли сийлов бу!

Пахта асли кўп иши, уруғчилик сиз учун,
Бир-бирини суямоқ, шерикчилик сиз учун,
Минг йил тебратиб келган тирикчилик сиз учун.
Шундан Сизни мақсадга албат етар даст дедим,
Қаттиқ ерни қайириб, соғ юрсангиз бас, дедим.

Чавандозлар от қўяр тик тоғларни харсанг, деб
Барчинларга шарт қўяр «юрагингни берсанг», деб.
Юртим, ўғил-қизингни абад юксак кўрсам, деб,
Алп, алпзодалар ўтган тупроқларингга ёздим,
Ишқ олдида ожизлик титроқларига ёздим.

Зарур бўлган, сиз жангда аямагансиз жонни,
Зарур бўлган, бергансиз ўзи бир тишлам нонни.
Зарур бўлди, яратиб имкони йўқ имконни,
Тиздан дармон кетса-да, ҳеч чўкмаган тиз халқим,
Арслонворим, қайтмасим, ваъдаси тўкис халқим.

Шундоқ, қадрдон йўл бу — юксалиш, толиш йўли,
Миллий ғурур, ҳис йўли, энг муқаддас иш йўли,
Қон-қардошга, хор-зорга кийим, нон ташиш йўли,
Йўл сўнгигача туриб берган ҳар жон бор бўлсин,
Қўли қадоқ, бағри ганж, Ўзбекистон бор бўлсин!

ЁШ ИЖОДКОРЛАР УЧРАШУВИ

Москвада совет ва болгар адиблари иштирокида бўлиб ўтган «Навқирон адабиёт ва граждanлик позицияси» мавзуида давра суҳбати иштирокчилари — бир гуруҳ болгариялик ёш ёзувчилар Тошкентга келдилар.

28 ноябрь куни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзида болгариялик меҳмонларнинг республикамиз ёш ижодкорлари билан учрашуви бўлди. Учрашувда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Ўктам Усмонов ёш ижодкорларга партия ва ҳукуматимиз кўрсатаётган ғамхўрлик, бу борада Ёзувчилар союзи амалга ошираётган тадбирлар хусусида гапирди.

Болгария ёш ёзувчилар кабинетининг секретари Валентин Даневский ўз сўзида болгариялик ёш ижодкорларнинг ғоявий-сиёсий, профессионал маҳоратларини оширишлари учун яратиб берилаётган шарт-шароитлар, адабиётнинг Болгария ва Ўзбекистон халқлари ўртасидаги дўстликни янада мустаҳкамлашдаги ўрни ва бошқа муҳим вазифаларга тўхталди.

Учрашувда болгариялик ёш ижодкорлар — Добромир Задгорский, Иордан Ганчковский, Иордан Костургов, Петя Александрова, арман шоири Давид Аванес, республикамиз ёш шоир ва ёзувчилари Усмон Азимов, Мурод Муҳаммад Дўст, Муҳаммад Солиҳ, Қутлибека Раҳимбоева, Шавкат Раҳмон, Шаҳодат Исахонова, Мирпўлат Мирзаев сўзга чиқиб, адабиёт ва халқлар дўстлиги масалаларига оид фикр ва мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар, ўз ижодларидан намуналар ўқиб бердилар.

Суратда: болгариялик ёзувчилар

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

«ЧОЙНАГИНГИЗ БЎШ ЭМАСМИ?»

Газетанинг шу йил 14 сентябрь сонида босилган «Чойнагингиз бўш эмасми?» сарлавҳали танқидий мақола Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети умумий овқатланиш бош бошқармасида муҳокама этилди. Трест раҳбарлари, уларнинг ўринбосарлари, савдо-тайёрлов базаларининг директорлари, хўжалик ҳисобидаги муассасаларнинг раҳбарлари иштирокида ўтказилган бу йиғилишда асосий эътибор шаҳар чойхоналари фаолиятини яхшилашга қаратилди.

«Зарафшон», «Гулистон» ресторанлари, 12-ошхона комплексига қарашли чойхоналардаги камчиликлар бартараф этилди. Бу чойхоналар учун 2510 дона чойнак ажратилди.

Тегишли ташкилотларга шаҳардаги чойхоналар иши устидан назоратни кучайтириш вазифаси топширилди.

К. КОМИЛОВА,
Ўзбекистон ССР савдо министрининг ўринбосари

◆

Мақола Ворошилов район матлубот жамияти правлениесида ҳам муҳокама қилинди. Унда район чойхоналари ва магазинлари ишида йўл қўйилаётган нуқсонлар тўғри кўрсатилган. Хўранда ва харидорларга савдо маданиятини пасайтирганликлари учун умумий овқатланиш корхонаси директори И. Жумақуловга ҳайфсан берилди.

Область матлубот жамияти правлениеси ҳам мақолада кўтарилган масала юзасидан махсус қарор қабул қилди ва тадбирлар белгилади.

А. ОДИЛОВ,
Сирдарё область матлубот жамияти правлениесининг раиси

«ЧЎЛ ОДАМЛАРИ»

Тошкент область агросаноат бирлашмаси газетанинг шу йил 2 ноябрь сонида эълон қилинган «Чўл одамлари» сарлавҳали мақола учун миннатдорчилик изҳор этади.

Областимизнинг қўйчилик билан шуғулланадиган хўжаликлари асосан Оҳангарон, Паркент, Бўстонлиқ районларининг тоғли зоналарида жойлашган. Ҳақиқатан ҳам бу ерларда табиий озуқа танқислиги бир қатор қийинчиликларни юзага чиқармоқда. Бунинг устига ана шу зоналар йил сайин ўзлаштирилиб, мол боқадиган яйловлар камайиб боряпти. Шу нуқтаи назардан ҳам Охунбобоев номидаги совхоз директори А. Бакиров ташаббуси билан амалга оширилаётган тадбирлар диққатга сазовордир. У раҳбар бўлган совхоз коллективи изен экишни йўлга қўйиш билан бирга унинг уруғини ҳам етиштирмоқда.

Келаси йилдан бошлаб бошқа совхозларда ҳам бу прогрессив тажрибани кенг жорий этиш учун барча чора-тадбирларни амалга оширамиз.

А. АБДУВАЛИЕВ,
Тошкент область агросаноат бирлашмасининг Бош директори

ЭНГ ЯХШИ КИНОСЦЕНАРИЙЛАР УЧУН КОНКУРС

Ўзбекистон ССР Кинематография давлат комитети ўзбек бадиий киносини ривожлантириш, кино асарларнинг ғоявий-бадиий савиясини ошириш мақсадида замонавий мавзуда ёзилган энг яхши сценарийлар учун конкурс эълон қилди.

Конкурсга ҳозирги замоннинг муҳим проблемаларини ёритувчи, юксак маънавий ғоялар тараннум этилган адабий сценарийлар қабул қилинади.

Конкурсга тавсия этилган сценарийларда Ўзбекистон ССР халқ хўжалиги ва маданияти соҳасидаги ютуқлар, ижодкор халқ меҳнати ўз аксини топмоғи керак.

Конкурсда қатнашувчи сценаристлардан тўлақонли характерлари, олийжаноб хатти-ҳаракатлари, партияга, Ватанга, халққа садоқати билан мафтун этувчи ижобий қаҳрамонлар кутилади.

Бугунги халқаро ҳаётнинг муҳим томонларини ёритган, жаҳон империализмининг милитаристик сиёсатини фош этувчи, тинчлик, ижтимоий тараққиёт, социалистик мамлакатлар халқлари ўртасидаги дўстликни мустаҳкамлашга бағишланган сценарийлар ҳам қабул қилинади.

Авторлар ўз асарларига хоҳлаган жанрни танлашлари мумкин. Конкурсда ёзувчилар, шоирлар, драматурглар, сценаристлар, кинорежиссёрлар, журналистлар, турли республикаларда истиқомат қилувчи кишилар иштирок этишлари мумкин. Бирорта киностудия билан битим тузилган сценарийлар конкурсга қабул қилинмайди. Сценарийлар рус ва ўзбек тилларида машинкаланган, икки нусхада 70—75 саҳифадан иборат бўлиши керак. Сценарийлар 1985 йил 1 ноябргача қабул қилинади.

Мукофотлар қуйидагича таъсис этилган:

Битта биринчи мукофот—2500 сўм;

Иккита иккинчи мукофот—1500 сўмдан;

Иккита учинчи мукофот—1000 сўмдан.

Мукофотга сазовор бўлган сценарийлар экранлаштириш учун топширилади. Мукофот олмаган, лекин ҳайъат томонидан қўллаб-қувватланган сценарийлар «Ўзбекфильм» студиясига келажакда ишлаш учун тавсия этилади.

Қўлёзмаларни буюртма хат тариқасида қуйидаги адресга йўллайсиз: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй. Ўзбекистон ССР Кинематография давлат комитети, «Киносценарийларнинг очиқ конкурсига».

60

ФОЙДАГА ҚОЛГАН УМР

Абулқосим МАМАРАСУЛОВ

ВОҚЕА бундай бўлган эди.

Туғруқхонада, умуман, Бўстон медицина-санитария қисмида ҳамширалар етишмайди. Ойтилла Жўраева туғруқхонага кирганда икки суткадан бери навбатсиз ишлаётган ҳамшира Раъно Юсупова уйига жўнаётганини, врачлар беш минутлик мажлисдалигини, агар ўрнига бошқа ҳамшира келса ўша қабул қилажагини айтди.

Бу пайт туғруқхона мудири, врач-акушер, гинеколог Александр Сахнов медицина-санитария қисми бош врачи Маматқул Қараманов ҳузурида унинг пахта ҳашарига кетиш-кетмаслигини ҳал қилишаётган эди. Шофер кирдию...

Бола ўлик туғилди. Қон кетиш эса тўхтамасди. Югур-югур бошланди. Уч ойлик боласи билан уйида дам олаётган ҳамшира Нина Попова, етти ойлик боласи билан декретдаги врач-акушер Ҳамида Ҳамидова зудлик билан чақирилди. Аниқланишича, Ойтилла Жўраева ҳомиладорлиги даврида бирон марта мутахассис врач ҳузурида бўлмаган. Камқонлик касали билан оғриган. Ҳозир гемоглабин даражаси камида 70-72 бирлик ўрнига бор йўғи 36 бирликни ташкил қилади. Бола туғилмасдан аввал ички қон кетиш бошланган ва у энди юзага чиққан. Тезда қон қуйилмаса, она икки соатдан сўнг нобуд бўлиши мумкин.

«Тез ёрдам» Жиззах қон қуйиш станциясига ўқдай учди. Ишни тез битирса бир соатда қайта олади. Қон эса ҳозир керак эди! Фақат қон бўлса онанинг ҳаётини сақлаб қолиш мумкин. Ҳамма жим. Хонада сукунат. Шу пайт... шу пайт Қарамановнинг хаёлига икки йил аввалги воқеа келди...

У куч билан телефон трубкасини тортиб олди-да, Бўстондаги ташкилотларга хабар бера бошлади: туғруқхонада она ҳалок бўляпти. Тезда биринчи группа қон керак. Ёрдам берувчиларни кутамиз.

Қизариб кетган бош врач, ниҳоят, телефон трубкасини қўйдию ёқасини чангаллади. Ҳаво етишмасди. У ҳовлига чиқди. Қалтироқ қўлларини киссаларига тиқиб, сигарета қутисини узоқ излади. Сигаретани лабига қистириб, ёндиргунча Қараманов қора терга тушди. Шундагина у қаршисида кимнингдир нималардир деяётганини ва бу ўша, ўлим тўшагида ётган онанинг турмуш ўртоғи эканлигини англади. Уни тинчитмоқчи бўлди, аммо тайинли гап айтолмай, ғўлдиради. Кўча тарафга юрди.

— Менга унинг ўзи керак, духтур ака! Боласи майли, уйда яна саккизтаси бор. Онаси ўлса, уларга қарайдиган одам қолмайди. Онаси менга тирик ҳолда керак. Ёрдам беринг, духтур ака.

—Яхши бўлади, ҳаммаси яхши бўлади, — деди Қараманов йигитга ўгирилишга юраги дов бермай, фақат врач бўлгани учун, нимадир дейиши кераклиги учун жавоб бераркан.

Кўчада эса ҳеч ким кўринмасди.

Қон кетиш кучайгандан кучаймоқда. Дақиқалар ўтиб боряпти! Қараманов сигаретани ерга ташлаб, асабий эзғилади-да, соатига кўз ташларкан: «Майли, мен борай, менинг қоним биринчи группа», дея ёнидаги одамга қараб хижолаткорона кулимсиради.

Ўша дамда бош врач нима ҳақда ўйлади? Балки қон бериш учун бораркан, қаҳрамонлик кўрсатишни кўнглига туккандир. Балки ташкилотлар ёрдамидан умидини узгандир. Балки ўз ходимлари кўз ўнгида обрўсини оширмоқчи бўлгандир. Йўқ, Маматқул Қараманов бундай ҳаракатлар ёшидан ўтган. У врач эди. Ҳар бир дақиқа ғанимат. Онани ўлимдан олиб қолиш унинг бурчи. У фақат ўлим билан олишиб ётган инсонни кўз олдида тутганди.

Умуман, врачлар ҳам ҳар хил. Медицина-санитария қисмида хизмат қилаётган бир мутахассиснинг қони ҳам биринчи группага мансуб экан. Ундан қон беришни илтимос қилишганда гепатит касали борлигини рўкач қилди. «Майли, она гепатит билан оғрисин, аммо тирик қолади», деган ўринли эътироздан кейин ҳам, у қон беришдан бош тортди.

БОШ ВРАЧ қон топшириб чиққанда туғруқхона йўлакчасида йигирмадан ортиқ киши қаторлашиб туришарди. «Она яшайди, демак яшайди!». Қараманов ўзига тикилаётган нақадар дўстона, нақадар қадрдон, нажоткорона нигоҳларга дош беролмади. Кўзларига ёш қалқди. Навбатда турган ҳар бир кишини бирма-бир қучоқлаб раҳмат айтгиси келди. Аммо ўзи жуда кўп қон берганди. Оёқда зўрға турарди. Юзи оқариб, йиқилиб қолмаслик учун ҳовлига, тоза ҳаво томон интилди.

Ҳовлида ҳам туғруқхона йўлакчаси торлиги туфайли йигирматача одам навбат кутарди.

Буларга нима керак? Агар шахсий манфаат нуқтаи назаридан қарасак, уларнинг биронтаси қон топширишга келмаганда ҳам ҳеч ким даъво қилмасди. Сен қон топширмадинг, деб уришмасди. Улар оддий одамлар эди. Ҳеч қандай қаҳрамонлик тўғрисида ўйламасдилар. Ойтилла Жўраевани, унинг турмуш ўртоғини умрларида учратишмаган ва бундан кейин ҳам учратмасликлари мумкин. Уларнинг кўплари кейин ҳам газетада мақталишдан қатъий бош тортдилар. Лекин бу ҳақда кейин... кейин...

Ҳозир биз туғруқхона ҳовлисидамиз. Бу ерга тумонат одам йиғилган. Яна келишяпти. Улар қаердадир, ким бўлибдир ишлашади. Балки уларни ўз идораларидан бошқа ҳеч қаерда танишмас, буни улар яхши билишади ва ортиқча шон-шуҳратга даъволари ҳам йўқ. Тўғри, уларнинг орасида арзон шов-шувга ўчлар, томошаталаб, «Ўша воқеа устида мен ҳам бор эдим. Ҳаммасини ўз кўзим билан кўрдим», дея эртасига ҳаммага мақтанишни истайдиганлар ҳам йўқ эмасдир. Аммо улар ўша мутахассис —врач каби денгиздан томчи, холос. Шуниси одамни қувонтиради. Шуниси одамга руҳ бағишлайди. Одамларга нисбатан ишончни, ҳурматни орттиради. Балки шуни ҳис қилгани учун Қарамановнинг кўзлари ёшга тўлгандир. Баъзи кишилар Қарамановга тасалли беришар, қанча қон керак бўлса, тайёрликларини айтишарди.

Нима бу? Инсонликка садоқатми? Бу одамлар нима исташади? Саволлар кўп, аммо жавоб бериш қийин. Тўғри, ҳар хил баландпарвоз гаплар билан саҳифани тўлдириш мумкин, бироқ... Келинг, яхшиси ана шу воқеа иштирокчиларининг ўзларидан эшитайлик.

Бу суҳбатлар «Тез ёрдам» Жиззах қон қуйиш станциясидан «қон йўқ» деган сабабга кўра қуруқ қайтиб келгандан кейин уч кун ўтгач, Ойтилла Жўраеванинг соғлиги бирмунча яхшилангандан сўнг бўлиб ўтди.

— Бола туғилишида она унчалик қийналмади. Аммо қон кетиш тўхтамагандан кейин ҳаммамиз шошиб қолдик. Врач сифатида аҳволи оғир одамнинг бошида турсангу ёрдам кўрсата олмасанг. Бу ҳолатни менинг касбимдаги кишилар яхши тушунишади, — дейди Александр Сахнов, — Ойтиллага раҳмат. Кўп қон йўқотса ҳам бугун ўзи юряпти. Тўғриси, унинг камқонлигини ҳисобга олиб, биз тамом умид узгандик. Яшашга истаги кучли экан. Менингча, уни айнан шу истак сақлаб қолди. — Александр Ильич ниманидир эслади чоғи, кулимсиради. — Ўзимиз жон ҳолатда югуриб юрибмизу аёлнинг эри ҳовлида ҳаммамизни сўкяпти. Ким билади, балки аёл нобуд бўлганда бир умр виждон азобида қолармидик. Яхшиям Қараманов бор экан. Бир вақти, кирди десангиз, қўлини тутди, юзида эса қон қолмаган. Озроқ ўзини босиб олсин, деган мақсадда Қарамановга: «Балки кутиб турармиз», десам, менга шунақа ўқрайдики, индамасдан шприцни олиб, ишга тушдик. Кейин яна саккиз кишидан қон олдик. Энг аввал, қаршимиздаги Жиззах чўлини ўзлаштириш территориал бошқармасидан Л. Дергачева, М. Порошина, А. Буляновская, Б. Дўстмуродов етиб келишди. Яна «Бустанводстрой» трестидан А. Басова ва Т. Малишева, ишчилар таъминоти бошқармасидан Л. Заец ва А. Жабборов деган яна бир нотаниш киши қон топширишди. Баъзиларни қон етарли бўлгандан сўнг қайтардик.

Имкониятдан фойдаланиб, газета орқали раҳбарларимиз кадрлар масаласида жиддий ёрдам беришларини илтимос қилардим. Бизда, умуман чўл зонасида соҳамиз мутахассислари етишмайди. Шунинг учун ҳар бир ҳамшира икки-уч киши ўрнида ишлашга мажбур. Бунинг учун жойлардаги ўқув юртларида чўл зонаси учун кадрлар тайёрлашга эътибор берилса ва соҳамиздагиларни қишлоқ хўжалик ишларига камроқ жалб этилса яна ҳам яхши бўларди.

Маматқул Қараманов гапни қисқа қилиб, бизда ёзиш мумкин ва ёзиш керак бўлган ходимларимиз кўп, деб қўя қолди.

—Мен ҳақда нимани ёзасиз? Мана, ёш, гўзал қизларимиз бор, ўшалар ҳақида ёзинг. Бизга эса қон керак дейишди, бордик, топширдик. Бор-йўғи шу. Хўш, нима бўлибди? — Бепарвогина сўради Жиззах чўлини ўзлаштириш территориал бошқармасининг молия бўлими бошлиғи Альбина Буляновская. Сўнг ҳазил аралаш қўшиб қўйди. — Бизга, қон топширсаларинг кўп овқат беради, дейишганди.

Гуриллаб кулги кўтарилди.

—Э, қўйсангиз-чи, нима деб ўйлаяпсиз? — Қўл силкиди территориал бошқарманинг иқтисодий текширув лабораторияси бошлиғи Мария Павловна. — Шу ҳам газетага ёзишга арзийдиган ишми? Тушунасизми, одам одамга тиргак бўлиши керак. Бу табиий эҳтиёж. Агар биз ўз фойдамизни ўйлаганимизда, салгина иккиланганимизда бутунлай кечиккан бўлардик. Қон керак экан, бердик, вассалом. Тасаввур қилиб кўринг-а, бу кун ҳеч кимнинг бошига тушмасин-ку, қачонлардир мен ҳам шу ҳолга тушдим, дейлик. Имоним комилки, бошқалар қараб турмайди. Улар ҳам худди мендай, танимасалар ҳам, мени қутқариш учун бор имкониятларини аяшмайди, — Мария Порошина сўз ахтариб, ўнғайсизланди. — Биз ҳаммамиз совет кишиларимиз. Биз худди ана шундай яшашимиз керак... Уруш даврида мен тўрт ёшда эдим. Сибирда яшасак ҳам шунақа қийинчиликларни бошдан ўтказганмизки, очлик, совуқ, ейдиган, киядиган, ёқадиган ҳеч нарса йўқ... Менинг отам урушда ҳалок бўлган. Отам ҳақда ёзса арзийди... Ҳа, икки йил бурун Оля исмли қиз шунақа вазиятга тушганди. Ҳаммамиз қон бергандик. Ўзи шу ерда яшайди. Ҳар замонда учрашиб қоламиз, ўша воқеани эслаб кулишамиз. Биз энди қондош опа-сингилларимиз. Инсон шунинг учун ҳам инсон-да.

СУҲБАТНИ территориал бошқарма адлия бўлимининг катта маслаҳатчиси Людмила Дергачева давом эттирди:

—Ҳар қалай мен қўрқоқман. Умуман, қон оладиган асбоб-ускуналарнинг кўриниши ўзи даҳшатли-да. Ўзимдан кетиб қолсам керак, деб ўйлагандим. Тасаввур қиласизми, ўзимни руҳан тайёрлаяпману вужудим қалтираяпти. Қон олишни бошлашгач эса титроғим босилиб, ўзим ҳам кутмаган ҳолда хотиржам бўлиб қолибман. Бор билимларини қўллашган врачларга раҳмат! Қонни нотўғри ишлатиб юборишлари ҳам мумкин эди-ку, шошилинчда билиб бўлмайди-да. Қаердадир, «Врачнинг юраги беморларга бағишланиши учун бу юракни авайлаш лозим», деган иборани ўқиганман. Врачларимиз омон бўлишсин!

— Аёлнинг соғаяётганидан хабарим бор, — деди «Бустанводстрой» тресги кадрлар бўлими бошлиғи Татьяна Малишева кулимсираб. — Бизга хабар беришди. Аёл киши, дейишди. Кўзи ёригандан сўнг кўп қон кетиб, аҳволи жуда оғирлашди, дейишди. Қандай қилиб бормаслик мумкин? Мен ўзим донорман. Агар яна керак дейишса, қанча деса ҳам беришга қурбим етади. Ана, бизнинг Басовамиз донор бўлмаса ҳам хабарни эшитдию мен билан йўлга тушди. «Мен қон беришим шарт. Қон бериш мен учун ҳам фарз, ҳам қарз», дейди. Бир вақтлар унинг ўзини ҳам худди шу тахлит сақлаб қолишган экан... Тўғри, қон топширганлар, асосан аёллар, бунинг устига ёши қирқдан ошган аёллар. Чунки операция столида аёл киши ётганди. Ёшлар ҳақида эса... Тўғри, у ерда ёш-ёш қизлар ҳам бор эди. Қўрқишди шекилли...

Ҳа, инсон ҳаётга қайта қадам қўйди. У ҳадемай оиласи бағрига қайтади. Ишонамизки, у болаларига инсон меҳри, садоқати, дўстлик туйғулари ҳақида кўплаб сабоқ беради. Чунки Ойтилла Жўраевага у йўқотган икки литр қон ўрнида дўстлари ҳадя қилган икки литру икки юз грамм қон ҳаёт бағишлаб турибди.

—Эндиги умрим фойдага қолди, — дейди ҳикоямиз қаҳрамони Жиззах районидаги «Партия XXVI съезди» номидаги совхозда яшайдиган 36 ёшли Ойтилла Жўраева, — ҳаётдан умидимни узиб қўйгандим. Мана, яна соғайиб қолдим. Ҳаётимга ҳаёт қўшган барча одамлардан, туғруқхона ходимларидан чексиз миннатдорман. Улар болаларимнинг отасини кечиришар, деб умид қиламан. Унинг юрагида кири йўқ. Қизиққонлик қилганидан ўзи ҳам қаттиқ уялиб юрипти. Ўша кеча эрталабгача дераза тагида пойлоқчилик қилган экану эрталаб врачларнинг кўзига кўринишга юраги бетламай жўнаб қолипти...

Эътибор бердингизми, бемор бошқа районда яшайди. Қонун-қоида бўйича уни туғруқхонага қабул қилмасликка ҳақлари бор эди. Яхши ҳамки, ҳаёт нуқул ҳиссиз қонунларга бўйсунавермайди.

МАНА, БОР гап шу. Ҳа, бир қарашда шов-шув кўтарадиган ҳеч нарса бўлмагандек. Аслида ҳам шундай эмасми? Ахир бундай воқеалар бизнинг социалистик жамиятимиз учун хос бўлган оддий бир фазилат эмасми? Ҳа, шундай. Лекин унинг асосида инсон юраги уриб турибди.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

ҚУВОНЧ ВА ТАШВИШЛАР

- Юксак хирмонлар
- Яйдоқ далалар
- Четда турган уй эгалари
- Машина одамга хизмат қиладими? Ёки аксинча...

БУ ЙИЛГИ пахта йиғим-теримда ўзгача бир руҳ, ўзгача кайфият ҳукмрон бўлди. Тўғри, ўша далалар, ўша техника, ўша суръат. Аммо бу йилги йиғим-терим алоҳида ишчанлик, омилкорлик билан ўтяпти. Энг муҳими, одамларнинг ишга онгли муносабати, ҳосил тақдири учун масъулиятни янада чуқурроқ ҳис этаётганликлари ҳар қадамда яққол кўриниб турибди. Илгарилари учраб турадиган бўл-бўлчилик, ҳайбаракаллачилик йўқ. Бу партия ва ҳукуматимизнинг халқ хўжалигига раҳбарликнинг ленинча йўлини янада чуқурлаштириш борасидаги сиёсати, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети XVI пленуми қабул қилган ғоят муҳим ҳужжатлар ҳаётий зарур йўналишнинг натижасидир. Бу ҳаётбахш таъсирни биз республикамиз пахтакорларининг кундан-кунга юксалиб бораётган хирмонларида, давлат планлари ва социалистик мажбуриятларини бирин-кетин адо этаётган областлар, районлар ва хўжаликларнинг фахр туйғуси билан битилган қувончли маълумотларида, бепоён далаларда бир зум ҳам тинмасдан кўрсатилаётган оммавий меҳнат жасоратида равшан кўрамиз.

—Олиб келган ҳосилимизни қабул қилиш учун пахта пунктларида жой етишмай қолди-я, — дейишди менга фарғоналик пахтакорлар ғурур билан.

Бу йил асосий эътибор кўпроқ тола чиқишини таъминлашга қаратилган. Фақат миқдор учун эмас, сифат учун ҳам курашилмоқда. Илғор хўжаликлар, миришкор деҳқонлар бу ишнинг жуда муҳимлигини дарров илғаб олишди ва бу борада ҳам чинакам омилкорлик кўрсатишди.

—Ҳосилнинг толаси ҳам чакки бўлмади, — дейди Фарғона область Риштон районидаги «Коммунизм» колхозининг раиси Маҳаммаджон Исроилов. — Топширган пахтамизда толанинг сифати белгиланган 33 процент ўрнига 36 процентни ташкил этди.

Пахтанинг ниҳоятда нозик, сермеҳнат ўсимлик эканлиги ҳаммага маълум. Унинг етти хил кушандаси бор, дейишади. Шулардан бири — иссиқ экан. Пахта учун иссиқлик етмаса — бир ёмон, лекин меъёридан ошиб кетса — ундан ҳам ёмон. Теримнинг авжи қизиган палласида Бухоро областида бўлдик. Самолётдан пахтазорларга қараб туриб ичим ачишиб кетди: улар оппоқ бўлиш ўрнига қоп-қора тусда эди. Хўжаликларда бўлиб, далаларни айланганимизда бунинг сабабини билдик: авжи саратонда эсган гармсел ғўзаларни шалвиратиб, ўрта мева тугунларини тўкиб кетибди. Бухоролик пахтакорларнинг шаштлари бироз пастлиги шундан экан. Тўғри, табиатга тараф йўқ, унинг инжиқлиги инсонга кўп зарар келтиради. Лекин чор атрофи саҳролар билан ўралган бу воҳада гармселнинг биринчи бўлиши эмасдир? Олдини олишнинг имкони бўлмаган тақдирда оқибатларини камайтириш учун ҳамма иш қилинганмикин? Областда гармселга қарши зарур чоралар кўрган хўжаликлар ҳам йўқ эмас. Саҳро билан шундоққина туташиб кетган Олот райони хўжаликларида бўлдик. Гармсел урса биринчи бўлиб шу пахтазорларни уриши керак эди. Аммо олотлик миришкорлар пахта ҳосилини сақлаб қолиш учун астойдил ҳаракат қилишган ва бунга эришишган. Улар йиғим-теримда ҳам областда пешқадамликни қўлдан бермасдан, маррага яқинлашиб қолишди. Баҳористон қишлоқ Советидаги «Ленин йўли» колхози далаларида бўлдик. Пайкалларда ҳосил мўл, колхоз пахтакорлари гектаридан қирқ центнердан ошириб хирмон кўтаришни кўзлашяпти. Демак, астойдил ҳаракат қилинса, табиат инжиқликларини ҳам енгса бўларкан.

Ҳа, деган — туяга мадад, деганларидек, бу йилги йиғим-теримда кўп сонли ҳашарчилар армияси катта роль ўйнади. Бизда ҳар қандай каттароқ ишни кўплашиб, ҳашар йўли билан бажариш қадимдан, ота-боболардан қолган одат. Пахта терими ҳам умумхалқ иши, уни кўпчиликсиз, ҳашарсиз битириб бўлмайди. Шу боисдан куз келди дегунча бизда ҳамма ўзини пахтакор, деб билади. Етти яшардан етмиш яшаргача далага отланади.

Биз Тошкент, Бухоро, Сирдарё областининг қатор хўжаликларида бўлдик, теримчилар билан «ҳорма-бор бўл» қилишдик. Учрашувларимизнинг аксарияти ҳашарчилар билан ўтди. Завод ва фабрикалар, муассасаларнинг ишчи- хизматчилари, студент ва мактаб ўқувчиларининг ҳимматларига минг тасанно десак оз. Аммо ҳамма ўзини пахтакор санаб, деҳқонга ёрдамга келиб турган бир пайтда баъзан шундай ҳолларни ҳам кўриш мумкин: бир пайкалда ҳашарчи жонини жабборга бериб пахта терадию, нариги пайкалда кимдир ўз полизини йиғиштираётган бўлади. Ёки кеч куз изғиринларида ҳашарчи қўлига «кух-кух» лаб қиров босган кўсакни узадию, колхозчи ёки совхоз ишчиси иссиққина уйларда бамайлихотир чой ичиб ўтирган бўлади. Бундай манзарани, масалан, Сирдарё областида бемалол учратиш мумкин. Бу қанақаси? Уй эгаси «қани, меҳмонлар, ишга» деб қўйиб, ўзи бир чеккада қўл қовуштириб, томоша қилиб турса — ҳашарчи нима дейди? Сирдарё областининг баъзи бир деҳқонлари: «Мана, сизлар учун экдик, парвариш қилдик, энди бемалол тераверинглар», деб ҳашарчиларга писанда ҳам қилиб қўядилар. Кузнинг бошларида келган ҳашарчи то қишнинг қирови кунларигача пайкалдан чиқмайди. Нўноқ механизаторлар тўкиб кетган пахталардан тортиб то тола бериш-бермаслиги гумон бўлган «сўнгги мисқол»ларгача теришу, ерни шудгор учун тайёр қилиб қўйишни ҳам ҳашарчининг зиммасига юклаб қўйиш унча инсофдан эмасдир. Модомики, ҳозир асосий масала кўпроқ сифатли тола олишга қаратилган экан, ҳашарчилик ҳам шунга мосланса фойдадан холи бўлмасди. Одатда ҳашарчи — қўл теримчи, қўл терими эса толанинг сифатли бўлишида асосий омил. Шундай экан, ҳашарчилардан пахта қийғос очилган паллада — биринчи ва иккинчи теримда кўпроқ фойдаланилса натижа яхшироқ бўларди. Қолган ҳосилни йиғиб-териб, далаларни шудгор учун тахт қилиб қўйишни эса асосан техниканинг зиммасига юклаш керак.

Нимагадир бу йил умуман терим техникасининг овозаси унча чиқмади. Балки яхши тола олиш учун қўл терими афзалроқдир? Ахир, Фарғона водийси буни тасдиқлади-ку? Ҳозирги номукаммал машиналар кўзланган натижани бермаётганлиги сир эмас-ку? Умуман олганда, пахта териш машиналари борасида бутунлай янги йўлга —толаларни «чайнамасдан» терадиган, ҳаво билан сўриб оладиган усулга ўтиш пайти келмадимикин? Бу ҳақда мутахассислар ўз фикрларини айтишар. Лекин айрим машиналар, жумладан, кўсак узиш машиналари анча мукаммал-ку! Нега шундай техника бўла туриб, далаларда кўсак узиш машиналари кам? «Правда» газетаси ҳақли равишда ёзганидек, шаҳарликлар, студентлар ва мактаб ўқувчилари пахта теримига оммавий сафарбар этилган бир фурсатда минглаб терим комбайнлари, шу жумладан, кўсак узиш машиналари нега бекор туради? Илгарилари пахта териш машиналарига ерга тўкилган пахтани ҳам олиб кетадиган ҳаво сўрғич мосламаси ва алоҳида бункерлар ўрнатиларди. Ҳозирги машиналарда эса бу нарса йўқ. Ақл бовар қилмайдиган ҳол: машина хоҳлаганича тўкиб кетади, минглаб ҳашарчи унинг орқасидан тозалаш билан овора. Ахир, машина одамга хизмат қиладими ё одам машинагами? Машина деган одамнинг оғирини енгил қилиш учун яратилади шекилли?

ШУ КУНЛАРДА йиғим-терим маълумотномасига қараган киши ҳам қувонади, ҳам ачинади. Айрим область ва районлар маррага етиб, ўзиб кетишган, айримлари эса ҳали ярим йўлда. Балки бунга табиий шароитлар сабаб бўлгандир, балки бошқа гап бордир. Бу ўринда мен планлаштириш масаласига ҳам тўхталиб ўтмоқчи эдим. Ҳар бир хўжаликнинг плани ва мажбурияти бор имкониятларга, аниқ шароитга қараб тузиладиган пайт келмадимикин? Оқибат натижада кўз бўяшларга олиб келадиган «катта кетиш»лар, «жаранг-дор»роқ рақамлар билан «яхлитлаш» ҳолларига тамоман чек қўйилиши керак. Лафзи ҳалол пахтакорларимизнинг бундай кераксиз «чиранишлар»сиз ҳам ҳақиқий меҳнат жасорати кўрсатишга қодир эканлиги ҳаммага маълум-ку.

Арнасой район Тимошенко номидаги совхоз далаларида пахта тераётган Тошкент Давлат педагогика институти студентлари Жиззах область партия комитети ва Ўзбекистон ССР Олий ва ўрта махсус таълим министрлигининг кўчма Қизил байроғини қўлга киритди. Суратда: бир гуруҳ илғор теримчилар.

Дўстлик — қудратли куч.

А. Ёқубов фотоси

АКС САДО

ҚАРШИ КУРАШМОҚ КЕРАК

Ш. Нуралиевнинг «Уддабурон одам» мунозарали очерки муҳим масалага диққатни қаратади. Журналист ёш ёзувчи Аҳмад Аъзамнинг «Одамнинг оласи» ҳикояси асосида ҳаётимиздаги муҳим бир проблемага қўл уради. Ростдан ҳам, ҳаётда тўкис яшаш «илми»ни мукаммал ўрганиб олиб, Суннат акага ўхшаган ҳалол меҳнаткашлар устидан кулиб, даврудаврон билан яшаб юрган Шерқўзилар учрайди. Уларни турли касб эгалари орасида учратиш мумкин. Афсуски, кўпда уларнинг ошиқлари олчи, омад шулар томонда. Баъзан айрим «кўтар-кўтар» ташаббуслар, реал имкониятдан ташқари мажбурият олишлар ўшалар томонидан бошланади, улар «фидойи», «ташаббускор» аталиб, мўътабар йиғилишларда тўрдан жой олишади.

Масалан, чорвачиликдаги 100 бош совлиқдан 200-250 бош қўзи олиш ташаббусини олинг. Аввало, мазкур ташаббуснинг реал замини борми? Шуни ўйлаб кўриш керак. Чорвачиликдан озгина хабари бўлган ҳар қандай одам гувоҳлик бериши мумкинки, олайлик, 500 совлиқли отардан 1500 тўл олиш жуда қийин, ҳатто мумкин эмас. Бу деган сўз ҳамма совлиқлар эгиз қўзилади, демакдир. Аслида эса отарнинг ярми биттадан қўзилайди, 15—20 проценти учтадан, 30 — 35 проценти эгиз қўзилаганда ҳам кўрсатгич 800—850 дан ортмайди. Бунинг устига қўзилатиш даврининг ноқулай об-ҳаво шароитида — серёмғир эрта баҳорга тўғри келиши ва шунга боғлиқ нобудгарчиликни ҳисобга олсак, кўрсатгич яна ҳам пасаяди. Хўш, 100 бошдан 200—250 бош қўзи олиш ташаббуси қаердан пайдо бўлди. Тўғри, кейинги пайтларда бу ҳақдаги гап-сўзлар пасайди. Лекин ҳозир ҳам айрим хўжалик раҳбарлари ана шу «ташаббус»га кўр-кўрона амал қилаётганларидан кўз юмиб бўлмайди.

Шерқўзининг чўпон биродари «қўли текканнинг оғзи тегади» қабилида отарда 10-15 бош шахсий қўй қилади. У уддабуронлик билан қўйларини кўпайтиришга киришади. Яйловнинг серўт жойи, емнинг яхшиси — хуллас, парваришнинг аъло даражада бўлиши туфайли қўйлар тез кўпая боради. Чиқим бўлса — давлатники, семириб сонга кирса, ўзиники. Қарабсизки, 2-3 йилда қўйлар юзни қоралаб қолибди. «Узоққа кетмоқчи бўлсанг, бир томонга ён бос», деганларидек, уддабурон чўпон фойданинг бир ҳиссасидан воз кечади, яъни ҳар йилги тўлни давлат ҳисобига ўтказади (Албатта, ҳаммасини эмас). Бу билан у икки-уч мақсадни кўзда тутади. Аввало, у шахсий қўйларини давлат ҳисобидан боқиб, кўпайтириш учун қулай шароит ҳозирлайди, иккинчидан, кўрсаткични қалбаки йўл билан яхшилаб, ном орттиради, обрўли бўлади.

Энди биз бу «уддабурон»ликни моддий-маънавий томонига эътибор берайлик. Замирида шахсий бойлик орттириш муддаоси бўлган бу интилиш, биринчидан, нореал ташаббусни келтириб чиқаради. Иккинчидан, чорвачиликда меҳнатга ҳалол муносабатда бўлиш, зооветеринариянинг ютуқларини ишлаб чиқаришга кенг жорий қилиб, унумдорликни ошириш ўрнига, шахсий бойликни, оқибатда текинтомоқчи юзага келтиради.

Шерқўзига ўхшаганларнинг зарарли томони шундаки, улар ўз шахсий манфаатларини давлат ва умумхалқ манфаатларидан юқори қўядилар. Улар ўзлари билиб-билмаган ҳолда хусусий мулкчилик психологиясига ўралашиб қолган кишилардир. Агар «уддабурон» одамлар билан суҳбатлашиб қолсангиз, уларнинг аксарияти якка хўжалик психологиясининг инерцияси билан яшаётганини, ўз хатти-ҳаракатларининг маънавий-ахлоқий томонларини чуқурроқ ўйлаб кўришмаганини сезасиз. Кўп ҳолларда бундай одамлар билан олиб борилган индивидуал тушунтириш ишлари яхши натижа берган.

Шундай экан, «уддабурон» одамлар руҳиятини чуқур ўрганиш ва уларни тарбиялаш, тартибга чақириш маъмурий органларнинг, қолаверса, бутун жамоатчиликнинг вазифасидир.

Ҳаким САТТОРОВ

«ДИЁНАТ ҚАНИ?»

Ҳурматли синглим, Кароматхон! «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 2 ноябрь сонида эълон қилинган «Диёнат қани?» сарлавҳали хатингизни ўқиб чиқдим. Ҳақиқатан ҳам, катта мусибат рўй берибди. Йигирма тўрт ёшингизда икки фарзанд билан қолибсиз. Мен сизга бу мактубни йўллашдан муддао шуки, яқинда бизнинг оиламиз бошига ҳам худди сизникидек мусибат тушди. Укам Д. ишдан чиқиб, мотоциклда уйга қайтаётганда, ҳалокатга учради.

Маълум бўлишича, Э. Қурбонов деган шахс ўз машинасини ғирт маст ҳолда бошқариб келаётган экан. Худди атайин қилгандек, у йўлдан чиқиб мотоциклни урган ва укамни бир неча метрга судраб кетган. Бу диёнатсиз ҳам зудлик билан ёрдам кўрсатиш ўрнига жуфтакни ростлаб қолган.

Милиционерлар уни ўша кунининг ўзида топишди. Ғузор район халқ суди Э. Қурбоновни олти йил муддатга озодликдан маҳрум қилди.

Укамнинг вафотидан кейин хотини ўғил туғди. Отини Ёдгор қўйдик. Укам фарзандининг ширин кулишларини кўрмай кетганини ўйлаган сари юрагимиз эзилиб кетаверади.

Синглим Кароматхон! Минг афсуски, бу фожеаларга аксар ҳолларда машъум ичкилик сабаб бўляпти. Сизнинг турмуш ўртоғингизнинг ўлимига сабабчи бўлган тракторчи ҳам, менинг укамнинг қотили ҳам маст бўлган. Рулда маст ҳолда ўтирган киши дуч келган одамни, гоҳида бир неча кишини ҳаётдан маҳрум қилиши ҳеч гап эмас.

Тўғри, шаҳарларда ГАИ хизмати яхши. Шофёру тракторчиларни текшириб туришади, маст ҳолда рулда ўтирганларни жазолашади. Аммо қишлоқдачи? Қишлоқларда ГАИ инспекторлари бўлмайди-ку! Бунинг устига турли зиёфатлар, тўйларда шоферлару тракторчиларга зўрлаб ичирадиган бефаҳм одамлар ҳам учраб туради.

Кароматхон! Сиз билан биз ногаҳоний бу ҳалокатдан тушкунликка тушиб қолмаслигимиз керак. Ҳаётдан бевақт кўз юмган ўша марҳум йигитларнинг фарзандларини замонамизга муносиб қилиб тарбиялашни ўйлашимиз керак.

Аммо тегишли ташкилотлар, масъул кишилар ана шундай иллатларни камайтириш, батомом тугатиш ҳақида ҳам жиддий бош қотиришлари шарт!

Элмурод РАҲМОНОВ
Ғузор район «Рассвет» совхози

* * *

Газетанинг шу йил 2 ноябрь сонида эълон қилинган «Диёнат қани?» сарлавҳали шикоят хати юзасидан Бағдод район прокурори текшириш ўтказди.

Маълум бўлишича, ҳақиқатан ҳам шу йил 8 январь куни Каромат Султонованинг турмуш ўртоғи Ҳазратқул Султонов ҳалокатга учраб ҳаётдан кўз юмган экан. У ўзининг «Восход» маркали мотоциклига М. Мамажоновни мингаштириб кетаётганда, Бувайда район «Коммуна» колхози территориясида трактор тележкасига бориб урилади. Ҳазратқул оғир жароҳатланади ва район шифохонасида вафот этади.

Бағдод район ички ишлар бўлимининг терговчиси У. Исмоилов эса мақолада таъкидланганидек, ҳеч қандай текшириш ўтказмаган ҳолда ҳамма айбни Ҳ. Султоновга юклаб, тракторчи устидан жиноий иш қўзғамаган.

Прокуратура терговчининг хулосасини асоссиз, деб ҳисоблайди. Тракторчи устидан қайтадан жиноий иш қўзғаш тажрибали терговчи А. Холдоровга топширилди.

Бағдод район ички ишлар бошқармасига ўз ишига совуққонлик билан қарагани учун терговчи У. Исмоиловга нисбатан тегишли чора кўриш вазифаси топширилди.

Х. ОХУНЖОНОВ,
Бағдод район прокурори, юстиция кичик маслаҳатчиси

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

60

«ЗАҲАРЛИ ҲАЁТ»НИНГ ИККИНЧИ НАШРИ

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Қўлёзмалар институтида сақланаётган Ҳамза архивини тавсифлаш жараёнида «Заҳарли ҳаёт» драмасига алоқадор бир ҳужжатни аниқладик. Бу ҳужжат бир варақ қоғоздан иборат бўлиб, ички бетига рус графикасида «Паровая литография и переплетная Гуламъ Хасанъ Арифджанова въ Стар. Ташкенте» ва эски ўзбек ёзувида «Ғулом Ҳасан Орифжон ўғли», «Паровой матбааи Исломия», «Историй Тошканд» сўзлари ҳамда матбаанинг қандай юмушларни адо этиши ҳақидаги маълумот чоп этилган. Бу лавҳа остига Ғулом Ҳасан Орифжонов ўз қўли билан қуйидагиларни ёзган:

«Мулла Ҳамза Ҳакимзода жанобларидан 2000 дона «Заҳарлик ҳаёт» китобини босиб бермоқға байъона олдим, икки юз сўм. Ғулом Ҳасан Орифжон ўғли».

Лавҳа тепасига эса Орифжонов аниқ, равшан қилиб «1918-ичи йил, 31-нчи морт», деб сана қўйган. Мана шу сана бизни ўйлантириб қўйди. Чунки Ҳамзанинг «Заҳарли ҳаёт» драмаси 1915 йили ёзилгани, биринчи нашри 1916 йили ана шу — Ғулом Ҳасан Орифжонов матбаасида чиққани маълум эди. Бу ерда эса яна ўша Орифжоновнинг ўзи 1918 йил 31 мартда «Заҳарли ҳаёт» китобини босиб бермоқға...» (яъни, 1918 йил 31 мартдан кейин бажарилажак юмушга) «байъона» (аванс) олганини ёзмоқда. Балки, «Заҳарли ҳаёт» 1918 йили қайта нашр қилингандир, деган ўй билан Қўлёзмалар институти ва Шарқшунослик институтининг эски босма китоблар фондини кўздан кечирдик. У ерда сақланаётган «Заҳарли ҳаёт» китобининг барча нусхалари 1916 йили чиққан биринчи нашридан иборат экан...

Орадан анча вақт ўтгач, Ҳамза архивидаги ҳужжатларни хронология бўйича тартибга солар эканмиз, кафтдеккина почта карточкасига қора сиёҳ билан майда қилиб ёзилган бир мактуб диққатимизни ўзига тортди. Унда шундай деб ёзилган эди:

«Ассалом алайкум, биродар, қалайсиз, саломатмусиз? Бадъаз дуои сўз шулки, 2 дона йиборган мактубингиз келиб тегди. Саломатликларингизни эшитуб ниҳояти даражада хурсанд бўлдим, саломат бўлсунлар...

«Заҳар ҳаёт» исмлик бир асар бор, они йиборинг, деган экансиз. Таъин қилган одамларингизга учрадим. Мулло Хайрулло афанди дедиларки, ман ёзиб берганман, мандин Ҳамзахон афанди ўзлари олиб кеткандурлар, деб жавоб бердилар ва кўп сизни саломатликларингизни сўрадилар. Яна мулло Абдулложонга учрадим, онлар ҳам мани қўлумдан ўзлари олиб кетганлар, деб жавоб бердилар, онлар ҳам кўпдан-кўп салом дедилар... Афандим, иншолло тез-тез хат қилиб турингиз».

Почта карточкасининг орқасига эски ўзбек ёзувида: «Ушбу хат Туркистонда турувчи мулла Ҳамзахон афанди ҳазратлариға тексун», деган сўзлар битилган. Бу сўзларнинг тагида эса иккита почта муҳри босилган бўлиб, уларнинг бирида «Фергана» сўзи, иккинчисида эса «Туркистан» сўзи ва «11 — I — 18» рақамлари аниқ кўриниб турибди. Хат муаллифининг исми ҳам, адреси ҳам кўрсатилмаган. Демак, мактуб 1918 йилнинг 11 январида Туркистон шаҳрига етиб борган. Мактубда номи тилга олинган Мулло Хайрулло Ҳамзанинг дўстларидан бўлиб, қўқонлик шоир Мирзо Хайрулло Мирзо Ҳўқандий Мирзо Носир ўғли бўлиши керак, деб тахмин қиламиз. Ҳамзага замондош Мирзо Хайрулло(1880 — 1942) истеъдодли шоир, етук хаттот ҳам бўлганлиги ҳақида Абдуқодир Муродовнинг «Ўрта Осиё хаттотлик санъати тарихидан» номли асарида анчагина маълумотлар келтирилган ва «Ҳамза Ҳакимзоданинг «Пушти гул», «Сариқ гул» ва бошқа рисолалари революциядан илгари Мирзонинг гўзал настаълиқ хати билан тошбосмада нашр қилинган», деб ёзилган. Бизнингча, Мирзо Хайрулло Ҳамзанинг «Заҳарли ҳаёт» драмасини ҳам кўчирган бўлиши керак.

Юқоридаги мактуб мазмунидан кўринадики, Мирзо Хайрулло ва Абдуллажон «Заҳарли ҳаёт» драмасини китобнинг биринчи нашридан кейин, Ҳамза Туркистон шаҳрига кетмасидан илгари кўчириб берганлар. Бироқ, хатда айтилишича, кўчирилган бу нусхалар ўша вақтда Туркистонга, Ҳамза қўлига етиб бормаган.

Ҳамза, «Таржимаи ҳол»ида ёзишича, 1917 йилнинг ўрталарида Туркистон шаҳрига жўнаб кетиб, у ердан 1918 йилнинг март ойида Тошкент орқали Қўқонга қайтган. У Туркистон шаҳридан қайтаётиб, йўлдаги воқеаларни кундалик тариқасида ёзиб борган экан. Қўлёзмалар институтидаги Ҳамза архивида сақланаётган ана шу ҳужжатда шоирнинг ўз қўли билан 1918 йил март ойининг бошларида Туркистон шаҳридан чиқиб, Тошкентга тушгани ва «13 март Ҳўқанд бориб, саккиз кун туриб қайтгани» ёзилган. Эҳтимол, Ҳамза мана шу шошилинч сафарида «Заҳарли ҳаёт»нинг қайта кўчирилган нусхаларини Тошкентга олиб қайтган бўлса керак.

Яна шу ерда Ҳамзанинг 26 март куни матбаага атаб 200 сўм пул ажратгани кўрсатилган. Мана шу 200 сўмни 31 март куни ўз қўлига олган Ғулом Ҳасан Орифжон ўғли юқорида келтирилган тилхатни ёзиб бергани маълум бўлади. Одатда, ўша замон матбаа тартиботига биноан, бундай тилхат байъона билан бирга асар қўлёзмаси олингандан кейингина берилган.

Демак, Ҳамза «Заҳарли ҳаёт» драмасини 1918 йил 31 март куни Тошкент шаҳрида иккинчи бор нашр қилдириш мақсадида таниқли матбаачи Ғулом Ҳасан Орифжон ўғлига топширган. Бу нашрнинг босилиб чиққан-чиқмаганлигини аниқлаш галдаги вазифаларимиздан.

Тўхтамурод ЗУФАРОВ,
илмий ходим

Газетамизнинг шу йил 9 ноябрь сонида филология фанлари доктори Норбой Худойбергановнинг «Ғалабами ё мағлубият!» мақоласи билан бошланган ҳаётийлик ва бадиий конфликт мавзуига бағишланган баҳс давом этаётир.

Атоқли совет адиби А. Толстой ҳаётдаги қарама-қаршилик ва курашларни бадиий акс эттириш борасида шундай деб ёзган эди: «Санъат ҳамиша қарама-қаршилик мавжуд бўлгандагина майдонга келади, бу ё курашнинг ўзгинаси тарзида ёки курашнинг инъикоси тарзида бўлади... қарама-қаршилик ва курашлар ҳамиша қолади...

Инсоннинг ички олами кураш майдонига айланиб қолади».

Таниқли олим Умарали Норматов мунозарада иштирок этиб, сўнгги йилларда адабиётимизда яратилган ҳажвий асарлардаги ҳаётийликнинг ифода кўлами, улардаги комик коллизиянинг асоси, турмушда мавжуд зиддиятлар тасвири ва ҳажвчиларимиз маҳорати каби актуал муаммолар борасида мулоҳаза юритади.

Умарали НОРМАТОВ

ҲАЖВИЁТИМИЗНИНГ ИФОДА КЎЛАМИ

БАҲС

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ленинча принципиаллик, камчиликларга нисбатан муросасизлик, танқид ва ўз-ўзини танқид руҳида ўтган XVI ва XVII пленумлари партия ва ҳукуматимиз кўрсатмаларини дадиллик билан турмушга татбиқ этишнинг ёрқин намунаси бўлди.

Улкан хонадонимизда тартиб ўрнатиш, мусаффо иқлим вужудга келтириш, одамларда социал адолат тантанасига бўлган ишончни ошириш, ҳаётимизни барча иллатлардан халос этиш учун жиддий кураш кетаётган ҳозирги пайтда сўз санъатининг жанговар тури — сатира ва юморга талаб-эътибор ҳар қачонгидан кўра ортмоқда. Баъзан, ҳозир ўзбек сатираси, жумладан, комедия жанри «сокин давр»ни бошдан кечирмоқда, у эртанги кунга тайёргарлик кўриш билан банд, деган гапларни эшитишга тўғри келади. Масалан, ҳажвчи адиб Саид Аҳмад бир интервьюсида («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1984 йил, 17 август) шундай деб чиқди. Бу фикрга қўшилиб бўлмайди. Гарчи ҳажвиётимиз, жумладан комедиячилик ривожи йўлида кўп қийинчиликлар, турли ижодий муаммолар кўндаланг турган, ҳажвиёт бугунги юксак талаблардан орқада қолаётган бўлса-да, ҳажвчиларимиз сўнгги йилларда эришган муайян ютуқларни менсимаслик ҳам инсофдан эмас. Адабий жамоатчиликка яхши маълум: Саид Аҳмаднинг «Келинлар қўзғолони» комедияси республикамиз ва Иттифоқимизнинг кўпгина театрларида муваффақият билан қўйилмоқда. «Правда» газетаси бу комедияга юксак баҳо берди. Худойберди Тўхтабоевнинг рус, қардош ва чет тилларга таржима этилган «Сариқ девни миниб...» романи, Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Советский писатель» нашриётида чоп этилган бир қанча комедияларини ўз ичига олган китоби, Абдулла Ориповнинг «Жаннатга йўл» ҳажвий драматик достони, Неъмат Аминовнинг қизғин баҳсларга сабаб бўлган «Ёлғончи фаришталар» қиссаси, буларга ўхшаш яна талай фактлар ҳозирги ўзбек сатираси «сокин давр»ни бошдан кечиряпти, у нуқул эртанги кунга тайёргарлик кўриш билан банд, деган фикрни инкор қилади. 1984 йилнинг ўзидаёқ журналларимизда Шукруллонинг «Ўғрини қароқчи урди», «Жанжал», Ўткир Ҳошимовнинг «Сиздан угина...» комедиялари, А. Иброҳимовнинг «Чакана савдо» памфлет-пьесаси, Эркин Воҳидовнинг «Донишқишлоқ латифалари» юмористик поэмаси, яна ўнлаб ҳажвий шеър, ҳикоя, фельетонлар, шунингдек, ҳажвчи ёзувчилар — Н. Аминовнинг «Чинорлар қўшиғи», С. Сиёевнинг «Оғир вазнли жанжалкаш», «Эркаклар эртаги» тўпламлари чиқди. Бунинг устига «Умид», «Олмос камар», «Дунёнинг ишлари» каби йирик асарларда ёрқин ҳажвий характерлар яратилди. Демак, ҳажв усталари бугунги кунда сукут сақлаб турганлари йўқ.

Ҳажвий асар савия-даражаси унда кашф этилган инсон характери, аниқроғи, ҳажвий характер кўлами, маъно салмоғи, оригинал концепцияси, ўша характернинг ҳаётийлиги, таъсирчанлиги билан белгиланади. Абдулла Қодирий сўзлари билан айтганда, адабиётда бир неча хил кулги йўллари бўлса ҳам, лекин энг мўътабари характер-кулгисидир. Ҳажвиётда чинакам бетакрор комик характер яратиш эса ниҳоятда мушкул, ноёб санъатдир. Коммунистик партия эҳтироссиз қофиябозлик, саёзлик ва мужмалликка қарши принципиаллик билан курашга даъват этаётган, адабиёт, санъат арбоблари олдига чуқур ғоявийлик, гражданлик билан баробар бадиий маҳоратнинг юксак савиясига эришиш талабини қўяётган ҳозирги кунларда ҳажвиётимизга шу юксак мезон асосида ёндашиш айни муддаодир.

Ҳажвий бисотимизга, унинг тарихига назар ташлаганда, аввало, Мулладўст, Калвак Маҳзум, Солиҳ Маҳдум, Қори Ишкамба, Мулла Дилкаш, Мулла Норқўзи-ю адабиёт муаллимлари, Мирсалим, Иноят оқсоқолу, Салимхон Обидийлар хотирга келади. Ҳозирги ўзбек сатира ва юмори ютуқлари тилга олинганда, Фармонбиби, Ибн Шаҳвоний, Ҳошимжон, Баширжонлар кўз олдимизда гавдаланади. Бироқ кейинги йилларда кўплаб соф ҳажвий ва ҳажвий сюжет йўналишига эга асарлар эълон этилган ҳолда, нега уч-тўрттагина сатирик ва юмористик характерларни тилга олаётирмиз? Юзлаб асарлар орасида эсда қоладиган, эслаганда беихтиёр кулиб юрадиган, эл-юрт орасида машҳур бўлиб кетган баркамол ҳажвий характерлар ниҳоятда озлиги кишини ўйга толдиради.

ШУНДАЙ ҲАЖВИЙ асарлар борки, бир қарашда ижобий баҳога муносиб. Бироқ уларни тўлиб-тошиб мақташга, ижобий фазилатларини очишга келганда қийналасиз, яратилган сатирик, юмористик персонажлардан негадир кўнглингиз тўлмайди, уларда нимадир етишмайди. Қисқаси, ҳозирги сатирада «сокинлик» эмас, маҳорат масаласи асосий муаммо бўлиб қолмоқда.

Эркин Воҳидовнинг «Донишқишлоқ латифалари» асари халқимизнинг кулги маданияти — халқ латифалари, ҳазил-мутойибалари заминида майдонга келган. Асар қаҳрамони Матмусанинг ғаройиб қишлоғи, ҳамқишлоқлари таъриф-тавсифи, бир оз муболағадор, ғайри оддий саргузаштлари — барчаси халқона юмор билан йўғрилган; бир оз довдир, гўл, лақма, бир оз қув-муғомбир, ўзбилармон— «доно» кимса Матмуса қилмишлари билан гоҳ ўзини, гоҳ ўзгаларни фош этиб юради. Унинг хатти-ҳаракатлари, саргузаштлари замиридаги беозор кулги, ҳазил-мутойиба гоҳо жиддий тус олади, муҳим ижтимоий маъно касб этади. Масалан, Матмусанинг чархпалаги теварагида кетган беҳуда баҳс-мунозара бизни ҳаётдаги айрим ҳодисалар ҳақида ўйлашга ундайди; Матмусанинг уйланиши билан боғлиқ саргузаштидан чиқарилган хулоса — баъзида «Биров қилиб меҳнатни, Биров обрў олади», деган аччиқ киноя виждонли киши дилига титроқ солади...

Афсуски, Матмуса характери ҳали қиёмига етган эмас, назаримизда, шоир ҳали бу характер ирода йўналишини, образнинг ғоявий-бадиий концепциясини аниқ-равшан белгилаб олмагандек: оддий, гўл, тўпори қишлоқ йигити Матмусанинг бирдан рассом бўлиб қолиши, абстракт санъатга тақлид қилиб, расм солиб дунё бўйлаб шуҳрат қозониши кабилар характер мантиқига зид. Қолаверса, асарда абстракционизмни бу хилда «фош этиш» анчайин жўн, ибтидоий. «Матмусанинг қалпоғи», «Қизиқувчан Матмуса» бобларидаги саргузаштлар тасвири жиддий, оригинал маънодан маҳрум, улар халқ орасида юрган латифа, ҳазил-мутойибаларнинг сал бошқачароқ қайтариғи, шеърий баёнидан иборат бўлиб қолган.

Шукруллонинг «Ўғрини қароқчи урди» комедиясида бутунлай бошқа бир ҳолга дуч келамиз. «Донишқишлоқ латифалари» қаҳрамонидан фарқли ўлароқ, бу комедиядаги етакчи қиёфа Зуфнунийнинг характер йўналиши тайин: эпчил, уддабурро, бировнинг дўпписини бировга кийдириб иш битириб юрадиган ўта фирибгар, хушомадгўй шахс; у гўрковдан тортиб министргача турли тоифадаги одамлар билан тил топиша олади, одамларнинг заиф томонини яхши билади, хусусан, гўл, лақма ношуд-нотавон кимсаларни осонгина ўз тузоғига илинтиради. Муаллиф фақат фирибгарни фош этиш билан чекланмай, фирибгарликни келтириб чиқараётган сабабларни ҳам қидиради. Айримларнинг лақма, ношуд, лоқайд, эринчоқлиги ёки худбин мақсадларга осонлик билан эришиш истаги туфайли Зуфнуний типидаги шахслар эркин ҳаракат қилаверадилар. «Одамлар ношуд бўлса, менда нима гуноҳ!», дея ўзини оқлашга уринади Зуфнуний.

Демак, асарда комик асос, аниқ концепцияни ифодаловчи образ мавжуд. Бироқ ундаги комик асос тўла юзага чиқмай қолган, комик образнинг ички динамикаси, ривожи унчалик сезилмайди, гўё Зуфнуний муайян ролни ижро этиш учунгина тайёр ҳолда асарга киради ва шу ҳолича асардан чиқиб кетади. Комедияни комедия қиладиган — узлуксиз қаҳқаҳа қўзғатадиган халқ тилига хос учирма гаплар, нозик қочириқлар, киноя-кесатиқлар, шунингдек, кутилмаган фавқулодда кулгили вазиятлар етишмаётгандек туюлади.

Ўткир Ҳошимовнинг «Сиздан угина...» лирик комедиясида концептуал комик характерлар ҳам, характерларнинг ички динамикаси, ривожи ҳам бор. Асар тил, комик ифода жиҳатидан ҳам пухта, жозибадор. Унда яхшигина яхлит комик вазият мавжуд: ёш олим кашф этган виждон дориси туфайли персонажлар кулгили аҳволга тушадилар, қингир кимсаларнинг қилғилиги, мунофиқлиги ошкор бўлиб қолади, асл одамларнинг ҳаққоний қиёфалари равшанроқ кўринади, қингирлик ҳам, асл хислатлар ҳам фавқулодда тусга кира бориши билан кулги авжига чиқади. Автор худбин Берди Олдиевич, молпараст жодугар аёл Дилбар опаларни сатирик планда, ҳаётини фан йўлига тиккан фидойи ёнғоқшунос олим Мурод Воҳидович, ажаб севги куйига мубтало қиз, йигит ва милиционерни латиф лирик юмор орқали жонли гавдалантиради. Бироқ мана шу комик образларнинг қамрови торроқ, улар воситасида даврнинг зиддиятларини, муаммоларни кўтариш етишмаётгандек туюлади. Бунинг устига персонажларни кескин равишда «ижобий» ва «салбий»га ажратиб юбориш ҳам комик жанр табиатига тўла мос тушмаётгандек. Комедияда қўлланган усул — виждон доираси туфайли ҳақиқатни очишга интилиш, бир жиҳатдан, персонажлар бисотини намоён этиш, кулгили вазият яратиш учун қўл келган. Иккинчидан, асардаги комик коллизияни бўшаштириб қўйган. Виждон дорисини ютиш билан персонажлар бутун сиру асрорини осонгина аён этиб қўя қоладилар. Оқибатда китобхон-томошабиннинг қизиқиши бир қадар сусаяди. Хуллас, ҳажвиётимиз ривожига тўғаноқ бўлаётган бадиий маҳорат билан боғлиқ яна кўп жиддий қусурлар борки, улар ҳақида дадилроқ гапириш даркор.

ЮЗАКИЛИК, салбий ҳодисаларни қуруқ рўйхат қилиш билан чекланиш — ҳажвиётимиздаги, хусусан ҳажвий шеъриятдаги жиддий нуқсонлардан биридир. Зоҳиджон Обидовнинг «Эсиз-эсиз исмлар» ҳажвий шеърида улуғ номларни олиб юрган баъзи ноқобил ёшлар тилга олинади: Алишер — урушқоқ, муштумзўр, унинг муштлашмаган куни йўқ, Бобур — текинтомоқ, жон койитишни хушламайди, Лайли чайқов қилиб юради, Нодира — одамови, инжиқ, ўжар, тили аччиқ; Ширин —айниб кетган, қилмишидан ота-онанинг юзи шувит; Фарҳод — мол-дунёга ҳирс қўйган, хотин олиб хотин қўяди ва ҳоказо. Ҳажвда ўндан ортиқ ном, уларнинг улуғ номларга номуносиб хатти-ҳаракатлари баён этилади, бироқ бирорта ҳам жонли образ йўқ. Асар поэтик яхлитликдан маҳрум, уни истаганча давом эттираверишни, яна ўнлаб исмларни келтиравериш, номларини эса бемалол ўзгартираверишни мумкин. Энди Рамз Бобожоннинг «Баъзи бировлар бор...» шеърини олайлик. Умуман, яхши ният билан, салбий ҳодисаларга қарши кураш мақсадида ёзилган бу шеърда шундай сатрларни ўқиймиз.

Баъзи бировлар бор,
кўз бўямачи,
Баъзи бировлар бор,
мафкуравий кўр...
Баъзи бировлар бор,
баракаллачи,
Баъзи бировлар бор,
сиёсатда ғўр...

Шеърда шунақа салбий хусусият эгалари — «баъзи бировлар»дан ўттизга яқини айни шу тарзда рўйхатга олинади. Адабиёт тарихидан аёнки, бир эмас, бир неча одамлар ҳажв остига олинган шеърлар яратилган. Чунончи, Завқийнинг машҳур раста аҳли ҳақидаги ҳажвида 46 кишининг номи, фақат номи эмас, ҳар бирининг аниқ-равшан, ихчам сатирик қиёфаси бор. Юксак образлилик туфайли бу ҳажв ўз даврида муҳим ҳодиса бўлган. «Эсиз, эсиз исмлар», «Баъзи бировлар бор...» каби ҳажвларга эса айни шу фазилат етишмайди.

Ҳозирги ҳажвиётимизнинг ифода воситалари, усул-йўллари ҳам хийла камбағал. Ўз пайтида кашфиёт бўлган катта-кичик топилмалар асардан асарларга ўтиб юраверади. Саид Аҳмаднинг «Илғор» табелчи» ҳажвиясидан сўнг аёллар орасида юриб, қизтабиат бўлиб қолган йигит ҳақида ўнлаб асарлар битилди, телеминиатюралар яратилди. Шундай тақлидий ҳажвиялардан бири— Саъдулла Сиёевнинг «Эркаклар эртаги»да ҳам воқеалар худди «Илғор» табелчи»даги каби қиз табиат йигит тилидан, айни ўша оҳангда ҳикоя қилинади. Фарқ шундаки, агар Саид Аҳмад асарида қизтабиат йигит қизлар бригадасининг табелчиси бўлса, «Эркаклар эртаги»да модалар уйида бухгалтер... Умуман, С. Сиёевнинг айрим ҳажвияларида воқеалар персонажлар тилидан баён этилади, ҳикоячи-персонажлар номи, касбикори бошқа-бошқа-ю, гапириш тарзи, оҳанги бир.

Йигирма йилча муқаддам «Шарқ юлдузи»да «Ким қандай ёзар эди» сарлавҳали пародиялар туркуми эълон этилган, унда бир қанча таниқли шоирлар услубига хос етакчи хусусиятлар ҳазил остига олинган бу қувноқ дўстона ҳазил ўша пайтда оғизга тушиб анча-мунча «шов-шув»ларга сабаб бўлган эди. Шундан кейин «Ким қандай ёзар эди» мавзуи оддий эрмакка айланиб қолди. «Шарқ юлдузи»нинг шу йилги 6-сонида «Спитамен ҳақида ким қандай ёзар эди?» номида, ўн тўртта болалар шоирига пародия бағишланган. Афсуски, уларда эсда қоладиган нозик қочириқ, образли комик иборани тополмайсиз. Ёки А. Ориповга бағишланган мана бу ҳазилга эътибор беринг:

Шоиримиз қўлида
«Гулхан» порлайверади.
Вулқон янглиғ дилида
Илҳом портлайверади.

Хўш, озгина сўз ўйинини ҳисобга олмаганда, бунинг нимаси ҳазил? Унда қанақа маъно, образ бор?! Т. Адашбоевнинг «Истак» шеърий ҳажвияси —нўноқ нотиқларнинг маърузаларида учрайдиган танқид ҳақидаги мавҳум «танқид»ларнинг шунчаки қофияга солинган баёни, холос.

ҲАЖВДА ИБО масаласи кўп баҳс -мунозараларга сабаб бўлган. Халқимизнинг қадим-қадимлардан қолган яхши удуми бор. Кенг давралардаги ҳазил-мутойибалар пайтида, чунончи, аскияда энг қалтис гаплар ҳам пардали қилиб, образларга ўраб айтилади; пардали сўз ҳам ибо-этика, ҳам санъат саналади. Парда кўтарилиб, яланғочликка ўтилган жойда аския, бинобарин, санъат ҳам тугайди. Бу удум сўз санъатига — сатира ва юморга ҳам бевосита дахлдор. Таниқли адибимиз Мирмуҳсиннинг «Сўгал» ҳикоясида шундай ҳолга дуч келамиз.

Кейинги пайтларда матбуотда танқидий руҳдаги мақолалар, жумладан «фельетон» номи билан кўплаб материаллар босилмоқда. Афсуски, улар орасида ҳақиқатан ҳам фельетон дейишга лойиқлари ниҳоятда кам. Очиғи, фельетон санъати, фельетонда образли комик тафаккур, ҳажвнинг ранг-баранг жилолари хира тортиб бормоқда. Сами Абдуқаҳҳорнинг «Ким, қаёққа?», Неъмат Аминовнинг «Ёшуллининг гўммаси» асарларини мустасно этганда, сўнгги вақтларда бошқа эсда қоларли фельетон чоп этилгани йўқ. Аксари фельетонлар жиноят аллақачон фош этилган, жиноятчи устидан ҳукм чиқарилгандан сўнг ёзилади. Ҳолбуки, фельетон ҳажвиётда жанговар, ҳозиржавоб, разведкачи жанр. У ҳаётдаги қусурларни, жиноий хатти-ҳаракатларни, жиноятчиларни биринчи бўлиб кашф этиши лозим. Фельетон жанрининг бадииятдан узоқлашиш оқибатида уларда қаламга олинган фактлар умумлашма даражасига кўтарилмай қолаётир.

Ниҳоят, ҳажвиёт ва адабий танқид ҳақида. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» уюштирган «Суварак» қиссаси тўғрисидаги давра баҳсини, айрим ижодий суҳбат ва тақризларни мустасно этганда, кейинги йилларда бу тур адабий танқидчилик эътиборидан деярли четда қолиб келди, ҳажвиётимизнинг ҳозирги ривожи масалаларига бағишланган жиддийроқ мақола, салмоқдор тадқиқот яратилмади, «Келинлар қўзғолони», «Сариқ девни миниб...», «Ёлғончи фаришталар» сингари сатирамизда муҳим ҳодиса бўлган асарлар ҳануз атрофлича чуқур таҳлил этилгани йўқ. Гоҳо танқидчиликдаги бу бўшлиқни ҳажвчи ёзувчиларнинг ўзлари тўлдиришга ҳаракат қилмоқдалар, бироқ уларнинг чиқишларида баъзи илмий-назарий, фактик чалкашликларга йўл қўйилмоқда. Фарҳод Мусажонов «Юмор ҳисси ва билағонлик» мақоласида («Ўзбекистон адабиёти ва санъати» 1984 йил, 6 июль) ҳажвиётдаги кулги турлари устида фикр юритиб «Енгил кулги, ижобий кулги деган гаплар, менингча, ҳаммаси беҳуда. Қудратли кулги туғдириш қўлидан келмайдиганлар тўқиб чиқарган буни», деб ёзади. Енгил, қувноқ, байрамона ижобий кулги адабиёт ва санъатда, буюк санъаткорлар ижодида жуда қадимдан мавжуд эканлиги, улар қудратли йўналишни ташкил этиши улкан адабиётшунос олимлар, жумладан М. Бахтин, Ю. Борев тадқиқотларида аллақачон исбот этилган.

ХУЛОСА шуки, ҳажвиётимизнинг ҳозирги ривожи, унинг ғоя, ифодалар кўлами, ҳаётийлиги ва бадиий конфликт тасвири даражаси хусусида гаплашадиган, баҳслашадиган муаммолар, бу борада биз танқидчилар қиладиган ишлар беҳад кўп.

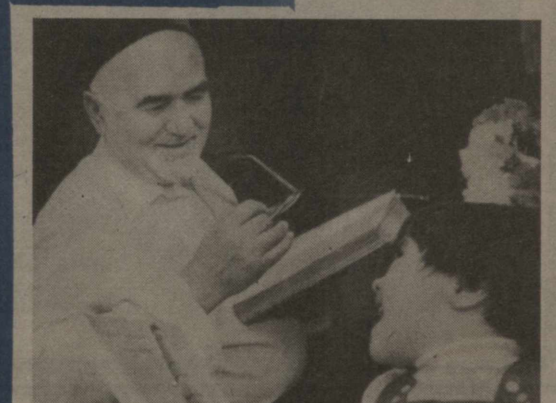

Китобхон ўлка.

А. ЖУМАЕВ фотолари

БАХТЛАР ВОДИЙСИ

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти республикамизнинг 60 йиллигига туҳфа сифатида нашр этган «Бахтлар водийси» китоби қардошларимиз алёридан, узоқ-яқин дўстларимизнинг самимий эътирофидан иборат шеърлар асосида тузилган (тўпловчилар — Хуршид Даврон ва Тоҳир Қаҳҳор). Дейлик, Лотин Америкаси халқларининг Ўзбекистон тўғрисидаги тушунчалари кенг бўлмаслиги мумкин. Бироқ шоир Рауль Гонгсалес Туньоннинг (Аргентина) «Умидлар диёри» шеъри туфайли (Т. Қаҳҳор таржимаси) ана шу халқлар тасаввурининг янада равшанлашишга шак-шубҳа йўқ. Ёрқин жаранголвчи бу асар шоирнинг жўшқин эҳтиросли ҳайқириғи, чақириғи умумжаҳоний, умуминсоний талқинга, аҳамиятга моликлиги билан қимматлидир:

Ўзбекистон — аср кўзгуси.
Ўзбекистон — юксалган
байроқ.
Ўзбекистон — машъала,
маёқ —
Йўлчилар йўлини ёритар
ёғдуси!
Ҳей, жисми
занжирбанд
қашшоқ ўлкалар,
Ўзбекистон сизларга ибрат.
Ҳей, сиз ҳавас қилинг —
куррамизда бор
шундай умид юрти,
умидбахш диёр.

Китобдаги шеърларда юртимиз манзараси, табиати ёки халқимизнинг бағри очиқлиги, меҳмондўстлигигина тараннум этилмайди, балки республикамизнинг ижтимоий-сиёсий салмоғи, қардошлар оиласида, дунё миқёсида тутган ўрни, меҳнаткашларимизнинг бой, барқарор маънавий дунёси, сабот, эътиқоди шарафланади.

Тўпламнинг «Дўстлик диёри» бўлимидаги Кайфий Азмийнинг (Ҳиндистон) «Фарғона», Мамаду Траоре Диопнинг (Сенегал) «Тошкент», Йордан Милевнинг (Болгария) «Фарғона», Маргарета Нейманнинг (ГДР) «Ўзбек қизи рақси», Абдураҳмон ал-Хомисийнинг (Миср) «Тошкентга изҳори муҳаббат» ва бошқа ўнлаб шеърлар ҳам гўзал, ҳур ўлкамизга меҳр-муҳаббат ҳислари билан тўлиб-тошган.

«Бизнинг уйга қўниб ўтганлар» бўлимида эса Анна Ахматова, Евгений Долматовский, Владимир Луговской, Николай Тихонов, Якуб Колас, Мустай Карим, Сулаймон Рустам, Мирзо Турсунзода, Аали Тўқомбоев, Қайсин Қулиев, Евгений Евтушенко каби машҳур рус ва қардош халқлар шоирларининг Ўзбекистонга, ўзбек халқига бағишланган шеърлари ўрин олган.

Анатолий Софроновнинг Ғафур Ғулом хотирасига битган шеъридаги (Муҳаммад Али таржимаси) «Ғафурнинг уйи» ибораси «ўзбекнинг уйи», «Ўзбекистон» дегандай жаранглайди. Аслида ҳам шеър замиридаги бош маъно шу. Ираклий Абашидзенинг «Олтин Фарғонага боқиб турибман, Кўзларимда чатнаб ҳайрат наҳори» сатрлари кўнгилларга хуш ёқади. Боқи Раҳимзоданинг ўзбек ва тожик халқларининг мустаҳкам дўстлигини куйлаган мисраларига беихтиёр жўр бўлгингиз келади.

Белорус шоираси Эди Огнецвет Зулфияга бағишлаган шеърида Улуғ Ватан уруши даврида Ўзбекистонда яшаган кунларини хотирлаб: «Опа-сингил битта нонни икки бўлиб егандик» деса, латвиялик Валдис Руя: «Йиқилган ярадор отам қўлини Пахта мато билан боғлаган ўзбек», деб ёзади. Иван Драч эса украин тупроғида яраланган, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Искандар Дўсовга: «Мана, қирқ йилдирки, олиб юрибсиз, Менга тегишли ўқ қўрғошинини», дея мурожаат этади.

Бундай дил изҳори, муҳаббат тўпламдаги ҳар бир шеърнинг лейтмотивини ташкил этади.

Шунингдек, юртимизнинг тарихи, ҳозири, келажагининг бадиий солномаси бўлган мазкур мажмуага ўзбек совет шеърияти асосчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийдан тортиб, энг кенжа бўғин вакилларининг Ўзбекистон — она юрт ҳақидаги энг сара шеърлари жамланган.

Тўйга тўёна дейишга арзирли бу китоб таниқли рассомларимиз Қ. Башаров, Г. Чиганов, И. Кириакиди, А. Бобров ва бошқалар чизган Совет Ўзбекистонининг турли даврлари, фидойи заҳматкашларимиз ҳаёти ва қиёфасини акс эттирувчи суратлар билан безатилган.

Қ. КЕНЖА

Ўткир РАШИД

ТИНЧЛИК КУЙИ

Оқар тинчлик куйи елдек юртиму ҳур хонадонимда,
Минг шукур деймаи бу тинчлик кунига мен ҳар бир онимда,
Бебаҳодир бир дақиқа тингламоқ тинч қўшиғу шўх куй,
Бўлмасин нохуш овозлар кулгу тўлган гул маконимда.
Мусаффо бу гулшанимга келмасин зоғ, тушмасин соя,
Бу орзум ўт бўлиб чақнар ҳар сўзим, кўнглим ва қонимда.
Элу юртим яшнатар боғ, ёқар тинчлик машъалин доим,
Кекса онам, набирам ҳам тилар тинчлик туриб ёнимда.
Ёғмасин ҳеч ўт-оловлар, бўлмасин кул кекса бу олам,
Оқмасин қон дейди, Ўткир бу табаррук ер — жаҳонимда.

ЭЛ МАДҲИ

Довонлардан ошиб келган элим доим омон бўлғай,
Улуғ ният билан босган йўли ойдин равон бўлғай.
Замон эллар бошин кўкка кўтарди, мўътабар қилди,
Элим ҳам бу замон бирла ҳамиша жонажон бўлғай.
Элимнинг қудратин кўрди еру осмон, жаҳон аҳли,
Унинг илми, унинг кашфи асрларга нишон бўлғай.
Ул қаён қўйса қадамлар гул юз очар, олтин унар,
Ки шундоқ кон очарки, ул тугалмас катта кон бўлғай.
Элим меҳнат билан бугун излаб шону зафар топди,
Билим кўзгусидан боқса, юрар йўли аён бўлғай.
Элимнинг бахтини куйлаш дедим Ўткирга ҳам бир бахт,
Бу бахт кўрки замонамдир, абад шундай замон бўлгай.

ҚИШЛОҒИМИЗНИНГ КЎРКИ

Қишлоғимизнинг кўрки, унга баҳор экансиз,
Баҳору ёз фаслидек дасту даркор экансиз.
Нафасу пойингизда кўкарар олам жаҳон,
Бу момо ер ишқида ёниб бедор экансиз.
Ерни хазина айлаб тўлдириб ноз-неъматга,
Элга тақдим этарсиз ҳиммати бор экансиз.
Азиз падардек улуғ сизнинг деҳқон номингиз,
Қишлоқда сиз бунёдкор зўр пахтакор экансиз.
Ер илмини ўқиб сиз, обу-ҳаво дарсингиз,
Олим билан ҳамнафас, ишда ҳамкор экансиз.
Пешонадан оққан тер кўксингизда ярқирар,
Ҳавас қилар Ўткир ҳам, қўш нишондор экансиз.

КЕЛИНЛАР

Уйимизга ярашган гўзал, барно келинлар,
Боғимизда очилган гулу раъно келинлар.
Сиз келдингиз гуркираб уйимизга файз кирди,
Тун ҳам ёруғ сиз билан нуру, зиё келинлар.
Қайнонага қиз бўлиб, енгил қилиб оғирин,
Оилага парвона меҳригиё келинлар.
Ёрига чин вафодор, тунлар ишқида бедор,
Юзи иссиқ, тили бол, сўзи доно келинлар.
Қариндошга меҳрибон, барчага тенг қадрдон,
Ҳам чеވару, ҳам дилбар, сиз бебаҳо келинлар.
Қайнота, қайнонага қошу ҳам кўз бўлдингиз,
Ўткир дейди таърифи бўлмас адо келинлар.

ДЕРАЗАДАН ТУШГАН НУР

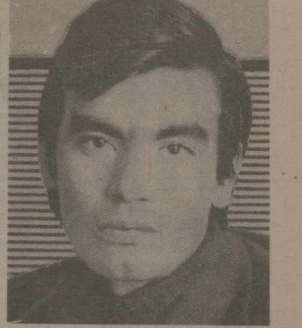

Усмон АЗИМОВ

●

Бу уйда яшашар бир-бирин пойлаб,
Бунда эзгу туйғу қовжирар пинҳон.
Бунда фақат чарчоқ кезади яйраб,
Бунда уваланиб боради инсон.

Бунда бир бурчакда тишлаб лабини,
Теграсига боқар жиддий, бешафқат —
Шу уйнинг бўлажак одил қотили,
Шу уйнинг ўзида туғилган Нафрат.

Нафратнинг қўлида ханжар — ухламас —
Тун бўйи бир зарбга йиғар аламин.
Ханжарни бош узра кўтарганда даст...
Деразадан ошиб тушар аллакім.

Аллаким Нафратнинг қўлидан тутар,
Ёқасидан ушлаб шивирлар бетин,
Хўрсинар, йиғисин ичига ютар:
— Бу уйни кечиргин, Нафрат, кечиргин!..

— Сен кимсан, эмрандинг қаршимда йиғлаб?..
Вайрона бўлмоққа маҳкум бу кулба —
Кундуз шифти полга отар маломат,
Тўрт девор айблайди бир-бирин тунда...

Нафрат қароридан қайтмас — тўғанар,
Аммо таралади бир илиқ сеҳр.
Уйнинг карахт қотган тили уйғонар:
— Сен етиб келдингми, қувғинди Меҳр?..

Беҳол суянади Нафрат жавонга
Жимлик. Тўрт девор жим.
Шифт жим, пол ҳам жим...
Меҳр иккиланиб чиқар балконга,
Кутади... «Қолгин», деб айтмайди ҳеч ким.

●

Ташқарига чиқаман. Синар қатқалоқ.
Самоват зулматгоҳ. Ёғмоқда заҳар.
«Эрта кўришгунча, хайр», деймаи, бироқ
Биламан кўриш йўқ мангуга қадар.

Сирни бой бермоқлик — ожизнинг иши,
Овозим титрамас, туришим ўктам.
Қуламан. Негадир мақтайман қишни,
Йиғлаш кераклигин сезиб турсам ҳам.

Мунғайган елкангда рўмолинг оппоқ,
Хайрият, кўзингни кеча яширди.
Ёлғизим, аёзда қоляпсан, бироқ,
Баҳорли йилларга сени топширдим.
Сенинг гуноҳинг йўқ. Сен бир фаришта,
Бир қошиқ қонимдан—гуноҳимдан кеч.
«Эрта кўришгунча, хайр», дейишга
Ўзингни мажбур қил. «Тўхта», дема ҳеч.
Қайдандир адашган бир тўлқин шамол,
Манглайда сочингни юборар сочиб.
Кетсам — бир тўғри йўл топишим маҳол,
Қайтсам — ҳамма йўлнинг эшиги очиқ.
Ширин ўй — оғудир айрилиқ они,
Танни бурдалайди бир ўксик алам.
«Эрта кўришгунча, хайр...», дейсан жоним,
Йиғлайсан силкитган қўлларинг билан.

ЮРАК

Кўксимда бир қуш бор — учади тинмай,
Юксак-юксакларда учар — кўрар туш...
Учади ярадор бўлганин билмай,
Учиб кетаётиб ўлади бу қуш...

●

Дедилар: яшамоқ — умрлик кураш...
Курашдим—шон учун, ризқу рўз учун.
Курашдим, севги деб кўксимда оташ,
Курашдим — қуш каби эркин сўз учун.
Умрим ўтиб борар жанг-жадал аро —
Қалб ором билмасдан, тинмасдан қўлим...
Бугун бир сесканиб танидим, эвоҳ,
Рақибим наҳотки сен эдинг, ўлим?

●

Ҳар кеча
хотиранг юракка қайтар,
забт этар лаҳзада
жону жисмимни.
Ташқари чиқаман —
Кеча мунаввар...
Шунда
такрорлайман йиғлаб исмингни.
Аммо ўртамизда бепоён кеча —
юлдузлар ўртанган сокин бир хилқат.
Ёлғизим,
мабодо овозим етса,
ишонма...
Йиғлама...
Унутма фақат.

●

Ёмғир ёғиб ўтади
Тунни оралаб
сим-сим.
Шамолларда сесканиб,
Тўкилиб титранар боғ.
Гўё боғнинг ичинда
Беланчаги — изғирин,
Йўргаги — барги
хазон —
Алаҳсирар чақалоқ.

Деразадан тушган нур
Ёнар ўрик шохида.
Шох — бемор, совуқ
қотган
Гўдакнинг беш
панжаси.

Уни нодон онаси
Ташлаб менинг
боғимга,
Ўзи баҳор ортидан
Сарсон кетган чамаси.

Онасиз қолган, болам,
Чорасиз ёнган
болам—
Тунги боғлар ичинда
Қолиб кетдинг, жоним
куз.

Ҳасратлари мўл,
болам,
Ёмғирларда ҳўл,
болам —
Бағримга босай десам
Қучоғим етмас,
афсус...

ШАБНАММАН, КЎКСИМДА ТИНИҚ ОСМОН БОР

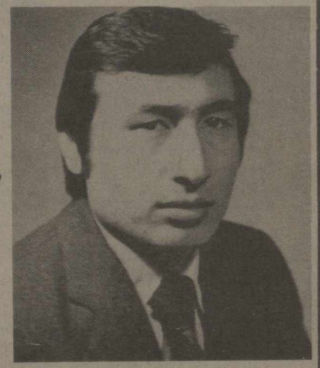

Тоҳир ҚАҲҲОР

ОСТЛАВҲАЛИ ШЕЪРЛАР

I

Қанийди мен бу дунёда абадий турсам,
Қуёш каби уфқдан уфққа сайр этиб юрсам
Ҳар тонг кўрсам уйғонаётган олам халқларин
Кундуз каби уйғонаётган
ЭЛИМНИ КЎРСАМ

II

Табаррук Бухоро шаҳридан ўтиб,
дала йўлларидан Жилвонга етиб,
қумдаги беҳиштга кириб қолдим мен:
пахтазор, олмазор, узумзор яшнар,
тош-тупроқ, қум — бунда неки бор, яшнар.
Кўксим кўтарилиб, нафас олдим мен.
Бир маҳал ҳайратдан ушладим ёқа
куннинг тафти 45 — 50 даража —
гармсел қувраган ўтларни ўрар,
қуёш майсаларнинг қонини сўрар.
Офтобни
оқ қалпоқ мисоли кийиб.
улуғ замондошим —
СУВЧИ СУВ ТАРАР

III

Юксакда, кимлардан қочяпсан, яшин?
Кел, менинг самовий кўксимга яшин!
Кўкни кўлмак босди, деганлар алдар,
яшин ухлаяпти, деганлар — алдар.
Шабнамман,
кўксимда тиниқ осмон бор,
яшин кел, сен учун унда макон бор,
ғуборли шамоллар ғовин йиқурман,
МЕН СЕНИ ОСМОНГА ОЛИБ ЧИҚУРМАН

●

Яна сени тушимда кўрдим,
кўзларингга термулиб турдим,
қўлларингни олиб қўлимга,
шукр айтиб, кўзимга сурдим.
Ихлос билан
оёғинг ўпдим,
туринг, дединг, ўрнимдан қўпдим,
аён бўлди аччиқ ҳақиқат:
сен — бир гул, мен — қуруқ чўп эдим!..

...яна сени тушимда кўрдим,
яна мендан юзингни бурдинг,
аста кетдинг... эвоҳ, ортингдан
ташлаб кетма, дея югурдим.
Йўқ, тўхтадим. Кета олмадим,
йўлда давом эта олмадим:
сен ёш эдинг... ўн ёш ёш эдинг —
мен
ёшликка ета олмадим!..

ПУШАЙМОН

Ҳақиқат юзига боқмоқ бўлибман,
зулматга сўз қотган чақмоқ бўлибман,
неча бор ахмоқлар билан олишиб,
эй Тоҳир, неча бор аҳмоқ бўлибман.
Бўғзимда ғазабкор унларим қолмиш,
бўғилиб, учолмай кунларим қолмиш,
неча бор нодонлар билан баҳс этиб,
кундузларим кетиб, тунларим қолмиш.
Мен-ку бу оламда гарди фалакман,
фоний бир шабнамман, бир капалакман,
шуни била туриб, оҳ, била туриб,
нечун жонсаракман, нечун ҳалакман?..
Номсизлар ичинда ном истамасман,
уларга ёндош жой, том истамасман,
орсиз касдлар аро, эй мағрур руҳим,
бас энди, орому ком истамасман!

●

Бақириқ — жаҳолат овози.
Шеърият — кўнгил ва ҳақиқат сози.
Бақириб шеър ўқир
мунофиқ шоир.

Шеър сеҳрлаганда...

С. МАҲКАМОВ фотоси

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Ҳамза мукофотининг лауреати, Улуғ Ватан уруши иштирокчиси Иброҳим Раҳим Сталинград ва Курск остоналарида кўпмиллатли совет жангчилари, жумладан ҳамюртларимиз кўрсатган мислсиз жасоратга бағишланган янги асар устида ишлаяпти.

Қуйида шу асардан парча ўқийсиз.

Иброҳим РАҲИМ

МАНГУ ТИРИК

*

БУЛУТЛАР ПАРДА бўлиб, юзини хиёл тўсиб турган, қизитилган мистовоқдек нимсариқ, нимқора қуёш нимадандир умид узолмагандай уфқда қотиб турарди. Шу пайт унга боққан одамнинг таъби хира тортар, дили ғашланиб, кайфияти чўкаётгандай бўларди. Қуёш ботгач тушган қоронғилик Турсуннинг дилига ғашлик солган пайтда Шарқдан аста мўралаб ой кўринди.

...Ўша куни Зебони кутган кечда қуёш ботиб, ой чиққанини Турсун сезмай қолганди. Дилларга ёруғлик сочган ой сира бугунгига ўхшамасди. Бугунги ой уруш тўкаётган қоннинг шуъласиданми, беҳисоб портлаётган бомбаю снарядлар таъсириданми, мис суви югуртирилган тунука косадай нурсиз, шуъласиз, тумтайиб турарди.

«Сени Зебо кутаётгани йўқ, —деб ўйларди Турсун, — сени«йўлбарс» минган рақибинг кутяпти, кўкдаги ой ҳам сени унинг кўзидан яшириш учун эмас, унга бўлишаётгандай... Бу ердаги ҳамма нарса одам ўлимига хизмат қилади. Бу ерда сен ўлдирасан ё сени ўлдирадилар!

Ўлсанг ҳам жасорат билан ўл!

Қандай яхши гап айтган экан ўша инсон!

Павка Корчагиннинг ўлими қандай ўлим? Уни тиллардан тилларга, китобларга, дарсликларга кўчирадилар

Ленинчи Турғун... қишлоқда Совет ҳокимиятини сақлаб қоламан, деб жон берди. Абдулла Набиев — унутилмас комсомол баҳодири! Майна Ҳасанова... Александр Матросов?... мана бу ҳақиқий мардлик!..»

Отишмалар кучайиб, танклар ромбаси тобора яқинлашиб, моторлар ўкириб, уриш ва ажал бостириб кела бошлади.

Танклар дамбадам ўт пуркаб, патир-путур пулемёт отиб, окопларга яқинлаб келди. Уларнинг бири гўё худди Турсуннинг кўзини мўлжаллаб турибди.

Гир атрофда отишма. Турсун қўшни окопдаги автоматчилар каби пулемётчи Ҳасан-Ҳусан ўқлари санчилаётган томонга — танкларни паналаб келаётган фашистларга қараб автоматдан ўқ ёғдирди.

— Турсун! Кўзингга қара, танк!...

...Турсун куни кеча Тошкентдан, онасидан хат олган эди. Анча вақтгача конвертни очолмай тикилиб турди, ниҳоят кўрқа-писа очди. Ичидан учта хат чиқди. Биринчиси мактабда ўқиётган укасидан. Хат катак дафтар варағига катта-катта ҳарфлар билан ёзилган: «Ака, фашистларни қиряпсизми? Холидахоннинг катта акаси тўпчи экан, фашистларнинг учтасини қирганмиш. Сиз нечтасини қирдингиз? Қирон беринг уларга,акажон!»

Иккинчиси, чой қоғозга ёзилгани —онасининг мактуби эди. Турсун онасининг таниш хатида бу гал аввалгисидан ўзгачароқ, юмшоқроқ ва «соғинчлик саломдан сўнг» деб бошланган андак илиқ сўзларни ўқиди. Бироқ соғинч баёни салдан кейин ўкинч, таъна ва нолишга айланди. «Нега хат ёзмайсан? Нега қиблагоҳинг — волидангни унутдинг? Отангнинг йўқлиги, мана, энди билиняпти менга. Бунинг устига сен ҳам мени ташлаб кетганинг етмай, бутунлай унутиб қўйдинг. Холанг Шарифадан хат-хабар йўқ. Сен кўришиб турасанми у билан, генерал Равшановни, деб ҳаммамиздан кечди у сатанг... Отангдан кечганмишсан. Фамилиянгни Равшанов қилиб олганмишсан. Онадан ҳам кечгудай бўлсанг оқ қиламан сени, оқ сутимга у дунё, бу дунё рози эмасман....»

— Турсун! Кўзингни оч, танк!...

Турсун чапдастлик билан граната олди ва ўзи томон ўрмалаётган танк занжирини парчалади, кейин «йўлбарс» кетидан аккиллаб келаётган фашист итваччаларига автоматдан ўқ узди. Бруствер пастида қорни билан тупроққа ботиб қолган танк устига «ёнаршиша» ташлади ва дарҳол ўзини панага олди. Танк ловуллаб ёна бошлади.

Яна кимдир, бошқа бир взводда, окопдан ўтаётган немис танкига граната ташламоқчи бўлиб қад ростлади, бироқ граната тутган қўли ҳавода муаллақ қолди, йиқилди, кейин хандаққа ағнаб тушди. Турсун окопдан ўтиб кетган танкнинг орқасидан граната улоқтирди. Қўли калталик қилди, гранатаси анча берида қандайдир тошга урилиб чирсиллаб ёрилди...

У яна окопга борди, бруствердан бошини чиқариб қаради, танк секин-аста ёнмоқда эди. Танк ёнида немис кўринди... Турсун уни шартта халқумидан олиб, бўғиб ташламоқчи бўлди. Аммо шу асно кимдир унинг оёғини осмондан қилиб қўйди. Турсун кўзга бир чалиниб, яна хандаққа отилиб тушган аскарнинг кирза этикларинигина илғай олди, холос. Сал нарида пулемётга қўшимча патрон ташиб келаётган аскар ер тишлаб ётар, пулемётнинг уни ўчиб қолганди.

— Ҳасан!

Жавоб бўлмади.

— Ҳусан!

Жимжитлик.

Ҳасан-Ҳусан пулемёт позициясини ўзгартириб улгурмай, улар тарафга немис танки ўрмаламоқда эди. «Ҳасан ака, немис...! Ҳусан ака — танк!» дея улгурди Турсун. Танк тўғри улар устига бостириб келарди. Улар, Ҳасан-Ҳусан отишмалардан қулоғи битиб, мотор шовқинини ҳам эшитмасди. Тўсатдан Турсунни ваҳима босди. Шу топда кўзига ўз жони эмас, энг яхши пулемётчи билан ротада яроқли қолган биргина пулемёт кўринди. У ҳам мажақланса, энг яхши, тажрибали пулемётчилар ҳам қирилиб битса, у ёғи немис пиёдаси учун сайлгоҳдай гап-ку!...

Фурсат ғанимат, вақтида ҳаракат қилмаса кеч қолиши табиий. Белига терилган граналаларни олишга улгуролмаган Турсун ўзини «йўлбарс» оёғи остига ташлади...

Пулемётни запас позицияга ўрнатган Ҳасан билан Ҳусан унинг овозини эшитиб қолдилар.

«Алвидо, акалар! Алвидо! Менинг учун ҳам қасос олинглар!»

...Отишма давом этарди. Шавкатнинг автоматчилари танкларидан ажратиб олинган немис солдатларини «тугатиш», «битириш» ишлари билан овора. Шавкат дурбини билан жангларнинг боришига разм ташлар экан, Гулнорага Турсун жасорати ҳақида сўзлаб берди.

Гулнора Турсун Равшанов жасоратини Одиловнинг оғзидан эшитаркан, ёнидаги санитарга буюрди: «Турсун Равшановнинг қони тўкилган ердан бир сиқим тупроқ олинг!...» Санитар югуриб кетди. «Бошқа жасадлар қаёқда?» сўровига Шавкатдан «Кўмиб қўйдик», деган эътиборсизгина жавоб олгач, Гулноранинг зардаси қайнади. «Балки ичида чала ўликлар ҳам бордир, ахир буйруқни билардингиз-ку, шахсан Равшанов санитария кўригисиз кўмишни ман этган».

Дон билан Волга оралиғида, чўл-биёбон, жазирамада бўлиб ўтган бир воқеа Гулноранинг эсида қолган. Ўшанда Равшанов, «Ватан учун қурбон бўлган баҳодирлар қадрлаб кўмилсин ва кимлар қаерга кўмилгани ҳақидаги ҳужжатлар штабга юборилсин», дея кўрсатма берган эди. Икки жарлик ўртасида қад кўтариб турган дарахт остида қабр ковланиб, марҳумлар жасади устидан тупроқ тортилаётганда Гулнора келиб қолди. Гулнорага мурдалардан бири пичирлаб гапираётгандек туюлиб кетди. «Тўхтанг!», — деб чинқириб юборди у. Бунга ҳам сабри чидамай тупроқ ташлаётган аскар қўлидаги белкуракка ёпишди. — Тўхтанг! У ҳали тирик...» Гулнора Шавкатнинг ротасида бундай ҳодисани учратмади, аммо ишону текшир, деган темир қоидага амал қилмай иложи йўқ эди. У Шавкат Одиловнинг ҳамма иши қоидага мувофиқ бажарилаётганига ишонч ҳосил қилиб турган пайтда санитар етиб келди.

— Тупроқ аралаш кулини ҳам олиб келдим, — деди санитар. Шундай бўлишини сезганми, қопчиғига ўзи тупроқ солиб, окопда қолдирган экан.

Қопчиқ ичида хат, озгина озиқ-овқат, аскарлар учун «дала паспорти» вазифасини бажарувчи медальон ҳам бор экан.

... ГЕНЕРАЛ РАВШАНОВ корпус сапёрлари қайта жиҳозлаган кузатув пунктида стереотрубадан жанг майдонини кузатиб турган чоқда ҳам Турсуннинг унга ёзиб, медальонга жойлаган мактуби кўзидан нари кетмасди:

«Отахон! Отанг боласи бўлма, одам боласи бўл, деган эдингиз. Шу насиҳатингиз ҳамиша қулоғимда бўлди. Ротадаги ўзимдан катта-кичик чақирса «лаббай» дедим, иш буюрсалар «хўп!» дедим. Командирларим топшириқларини «есть!», деб зудлик билан аъло бажаришга интилдим. Ўзимдан катталардан «Отангга раҳмат», деган илиқ сўз эшитдим, буларнинг ҳаммаси сизники! Ўзимга қолгани — одам боласи бўлганим! Баъзи оғзи полвонлар «аталадан суяк чиқди» десалар деяверишсин... Мени — «хоиннинг фарзанди»ни одам қаторига қўшиб, гвардиячилар сафига киритдингиз. Агар ўша Тангрибердихўжаев тирик бўлса ва жанг майдонида юзма-юз келса «беллашганда отангни ҳам аяма» деган ҳақиқатга амал қилардим. Ёлғиз армоним — юртдошларим мен ҳақимда гапирганларида отасининг боласи эмас, одам боласи эди. деб эсласалар, кифоя!»

СЎЗ—ГАЗЕТХОНЛАРГА

УЙ БИЗДАН, ПУЛ СИЗДАН

Бека янги уй беришганини эшитиб, қувонди:

— Ростданми, қаердан беришди, янгими? — деб эрини саволга тутди.

—Янги эмасу, лекин янгидан қолишмайди. Эгаси боплаб ремонт қилган экан. Энди ремонтга кетган харажат учун беш юз сўм сўраяпти.

—Ахир, уй давлатники-ку! — деб бека ажабланди.

— Айтаяпман-ку, ремонт қилган, деб. Оқлаш, бўяш... буларнинг ўзи бўладими? Ҳозир савдолашиб келяпман. — Эр шукр қилмайсанми, нодон, дегандек гапни тугатди.

Районимизда бундай суҳбатларни тез-тез эшитиб турамиз. Яқиндагина фойдаланишга топширилган уйлардан бирининг газни ёнмайди, бирининг ойнаси йўқ. Қишда хоналарни иситиш учун уй эгалари идорама-идора югуришга мажбур.

Райондаги коммунал уйларга ҳам, кооператив уйларга ҳам кўчиб кирган оила ремонт ишларини бошлашга мажбур. Албатта, уй эгаси, бундай ишларга ўз чўнтагидан пул сарфлайди. Оқибатда унинг раҳбарлар олдида ҳам тили узун, мабодо кўчиб чиқадиган бўлса, уйни хоҳлаган кишисига беришга интилади. Ёки янги келаётган оиладан пул талаб қилади.

Қабул комиссияси аъзолари ҳам аҳолининг талаб-эҳтиёжлари билан ҳисоблашмайдилар.

Бир сўз билан айтганда, қурилишда муросасозлик, келишувчилик, ошна-оғайнигарчилик иллатлари ҳали ҳам мавжуд. Жамиятимизда ҳар қандай иш меҳнаткашларнинг талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда бажарилиши керак. Афсуски, сўнгги вақтларда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумларида тўғри таъкидланганидек, баъзи қурилиш ташкилотлари бундай талаблар билан мутлақо қизиқмай қўйдилар.

Районимиздаги кўп қаватли уйларда яшаётганларнинг кўпчилиги ўз кучлари билан балкон ва айвонларининг олдини беркитиб олишган, тахта топиб, пол қилишган. Водопровод кранлари бировнинг бир парча томорқасидан олисроққа кўчирилган. Чунки бировнинг ерига кириб, ювиниш ёки сув олиш ноқулай. Шундай экан, водопровод ҳамма учун қулай жойда ўрнатилгани маъқул.

Районда бу ҳақда ўйлайдиган мутасадди кишилар бор. Лекин улар план кетидан қувиб, йил сайин сифатсиз турар-жой биноларини кўпайтирмоқдалар. Уларга мурожаат этсангиз, лойиҳани рўкач қилишади. Наҳотки, лойиҳани ўзгартириб бўлмаса? Ахир, у қотиб қолган нарса эмас-ку?

Т. ХЎЖАМБЕРДИЕВ

Ғаллаорол

НОН ЖИЙДА—ЖОН ЖИЙДА

Ариқ ёқаларига экилган чинору толлар сояси, сувнинг салқини киши чарчоғини ёзиб, чойхона чиройига чирой қўшиб турибди. Бу сўлим маскан қишлоқ отахонларининг энг азиз жойи. Улар ҳар куни, ҳар ҳафта бу ерда давра қурадилар: ширин суҳбат, ҳол-аҳвол сўрашиш, унутилган хотираларни ёдга олиш...

Чойхона сўрисини тўлдириб ўтирган отахонлар суҳбати қизиган. Биз уларга яқин ўтирганимиз учун нима ҳақда гурунглашаётганларини аниқ эшитиб турардик.

—Ҳаётимда эсдан чиқмайдиган воқеалар кўп бўлган,— деб гап бошлади Ботирали бобо. — Хатир бойнинг ерида оиламиз билан эртадан-кечгача ишлардик. Лекин арзимаган ҳақ: иккита қотган нону бир коса хўрда олардик, холос. Ҳаққул, сен ҳам биласан, бойнинг кичик ери четларида оқ тут билан жийда дарахтлари кўп бўларди... — У ёнидаги чолга юзланди. — Эрта баҳор тут пишиғига соғ-саломат чиқиб олсак, биз учун байрам бошланарди, юзимизга қизиллик югуриб, қорнимиз тўярди. Отам, онам, акамлар иш билан банд бўлса, мен тут устидан тушмасдим. Кейин бирин-кетин бошқа мевалар пишиб етиларди. Жийда пишиғига етганда эса жонимизга жон кириб, дармон тўплардик...

Эсимда. Бувим бошқа қуритилган мевалар қатори, кузда жийда териб, қишга асраб қўярди. Жийда йирик-йирик, эти қалин, пўрсилдоқ, еганда тўйимли, мазали, нонга ўхшаш таъми бор эди. Болалар билан ўйнаб юриб, уйга кирганда нон ўрнига бир ҳовуч жийда берган бувимиздан қизиқиб «Бу қанақа жийда», деб сўрасак: «Нон жийда», дердилар....

Ҳақиқатан ҳам, нон жийда, қандак жийда, чилон жийда, қуш жийда, ёввойи жийда каби жийда навлари бизга болаликдан таниш бўлиб қолган.

Илгарилари тўй-маракалар дастурхонига қуруқ мевалар қатори шифобахш жийда ҳам тортиларди. Ҳозир эса, афсуски, жийда экиб, парвариш қилиш ўрнига бор жийдаларни ҳам кесиб йўқотмоқдамиз.

Тўқай, ўрмонларда бутасимонлар оиласига мансуб жийда энг серҳосил ҳисобланади. У Ўрта Осиё ва Кавказда кенг тарқалган, Амударё, Сирдарё, Вахш, Тажан, Мурғоб, Чирчиқ, Зарафшон ва тоғ дарёлари соҳилларида ўсади. Жийданинг сувсизликка, шўрхок ерларга чидамли турлари қум барханлари кўчишининг олдини олишда, чўл қиёфасини ўзгартиришда, шамолга қарши тўсиқлар ҳосил қилиш мақсадларида халқ хўжалигида ҳам фойдаланилмоқда.

Жийда мевасининг таркибида танин моддаси ва кўп углеводлар бўлиб, шифобахш хусусиятга эга. Ундан Абу Али ибн Сино ичбуруғ, қон босими, қон кетиш касалликларини даволашда фойдаланган.

Демак, жийдани табиат ўсимлиги сифатидагина эмас, шифобахш ўсимлик, озиқ-овқат сифатида ҳам кўпайтиришимиз, парвариш қилишимиз ва асраб-авайлашимиз зарур.

А. ХОЛМАТОВ

БОҒНИ БОҚСАНГ...

Ҳурматли редакция!

Бизнинг қишлоғимизда етти гектарлик антиқа боғ бор. Унда аср юзини кўрган дарахтлар анчагина. Азимжусса ёнғоқлар, теракларнинг танасига қулоч етмайди.

Бу боғ хушманзара жой бўлганлиги учун 1938 йили санаторияга айлантирилган. Бундан бир неча йил муқаддам санатория Тошкентга кўчирилдию, тарихий боғ қаровсиз қолди. Тўғри, совхозимизнинг собиқ директори А. Турдиқулов ҳашар йўли билан боғ атрофига симтўр ҳам торттирди. Аммо у киши юқори лавозимларга кўтарилиб кетгандан кейин, боғ тағин қаровсиз қолди. Айрим бефаҳм кишилар дарахтларни аёвсиз кесиб кетяптилар, боғда мол боқяптилар.

Менингча, бу боғда меҳнаткашлар ҳордиқ чиқарадиган санатория ёки дам олиш зонаси ташкил қилиш керак.

Т. АЮБҚУЛОВ,

Ховос район «Ховос» совхози Паркент қишлоғи

АЖАБЛАНИБ ҚОЛДИМ

Ҳурматли редакция!

Яқинда бир воқеанинг гувоҳи бўлдим. Мени ажаблантирган мазкур воқеани сизларга ёзиб юборишга қарор қилдим. Маҳалламизда истиқомат қилувчи Улуғ Ватан уруши II группа инвалиди Шарифбой Абдиев икки марта қишлоғимиздаги монтёрларга мурожаат қилиб, уйининг ичида электри бузилганлигини, шуни тузатиб беришларини илтимос қилди. Аммо монтёрлар: «Трауcдан пастига монтёр белгиланмаган, ўзингиз бир йўлини топиб тузаттириб олинг», — дедилар.

Кейин отахон район марказидаги электр раҳбарларига бориб дардини айтганда, улар ҳам худди шундай жавоб қилдилар.

Мен раҳбарларнинг жавобидан жуда ажабландим. Чунки ҳамма ҳам электр билан шуғуллана олмайди-ку!

Хоналар ичидаги электр билан шуғулланувчи монтёрга ҳамма жойда ҳам штат йўқлиги тўғрими?

В. РАҲМАТУЛЛАЕВ,

Чуст район Олмос қишлоқ Совети, 20-мактаб ўқитувчиси

ЯХШИЛИК УНУТИЛМАЙДИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 12 октябрь сонида эълон қилинган «Оппоқ сут ҳурмати» мақоласини ўқиб, шундай бир воқеани эсладик. 1948 йили халқимиз эндигина даҳшатли урушдан қутулиб, тинч қурилиш пайтига ўтган вақт. Медицина ҳали ривожланмаган, ёш болаларни турли касалликлар ҳолдан тойдирар эди.

Қишлоғимизда «Қизилча» касаллиги тарқалиб, кўпгина ёш болаларни ажал комига тортарди. Бундай пайтда оналар эмизикли болаларига бошқа онанинг сутини лозим топишарди. Қўшнимиз Шербат опа укаларимиз — Элмирза, Норбўта, Салқинойларга, қўшнимиз Янгибой бобонинг болалари Матмурод, Фотима, Хадичага уч кун давомида ўз сутидан улашди. Шербат опа сутини эмган болаларнинг ҳаммаси соғ-саломат ўсиб, вояга етди, Бизлар марҳума Шербат опадан бир умр миннатдормиз. Баъзи кунлари Шербат опанинг уйи (опанинг беш ўғли, икки қизи бор) байрамона тус олади. Йигит-қизлар ва уларнинг ота-оналари келишиб, ўзларининг миннатдорчилигини изҳор этадилар. Айниқса, марҳума вафот этган куни унинг сўнгги йўлга иззат-икром билан кузатиб боришди...

Халқимизда яхшилик унутилмайди, деган гап бор. Бу — ҳақ гап.

А. ҒАНИЕВ,

Н. ЯНГИЕВ

МАКТУБЛАРИНГИЗНИ ШАРҲЛАЙМИЗ

Ҳурматли редакция!

Газетанинг шу йил 5 октябрь сонида босилган «Дил оғриғи» мақоласи ҳақида баъзи мулоҳазаларни билдиришни лозим топдим. Ҳақиқатан ҳам, мақолани даставвал ўқиганда адолатсизликка йўл қўйилгандек бўлиб туюлади. Лекин чуқурроқ ўйлаб кўрилса-чи? Бу воқеани ҳар томонлама текширишдан ўтказиш зарур бўлади. Жумладан, навбатсиз йўлланма олган ўша Улуғ Ватан урушининг инвалиди урушдан сўнг колхоз-совхозда ишлаб, хизматлари сингганми ёки урушдан қайтгандан бери социал таъминот бўлими ихтиёрндами? Ҳозирги мавжуд ҳолат бўйича социал таъминот бўлимлари инвалидларнинг партия ва касаба союз ҳисобларини олиб бормайди. Бинобарин, уруш инвалидининг тақдирини нега энди фақат уларга топшириб қўя қолиш керак? III группа уруш инвалидлари албатта муайян хўжаликда меҳнат қилишади. Уларнинг кўплари меҳнатда бошқаларга намуна. Бундай кишиларнинг пенсия ҳақлари социал таъминот бўлимларига ўтказилгани учунгина уларни колхоз-совхоз партия, касаба союз ташкилотлари эсдан чиқариб юборишлари адолатданми? Масалага ана шу тахлитда ёндашилса, кимнинг соғлиғи ёмонроқ — уруш инвалидиникими ёки тракторчиникими? Урушда қатнашган кишиларнинг энг ёши ҳозир 60 —65 ёшда, меҳнат стажлари камида 45 йил. Тракторчи 28 йил ишлабди — демак, 48— 46 ёшда. У касалдир, йўлланма зарурдир, ҳаммаси тўғри. Навбат бузилибди, камдан-кам учрайдиган хатолик рўй берибди. Лекин шу факт умумхалқ муҳокамасига қўйилиши шартми? Ҳозирги пайтда Улуғ Ватан уруши инвалидлари ялпи аҳолининг 0,5 процентдан 1—1,5 процентгачасини ташкил қилади, холос. Масалан, бизнинг қишлоқдаги 1700 аҳолига нисбатан Улуғ Ватан уруши инвалидлари 6 кишини ташкил қилади. Уларнинг ҳам кўпчилиги марказий санаторияларга бориш имконига эга эмас. Бу йил кўрган инвалидни янаги йил кўрмай қоласиз. Шундай экан, уларга битта-иккита йўлланманинг навбатсиз берилиши жамиятга хавф туғдирармидики, уни муҳокама қилинса?

Тўғри, тракторчиларсиз қишлоқ хўжалик маҳсулотини яратиш қийин. Лекин. ҳар йили ўн минглаб тракторчиларнинг янги-янги авлодлари етишиб чиқмоқда. Уларга энг кўп ҳақ олган 5 йилига нисбатан пенсия тайинланмоқда. Уларнинг ҳозирги пенсиялари ўртача 110-120 сўмни ташкил этади. Улуғ Ватан уруши инвалидларининг кўплари эса ихтисос ололмаганлар — пенсиялари ўртача 45 — 70 сўм. Хуллас, уруш инвалидлари тобора камайиб боряпти. Уларни авайлашимиз керак..

Р. АБДУРАҲМОНОВ,

Фарғона область, Фрунзе районн

«ДИЛ ОҒРИҒИ»

Дарҳақиқат, Ш. Нуралиевнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг 1984 йил 5 октябрь сонида босилган «Дил оғриғи» мақоласи газетхонларда катта қизиқиш уйғотди. Мақола юзасидан редакция олаётган хатлардаги фикрлар турлича. Айрим газетхонлар, «Дил оғриғи» мақоласини босиб газета тўғри иш қилган, деган фикрни билдиришса, бошқа газетхонлар бунинг аксини айтишмоқда. Хусусан, газетхон Р. Абдураҳмонов ана шундай, яъни «Дил оғриғи»ни газета саҳифасида босиш шарт эмас эди, деган фикрда.

Масалани бир қадар ойдинлаштириш учун гапни бошидан бошлаш кераккa ўхшайди. Аввало, мақолада гап нима хусусда боради? Иккинчидан, газета «Дил оғриғи» мақоласини нималарга асосан босди? Назаримизда, дастлаб ана шу саволларга жавоб бериш керак.

«Дил оғриғи» мақоласида гап йигирма саккиз йил битта хўжаликда меҳнат қилиб келган, кейинги пайтларда бироз соғлиғи ёмонлашган Туробжон акага ваъда этилган йўлланмани бошқа бир кишига бериб юборилганлиги ҳақида боради. Туробжон ака тракторчи. Санаторияга навбатсиз йўлланма олган киши эса Улуғ Ватан урушининг III группа инвалиди. Санаторияга йўлланма Туробжон ака учун ҳам жуда керак. Керак бўлмаганда эди, битта йўлланма учун колхозга йигирма саккиз йиллик меҳнати сингган одам ўн уч маротаба бормаган бўларди. Уруш инвалиди учун ҳам йўлланма жуда зарур. Чунки у Ватан ҳимояси йўлида соғлиғини йўқотган. Албатта, ҳар қандай вазиятда ҳам санаторияга йўлланма уруш инвалидига берилиши керак. Хўжалик касаба союз ташкилотининг раиси ҳам шундай йўл тутиб, тўғри қилган. Лекин... Шу жойда Туробжон аканинг гапини эслайлик: «Нега, нега бериб юборади, ахир? Биз-чи? Биз одам эмасмизми? Тракторчи одам эмасми?». Мана, гап қаерда! Гап Туробжон аканинг «Тракторчи одам эмасми?», дея ўз-ўзига берган саволида. Гап бир одамнинг дили оғриганлигида. Ва ниҳоят, гап ўз қобиғига ўралиб қолиши натижасида инсонни тушунишдан йироқлашган, раҳбарлик салоҳияти камлиги оқибатида инсон дилини оғритиб қўйган раис ҳақида.

Масалага ана шундай ёндашилса, Р. Абдураҳмонов ёзганидек, «... уларга (уруш инвалидларига) битта-иккита йўлланманинг навбатсиз берилиши жамиятга хавф туғдирармидики, уни муҳокама қилинса», дейилиши бутунлай ноўрин эканлиги маълум бўлади. Мақолада навбатсиз йўлланма олган уруш инвалиди муҳокама қилинаётгани йўқ. Улуғ Ватан уруши инвалидлари навбатсиз йўлланма олишга тўла имтиёзли кишилар. Бу ҳақда гап бўлиши мумкин эмас. Лекин уруш инвалиди ҳам, тракторчи ҳам инсон. Уруш инвалидининг тақдири Ватанни ҳимоя қилиш билан боғлиқ экан, у бундан фахрланиши керак-ку! Лекин ана шу фахр туйғуси бир тракторчи — инсонни камситмаслиги керак-да! Унинг ҳам жамиятда ўз ўрни бор-ку! Раҳбар кишилар унга ҳам меҳнатига яраша муомала қилиши, унинг дилини оғритмасликлари керак! Мақола автори таъкидлаганидек: «Йўлланмани пенсионерга беришдан аввал тракторчининг олдидан ўтса, розилик сўраса бўлмасмиди? Туробжон ака ҳам жуда унақа бемуроса одам эмас эди».

Лекин раис бундай қилмади. У «Ҳа, энди битта тракторчи-да, бунақа тракторчидан хўжаликда қанча бор, арзимас иш учун ҳар бирининг олдидан ўтаверсам раислигим қаёққа борди,» деган ўйга борган бўлса ажаб эмас. Агар шундай ўйга бормаганида, Туробжон аканинг олдидан ўтиб қўйган бўларди. Йўқ, раис ҳақиқий раҳбарга хос бўлмаган йўлни тутади. Оддий тракторчи қиёфасида тирик инсон турганлигини унутади. Моддий неъматлар яратувчи, қўли гул инсонни унутиш эса нафақат раҳбар учун, балки ҳар бир киши учун ҳам кечириб бўлмас хатодир.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумларида раҳбарнинг фазилати ҳақида жуда оқилона гаплар айтилди. Хусусан, **«Ҳар бир раҳбар, партия ва давлат аппаратининг ходими зарур маънавий фазилатларга эга бўлиши, ўзида юксак ғоявийликни касб маҳорати, интизомлиликни ташаббускорлик ва ишга ижодий ёндашиш, ташкилотчилик қобилиятини сиёсий активлик, талабчанлик ва принципиалликни шахсий камтарлик билан уйғунлаштирилган бўлишига қатъият билан эришмоқ лозим»**, дея таъкидланди.

Агар «Дил оғриғи» мақоласидаги воқеага ана шу нуқтаи назардан қаралса, танқид қилинган хўжалик касаба союз ташкилотининг раиси зарур маънавий фазилатларга эга эмаслиги, принципиалликни камтарлик билан уйғунлаштира олмаганлиги кўзга ташланади.

«Дил оғриғи» мақоласининг автори масаланинг ана шу жиҳатига эътибор қаратган, бўлиб ўтган воқеа хусусида маънавий-ахлоқий хулосалар чиқаришга ҳаракат қилган.

ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ БЎЛИМ

ХАЛҚ ИЖОДИ—МАНГУ ЧАШМА

ТАҚРИЗ

«Юнон мифологияси, — деб ёзган эди Карл Маркс, — юнон санъати хазинасинигина эмас, балки унинг заминини ҳам ташкил этган. Масалага шу нуқтаи назардан ёндашадиган бўлсак, мифология ва умуман халқ яратган маънавий бойликлар — халқ достонлари, эртаклар, қўшиқлари, мақол ва ибораларини ўрганиш бугунги кунда ҳам тадқиқотчиларимизнинг муҳим вазифаларидандир. Халқ ижодиётига хос соддалик, гуманизм, халқчиллик каби ғоялар илғор дунёқарашдаги санъаткорлар учун доимо йўлчи юлдуз бўлиб келган. Бу эса фанда актуал янги йўналишни-оғзаки ва ёзма адабиётнинг ўзаро таъсири, ўзаро муносабатлари проблемасини вужудга келтирдики, бу масала бугунги кунда ҳар икки соҳанинг асосий диққат марказида.

Кейинги йилларда оғзаки ва ёзма адабиётнинг ўзаро алоқалари бўйича бир неча йирик тадқиқотлар яратилди. Атоқли адабиётшунос, профессор Н. Маллаевнинг «Навоий ижодиётининг халқчил негизи», «Алишер Навоий ва халқ ижодиёти» илмий ишлари шундай муҳим тадқиқотлар сирасига киради.

Яқинда олимнинг Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чиққан «Из вечного родника» («Барҳаёт чашмадан») китобида адабиёт ва фольклорнинг ўзаро таъсири масалалари жаҳон адабиётининг улуғ намояндаларидан бири, гениал ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий ижоди мисолида атрофлича тадқиқ этилган.

Асарда ёзма адабиёт билан фольклор ўртасидаги таъсир ва акс таъсир масалалари, халқ ижодиёти билан адабиёт алоқаларининг тарихий тараққиёти, ривожи, синфий моҳияти ва методологик асослари янгича талқин, янгича йўналишда ўрганилган. Монография «Навоий ижодиёти халқчиллигининг ғоявий-эстетик асослари», «Алишер Навоий ва мифология», «Навоий достонларининг халқ вариантлари» каби боблардан ташкил топган.

Олим Навоий даври халқ санъатини атрофлича ўрганиб, бу давр санъати намуналарини халқ ижодиёти нуқтаи назаридан татқиқ этган. Муаллиф Навоий ижодиётида халқ санъатининг наққошлик, ўймакорлик, каштачилик каби турлари нечоғли ўрин олганлигини шоир ғазалиёти мисолида очиб берган.

«Алишер Навоий ва мифология» бобида улуғ шоирнинг миф —асотирга муносабати, шоир асарларидаги мифологик образларнинг маънавий замини, асар бадиийлигини таъминлашдаги ўрни илмий-назарий жиҳатдан пухта таҳлил этилган. Тадқиқотда Навоий мифологияси эзгулик -миф лари, абадийлик мифлари, ёвузлик мифлари, космогоник мифлар тарзида текширилганлиги мақсадга мувофиқдир. Чунки мифларни шу тарзда гуруҳлаштириш Ўрта Осиё ва Эрон маданиятининг дурдоналари «Авесто», «Бундахишин»да келтирилган икки олам; яхшилик ва ёмонлик олами ҳақидаги тушунчаларга тўла мос келади.

Навоийнинг «Хамса» достонидаги фольклор образлари кенг кўламда ўрганилгани тадқиқотнинг муҳим ютуғидир. Маълумки, Навоий хамсачилик анъанасини давом эттирар экан, биринчи навбатда, халқ оғзаки ижоди орқали ўз даврига қадар етиб келган Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун ҳақидаги афсоналар, ривоятлардан моҳирона фойдаланган.

Китобда Навоий шеъриятидан мисоллар таржимада келтирилган. Агар ўрни-ўрнида шу асарлар оригинали ҳам берилганида айни муддао бўларди. Иккинчи бир мулоҳаза ноширларга тегишли. Китоб муқовасидаги безаклар тадқиқотнинг моҳиятига унчалик мос эмас, муқова, умуман талабга жавоб бермайди. Модомики, қимматли тадқиқот нафақат мазмун жиҳатидан, балки безаги, кўриниши билан ҳам эстетик талаб даражасида бўлмоғи лозим. Бу каби жузъий камчиликлар ишнинг асосий моҳиятига таъсир этмайди, албатта. Тадқиқот Навоий ижодиётининг халқчил томонларини янада кенгроқ йўналишда ўрганишда, рус китобхонларини улуғ ўзбек шоири ижодиёти билан янада яқинроқ, чуқурроқ таништиришда муҳим аҳамиятга эгадир.

Бухор МАМЕДОВ,

филология фанлари кандидати

Дўстлик рамзи. Х. МИРЗАКАРИМОВ фотоси

Биз ҳар кун и кўплаб хатлар оламиз. Улардаги мавзулар, масалалар турлича. Шу мавзудан бири — тўйларимиз ҳақида. Тўйларни исрофгарчиликсиз ўтказиш хусусида матбуот, радио ва телевидение кўплаб чиқишлар қилмоқда. Бу ишга ёзувчи ва олимлар, партия, совет, ходимлари жалб этилмоқда. Улар бу борада фикр-мулоҳазаларини билдиришмоқда. Ҳатто бу соҳада кўрилаётган аниқ тадбир-чоралар ҳақида ҳам кўп гап айтиляпти. Лекин, минг афсуски, бу ишларнинг натижаси кўпинча кўринмай қоляпти. Айрим босар-тусарини билмай қолган, «ном чиқаришга» ишқибоз одамлар ўз билганларидан қолишмаяпти. Шу нарса ачинарлики, ўшандай одамларнинг тутган йўли баъзан «эл қатори» деган сўз билан ниқобланмоқда. Ана шу «эл қатори»да юриш учун эса оддий колхозчи, ишчи ва хизматчининг боши қарздан чиқмай қоляпти. Буни редакцияга келаётган хатлар ҳам тасдиқлаб турибди. Хўш, нима қилмоқ керак! Қандай қилинса тўйлардаги ортиқча сарф-харажатлардан қутулиб бўлади! Бундай сарф-харажатларнинг оқибати нималарга олиб боради! Бундай йўл тутишга ким кимни мажбур қилмоқда!

Газетхон Р. Азизов ўзининг қуйидаги мақоласида ана шулар ҳақида мулоҳаза қилади, газетхонларни баҳсга чорлайди.

ЯНА ТЎЙЛАР ҲАҚИДА... КЕРАКМИ?

ТЎЙЛАРИМИЗ ҳақида кўп гапириляпти. Бироқ бундан жуда кам фойда бўляпти. Буни бизнинг Шофиркон мисолида ҳам кўриш мумкин. Хусусан, никоҳ тўйлари жуда қимматга тушяпти. Барча оғирлик асосан куёв томон зиммасида. Шунинг учун ҳам келин қиладиган хонадонлар ўн йиллаб емай-ичмай маблағ йиғадилар, тўйга тайёргарлик кўрадилар. Бу орада йигитнинг ёши ҳам ўтиб қолади. Ана энди унга қаллиқ топиб кўринг-чи, харажат аввалгидан икки баробар кўпаяди.

Бир ўртамиёна никоҳ тўйи ҳақида гапирмоқчиман. Яқинда қишлоғимиздан бир қиз қўшни колхозга узатиладиган бўлиб қолди. Совчиларга қиз томондагилар ўз розиликларини билдириб, эртага «шайтон қочди» келтиришни буюрдилар. Эртасига куёв томондан 4 аёл «шайтон қочди» — 50 та патир, 40 та нон, 60 та кулча, 10-15 килограмм турли хил ширинликлар, келинга икки сидра бош-оёқ сарпо ва ҳоказолар олиб келдилар. Кўпи билан 10 —12 аёл йиғилиб бу маракани ўтказдилар. Кўп нарсалар қолиб кетди, исрофгарчилик бўлди.

Уч кундан кейин «падар оши» маракаси ўтказилди. Ўтмишда қизнинг отаси қишлоқ кексаларидан беш-ўн кишини чақириб ош берар ва қизининг боши банд этилганлигини билдирар эди. Ҳозир ҳам бу одат сақланиб қолмоқда. Харажатлари ҳам куёв томон зиммасига тушган бу маракага ҳам қудалар 30 килограмм гуруч, бир қўчқор, 15 —20 килограмм ҳар хил ширинлик, 100 та нон, 20 та патир, бир яшик вино, икки яшик минерал сув, келинга бир сидра сарпо, унинг ота-онасига ва қариндош уруғларига кийим-кечак қилишди. Аслида 8 килограмм гуруч, 4 килограмм гўшт билан ўтадиган бу маракага бунчалик харажатнинг нима кераги бор? Бу маракада қўчқор сўйилмайди, ароқ-вино берилмайди, аммо қизнинг отаси қудалардан шунча нарсани ундириб олиши керак. Одат шу.

Орадан бир ҳафта ўтгач, «кичкина тўй» олинди. Бу тўйда қудалар тўрт яшик ароқ, 2 яшик вино, бир новвос, бир катта қўчқор, 140 килограмм гуруч, 50 килограмм сабзи, майиз, шўрданак, помидор, узум келтиришди. Бу маракада бир қўчқор сўйилди, 20 килограмм гуруч ишлатилди.

Қолган нарсалар қизнинг отасига қолаверди.

«Катта тўй» уч ой орқага сурилди. Ана шу уч ой мобайнида келин томонда якшанба кунлари овқат қилинмайди, қозон осилмайди. Чунки ҳар якшанба куёв томондан бир тоғора ош, 5—6 патир, турли ширинликлар, бир тоғора сомса, келинга албатта бир кийимлик қимматбаҳо материал келиши шарт.

Бу талончиликнинг ўзгинаси эмасми, азиз газетхон? Худди шундай! Пора олган одам жиноий жавобгарликка тортилади, қонун олдида жавоб беради. Қиз узатиш баҳонасида ўз қудаларини қарзга ботириб, шафқатсизларча бор-йўғини олаётган бундай шахслар нега қонундан четда-а? Нега? Наҳотки бирор чораси йўқ бунинг? Одамларга бундай қилмасликни, куёв томондан ортиқча нарса олмасликни маслаҳат берсангиз, кўпчилигининг жавоби бир хил: элдан чиқиб бўлмайди. Мен қудаларимга раҳм қилиб, камроқ нарса олсам, одамлар «Қизини текинга узатаяпти, бирор ишкали бўлса керак». — деб маломат қилишади, қизимни номини булғашади, деган жавобни қилишади.

Мана, ниҳоят, уч ой қудаларини зулукдек сўрган қизнинг отаси «катта тўй»ни қабул қилди. Бу тўйда қудалар 6 яшик ароқ, 2 яшик вино, бир яшик коньяк, бир яшик лимонад, уч яшик турли конфетлар, 200 та нон, 50 килограмм сабзи, шунча картошка, 32 килограмм пахта мойи, 50 килограмм помидор, 20 килограмм бодринг, 20 килограмм колбаса, 40 та тарвуз, 50 килограмм узум, 20 килограмм шўрданак, 90 дона тухум... Келинга турли-туман кийим-кечаклар, бир қўчқор ва бир буқа олиб келишди.

Шу куни келин-куёв ЗАГСдан ўтишди. ЗАГСга тўрт енгил машинада келиннинг ўртоқлари ва қариндош- уруғларидан 8 киши ҳамда қуёвнинг жўралари боришган эди. Куёв йигит тўрт шофёрга тўртта кўйлак, келин томондан борган саккиз аёлнинг ҳаммасига кўйлаклик совға қилди. Суратгакашга 60 сўм, ресторандаги «ўтириш» учун 127 сўмлик харажат ҳам куёвнинг бўйнига тушди. Одат шу. Уйланишнинг ўзи бўлади дейсизми? «Озгина» харажати ҳам бор-да.

Тўйхонадан гап сўрасангиз, қўчқор сўйилиб, кечки базмга тайёргарлик ишлари бошлаб юборилди. Бу орада куёвнинг отасини чақиртириб, 15—20 килограмм мол гўшти ҳам олдирилди. Чунки ошнинг остида қўй гўшти «титилиб, эриб» кетар экан. Бундан ташқари хабарчининг хабари учун, чойхоначининг чойи учун, ошпазнинг овқати ҳамда қизнинг онаси эмизиб катта қилгани (сут пули) учун ҳам куёвнинг отаси озмунча харажат қилмади.

Товламачилик, талончилик бўлса, шунчалик бўларда, умуман, бундай зарарли одатни таг-томири билан йўқотиб ташлашнинг иложи йўқми? Кўпдан қолмай, деб оилани хароб қилиш, болаларимизнинг ризқини қирқиш яхшиликка олиб бормайди. Кимни талаяпмиз? Кимнинг оиласини хароб қиляпмиз? Ахир, бўлажак куёв ҳам фарзандимиз эмасми? Ўз фароғатимизни, нафсимизни ўйлаб, қизимиз бошига оғир кунларни солаётганимизни бир ўйлаб кўрсак бўлар эди. Айрим «йўғон» қудалар айтган нарсангизни «иҳ» демай олиб келишади. Лекин бунча нарсани оддий колхозчи ёки ишчи қаердан топишини ўйлаб кўрасизми ҳеч? Ҳурматли қудалар, жабр ҳам шунчаликми?

Энг ачинарлиси, куёв томон тўйга йиллаб йиғинганига қарамай, тўйдан кейин ҳам бир неча йил давомида қарз узади. Яхши киймайди, яхши емайди. Оиласида 4-5 ўғли бўлган оталарга, уларнинг ўғилларига ачинаман. Тўй қилишга қўли «қисқа»лик қилаётган, ёши ўтиб бораётган йигитларимизга ачинаман. Худди шундай оилаларнинг жуда кўпини биламан. Барчаси ҳалол меҳнат қилишади, бошқалардан кам топишмайди. Аммо... тўй кўп, харажат кўп.

Одат шунақа.

Эндиги гап ўша «одат»ларимизга ким қандай қарашида. Қишлоқ оқсоқоллари, колхоз раислари, қишлоқ Советлари раислари, бригадирлар, ана шу тўйларда иштирок этишади, тўй бошида туришади. Улар бўлаётган барча кирдикорлардан хабардор. Аммо бу «олди берди»ни йўқотиш чораларини кўриш учун бош қотирмайдилар. Шу кун уларнинг ҳам бошига тушиб турибди-ку. Нега энди халқнинг фаровонлигини ўйлашмайди, келин- куёвнинг тўйдан кейинги ҳаёти қандай кечишини, куёвнинг ота-онаси аҳволини тасаввур қилишмайди. Бу бебошликларни олдини олиш, чорасини кўриш қишлоқ Советларининг иши эмасми? Ана шу аснода оддий ишчи ва хизматчилар, колхозчилар маҳаллий раҳбарларнинг кескин ёрдамига жуда-жуда муҳтож эканликларини айтишни лозим топаман.

Раҳматулла АЗИЗОВ

Янги оила.

ПРЕМЬЕРАДАН СЎНГ

ИНҚИЛОБГА ҚАСИДА

Яқинда Меҳнат Қизил Байроқ орденли Максим Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театрида Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаровнинг «Шарқ тонги» тарихий драмасининг премьераси бўлиб ўтди. Асар Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллик юбилейига бағишланган. Мухбиримиз театрда бўлиб, премьера қатнашчилари ҳамда томошабинлар билан суҳбатлашди. Қуйида уларнинг янги спектакль ҳақидаги фикр-мулоҳазалари билан танишасиз.

Раҳим ҚОРИЕВ, Ўзбекистон ССР Театр жамияти правлениеси президиуми раисининг биринчи ўринбосари:

— Шу кунларда республикамиз тўйига қизғин тайёргарлик кетяпти. Янги спектакль театр ижодий коллективининг мазкур юбилейга ажойиб совғаси. Асар шуниси билан қадрлики, у бизга Улуғ Октябрь инқилобининг суронли йиллари ҳақида ҳикоя қилади.

Мен спектаклнинг постановкачи-режиссёрлари — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Йўлдошев ва Михаил Немировскийнинг хизматларини алоҳида таъкидламоқчиман. Бундан олтмиш йил муқаддам ўзбек театри саҳнасида рус актёрлари ажойиб асарлар яратган бўлса, эндиликда рус театри саҳнасида ўзбек актёрлари ҳам катта маҳорат билан спектакль ижро этдилар. Максим Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театри билан Охунбобоев номидаги республика Ёш томошабинлар театрининг ижодий ҳамкорлиги интернационализмнинг ажойиб намунасидир. Театрнинг янги спектакли ҳали кўплаб томошабинларнинг олқишига сазовор бўлади.

Александр РИБНИК, Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти директорининг ўринбосари, профессор:

— Мен ҳам иккала театр актёрларининг ижодий ҳамкорлигини кўриб ниҳоятда қувондим. Бу тажриба ўзини оқлаган. Уни республика театрлари ўртасида оммалаштирса арзийди.

Маълумки, тарихий асарни саҳнага олиб чиқиш осон иш эмас. Бу ижодкордан ҳамиша билимдонлик ва эҳтиёткорлик талаб қилади. Лекин режиссёрлар ва актёрларнинг тинимсиз меҳнатлари натижасида инқилоб тарихи саҳнада ўзининг жонли ифодасини топган.

Михаил МАНСУРОВ, СССР халқ артисти:

— Тўғрисини айтиш керак: театримиз коллективи асарни қўлга олишда бироз чўчиган эди. Шундай бўлиши табиий. Лекин натижа яхши бўлди. Репертуаримиз ўлмас асар билан бойиди. Бу муваффақият билан спектакль ижодкорларини самимий табриклайман.

Ҳалим САФОЕВ, томошабин:

— Мен театрни севаман. Ҳар бир янги асар премьерасини мунтазам кўриб бораман. Лекин «Шарқ тонги» спектаклининг премьераси мен учун байрам бўлди. Чунки яхши спектакль томошабин учун байрам-да. Айниқса, актёрлардан Валерий Цветков, Виктор Павленко, Хайрулла Саъдиев, Муҳаббат Йўлдошева, Лутфулла Саъдуллаев ижро этган роллар менга ёқди.

Людмила АЛЕКСЕЕВА, томошабин:

— Тарихни қанчалар мукаммал билсак, бугунги кунимиз биз учун яна ҳам қадрли бўлади. Мен «Шарқ тонги» спекталини кўриб, шундай фикрга келдим. Бу асар инқилобга битилган чинакам қасидадир.

Суратда: «Шарқ тонги» спектаклидан бир кўриниш. К. РОМЕЕВ фотоси

ҲАМКОРЛИК КЕРАК

Қўшиқ — ҳаётимиз файзи. Уни севмаган, ундан завқ олмаган киши борми?.. Бироқ ҳозирги кунда баъзи ижрочиларимиз орасида қўшиқ санъатининг инсон ҳаётида тутган ўрнини, аҳамиятини чуқур тушуниб етмаслик ҳоллари кўзга ташланмоқда. Масалан, бир неча қўшиқлари билан эл оғзига тушган республикада хизмат кўрсатган артист Нуриддин Ҳамроқуловнинг «Нозланади гўзал ёр» қўшиғи ана шундай қўшиқлардан. Битта қўшиқда:

Нозланади гўзал ёр,
Ўйланади гўзал ёр,
Қийналади гўзал ёр...

мисралари 10-15 марта такрорланади. Ахир, бундай қўшиқлардан тингловчи қандай завқ олсин?! Бундай қўшиқлар тингловчилар дидини пассивлаштиришдан бошқа нарсага ярамайди.

Қўшиқчилигимизда шундай нуқсонлар ҳам борки, булар ҳақида гапирмасликнинг иложи йўқ. Биз бастакор ва композиторлардан юксак савияда музика ёзишни талаб қилганимиздай, хонанда уни юксак саводхонлик билан ижро этишини истаймиз. Кейинги пайтларда кўплаб яхши қўшиқларимиз айрим ижрочилар томонидан текстлардаги сўзлар бузилган ёки текстда бўлмаган сўзлар, ҳаттоки бутун сатрлар қўшилган ҳолда ижро этилмоқда.

«Баҳор» ансамблининг яккахон солисти, республикада хизмат кўрсатган артист Аҳмаджон Шукуров Ўзбекистон ССР халқ шоири Чархийнинг «Гул даста-даста» ғазали билан айтиладиган:

Қаддинг, эй нозанин, гул
даста-даста,
Жамолинг кўргали олам
ҳавасда

деб бошланувчи қўшиққа текстда бўлмаган:

Зайнабим, Зайнабим,
малагим менинг,
Дунёда сен ўзинг тилагим
менинг

нақаротини қўшиб ижро этмоқдаки, бунга унинг ҳеч бир ҳуқуқи йўқ. Бу шоир ижодига ҳурматсизликдан бошқа нарса эмас.

Текстдаги айрим сўзларни бузиб айтиш фақат ёш қўшиқчиларимиздагина эмас, таниқли ижрочиларда ҳам учраб туради. Масалан, севимли хонандамиз, Ўзбекистон ССР халқ артисти Камолиддин Раҳимов бир неча йиллардан бери Машраб ғазали билан «Келмадинг бир қошима» қўшиғини ижро этиб келмоқда. Қўшиқ яхши ижро этилган, бунга эътирозимиз йўқ. Фақат ғазалнинг тўртинчи байтини К. Раҳимов қуйидагича ижро этади:

Муттасил тўктурди
соқий бодасин,
Етмади ақли мани
сирдошима.

Аслида бундай бўлиши керак:

Муҳтасиб тўктирди соқий
бодасин,
Етмади ақли мени
сирдошима.

Бу ўринда К. Раҳимов «Муҳтасиб» сўзини «муттасил» тарзида ижро этиб, байт маъносига жиддий путур етказган. Машраб замонида муҳтасиб, яъни шариат назоратчиси халқ орасида шариат қонун-қоидаларини назорат қилиб борган, гуноҳкорларни жазолатган. Машраб байтда антиклерикал мотивни олға сурмоқда. Камолиддин Раҳимов эса Машрабнинг фикрини ноаниқ баён этади. Шу ўринда Эркин Воҳидовнинг «Шеърни англамакнинг ўзи ҳам — истеъдод. Биз бу истеъдоднинг номини назокат деймиз, нозик фаҳмлилик деймиз...» деган фикрлари беихтиёр ёдимизга тушади.

Қўшиқларимизда «нозик фаҳмлилик»нинг етишмаслиги тақлидчиликнинг кенг қулоч ёйишига сабаб бўлмоқда. 1984 йил 3 март куни Ўзбекистон радиоси орқали берилган «Халқ қўшиқлари гулдастаси» деб номланган концертда ҳурматли хонандамиз, Ўзбекистон ССР халқ артисти Ориф Алимахсумов ёш хонанда Раҳматжон Қурбонов ҳақида илиқ сўзлар айтиб, куйлаш навбатини унга берди. Раҳматжондан янги, ўзига хос ижро кутган эдик. Афсуски, натижа биз кутгандек бўлиб чиқмади. Унинг ижросидан сўнг республикада хизмат кўрсатган артист Хайрулла Лутфуллаевдан қўшиқ эшитгандек бўлдик. Раҳматжоннинг шундай чиройли овози билан тақлид йўлига кириб қолганлигига ачиндик.

Шуни айтиш керакки, тақлидчи ижрочи қўшиқчилик санъатининг ривожланишига ҳеч қандай ҳисса қўшолмайди. У вақтида хатосини тушуниб, услубини топиб олмаса, умр бўйи тақлидчи бўлиб қолаверади.

Қўшиқчиларимиз орасида тақлидчилик «касали»дан ташқари, ўз-ўзини такрорлаш, бир оҳангда бир неча қўшиқ ижро этиш ҳоллари ҳам учраб турадики, бу қўшиқчилик санъатимиз ривожига салбий таъсир кўрсатади. Бунга айрим қўшиқчиларнинг композиторлар билан ижодий ҳамкорлик қилмай, ўзларича хом-хатала қўшиқ яратаётганликлари сабаб бўлмоқда. Масалан, ёш хонанда Олимжон Орифжоновнинг «Раъно», «Даста гул» қўшиқлари оҳанг жиҳатидан деярли фарқ қилмайди.

Юқоридаги каби нуқсонларни бартараф этиш учун барча имкониятлар етарли. Шоирлар, композиторлар, ижрочилар ўзаро ҳамкорликда ишлаб, қўшиқчилик санъатимиз муаммоларини чуқурроқ ҳис этиб, давримизга мос, ғоявий ва бадиий жиҳатдан етук қўшиқлар яратадилар, деб ўйлаймиз.

Назиржон НАЗАРОВ,
Рустамжон ТОЖИЕВ

ВАНЯ ТОҒА НЕГА РАНЖИДИ?

Редакцияга келган шикоят хатлардан бирида Самарқанддаги А. Чехов номидаги драма театрида томошабинлар тез-тез чалғитилаётганлиги ёзилган эди. Қуйида Ўзбекистон ССР халқ контроли комитетининг ходими Абдураҳим МАХСУМОВ йўллаган жавобни эълон қиламиз.

Темирйўл район халқ назоратчилари ўтказган текшириш театрда анчагина кўз бўямачиликлар борлигини кўрсатди. Жумладан, театр маъмурияти биргина шу йилнинг иккинчи кварталида амалдагидан 62 спектаклни ортиқча ёзиб қалбаки ҳужжат тайёрлашган. 17 апрель куни икки марта «Ваня тоға» намойиш этилди, деб нотўғри ҳисобот берилган.

Текшириш натижасида театрда молия- хўжалик ишлари ҳам ўлда-жўлда эканлиги аниқланди. Июнь ойининг ўзида амалдагидан 5800 сўмлик билет кўп сотилганлиги қўшиб ёзилган. Бунинг эвазига театр раҳбарлари мукофот олишдан хижолат чекишмаган.

Ана шундай кўзбўямачилик ва интизомсизликка йўл қўйишгани учун театр директори Т. Нурхонов ва катта бухгалтер Н. Анисимовага қаттиқ ҳайфсан эълон қилинди. Директор ўринбосари М. Факторович ишдан четлаштирилди.

А. МАХСУМОВ,
Ўзбекистон ССР халқ контороли комитетининг инспектори

ИМКОНИЯТ БОРУ...

ТЕЛЕКЎРСАТУВЛАРГА БИР НАЗАР

Ўзбекистон Телевидениеси партия ва ҳукуматимиз қарорларини бажаришда, халқ билан алоқани мустаҳкамлашда, кўрсатувларнинг ғоявий- бадиий савиясини оширишда кўпгина ибратли ишларни амалга оширмоқда. Республикамиз юбилейи муносабати билан уюштирилган областларнинг телевизион фестивали Совет даврида эришган беқиёс ютуқларимизни, республикамиздаги катта маънавий-маданий ўзгаришларни мужассам этгани билан қимматлидир. «Бугун оламда нима гап?» халқаро аҳвол кундалигининг сиёсий шарҳловчилар томонидан олиб борилиши эътиборга лойиқ. Худди шу мавзудаги «Дунё воқеалари» кўрсатуви ҳам диққатга сазовор. Ҳужжатли кадрлар, аниқ фактлар орқали томошабинлар дунё халқларининг тинчлик учун олиб бораётган кураши ҳақида кенг маълумотга эга бўлмоқдалар. Агар мавзу доираси бироз кенгайтирилиб, санъат, адабиёт, умуман, маданият оламидаги янгиликларга ҳам ўрин ажратилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Совет қонунчилигини мустаҳкамлаш, социалистик мулкнинг талон-тарож қилинишига йўл қўймаслик, порахўрлик, кўзбўямачилик, текинхўрликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши кураш бугунги кунда ҳар биримизнинг юксак гражданлик бурчимиздир. Бундай иллатларнинг олдини олиш, таг-томири билан йўқотиш ишида «Инсон ва қонун» кўрсатувининг аҳамияти ортиб бормоқда. Кейинги пайтларда бу кўрсатув табиийлиги ва ҳаётий материалларга бойлиги билан кўпчиликни жалб этди. Қайси соҳалигидан қатъи назар, иллатлар аниқ фактлар орқали, бевосита суд ёки тергов жараёнидан репортаж уюштириш асосида фош этилаётгани унинг қимматини оширмоқда. Бизнингча, уни бевосита корхоналарда, мактаблар ва олий ўқув юртларида, оилаларда ҳам суратга олиш мумкин. Бу ўз навбатида ёшларимизда коммунистик ахлоқ нормаларининг тўғри шаклланишига, турли салбий ҳодисаларнинг камайишига олиб келади.

«Ёшлик» студияси томонидан тайёрланадиган кўрсатувларнинг кўпини томошабинлар орзиқиб кутадилар. Масалан, «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи» ва «Баҳс» ахлоқий-этик мавзуидаги кўрсатувларни кексаю ёш қизиқиш билан томоша қилмоқда. Аввало энг оммавий «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи» кўрсатувига тўхталиб ўтмоқчимиз. Долзарб мавзудаги, томошабин дилидаги гаплар топиб айтилган ушбу программа ҳеч кимни лоқайд қолдирмаслиги керак. Унинг аҳамиятини заррача камситмаган ҳолда, баъзи мулоҳазаларни айтиб ўтмоқчимиз. Биринчидан, «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи» намойишида такрорийлик сезилмоқда. Сўзимиз қуруқ бўлиб қолмаслиги учун бир мисол келтирамиз. Мансабини суиистеъмол қилиб, бойлик тўплашга ружу қўйган прокурор ўғил ва ота ўртасидаги муносабатларни ҳикоя қилувчи кўрсатувни олайлик. Танланган мавзу, ўртага қўйилган масалалар, актёрлар ижроси мақбул. Бироқ, мазкур кўрсатув кўп марта такрорланиши оқибатида таъсир кучини йўқотиб қўйган. Иккинчидан, шу кўрсатувнинг муқаддимасини иложи борича бошқачароқ тарзда тайёрлаган маъқул. Чунки муқаддимада кўпинча томошабинни ишонтира олмайдиган, атай уюштирилган воқеалар баён қилинмоқда. Халқ орасида эътиборга сазовор бўлган ушбу кўрсатувнинг изланишлар доираси кенгайишини, таъсир кучи янада ўткирлашишини истардик.

«Баҳс» ҳам турли фикр-мулоҳазаларга сабаб бўлаётган қизиқарли кўрсатувлардан бири. Айниқса, нон қадри ва бугунги тўйларимиз хусусидаги баҳслар кенг томошабинлар оммасига маъқул бўлмоқда. Муҳтарам ота-оналар, кекса педагогларнинг иштироки кўрсатув қимматини оширишга, шубҳасиз, катта ҳисса қўшмоқда. Шу ўринда баъзи истакларимиз бор. Айтайлик, нон қадри ва тўйларимиз ҳақидаги баҳсларни қайта-қайта айнан такрорлаш ўрнига, мавзу ўзгартирилмай, бошқачароқ шакл танланса бўлмасмикан? Масалан, улар бирор маҳаллада ёки район меҳнаткашлари ҳузурида ўтказилса ё бўлмаса, бирор корхона, олий ўқув юрти, мактаб билан ҳамкорликда турли мавзудаги кўрсатувлар тайёрланса. Бизнингча, кўрсатувларнинг оммабоплиги, таъсири ошарди. Яна бир гап. Экран миллион-миллион кишиларники. Демак, уни ёшу қари бирдек томоша қилади. Назаримизда, «Баҳс»дан асосий мақсад янгича урф-одатларни кенгроқ тарғиб этиш, кишиларимизда, хусусан, ёшларда коммунистик ахлоқ идеалларини камол топтиришдир. Шундай экан, экран орқали ёш-ёш йигит-қизларимизнинг насиҳат қилишлари қандай бўларкан? Албатта, ёшларнинг фикрини билиш маъносида бу фойдали тадбир. Ҳарҳолда, кўпни кўрган, муайян ҳаёт тажрибасига эга бўлган кишилар кўпроқ қатнашишини истардик.

Ёшлик» студиясининг «Биз — 80-йиллар комсомоллари», «Иқбол», «Эстафета давом этади», «Студентлик — «оқ олтин» даврим» каби кўрсатувлари муҳим аҳамиятга эга. Жумладан, «Студентлик — «оқ олтин» даврим» кўрсатувини шоирларимиздан Муҳаммад Али, Омон Матжон олиб бораётганликлари унинг мазмундорлигини оширмоқда. Умуман, «Ёшлик» студияси тайёрлаётган туркум кўрсатувларга шоир ва ёзувчиларимиз кўпроқ жалб этилса, айни муддао бўларди.

Ҳозир ҳамма ерда ёшларнинг меҳнат самараси яққол кўзга ташланиб турибди. Инсон умрининг романтикага тўлиқ қизғин дамлари, ширин хотиралари талабалик даври билан боғлиқ. Ёшларимиз ўз тенгдошлари ҳаётини чуқурроқ билишни, уларнинг орзу-ўйлари билан яқиндан танишишни истайдилар. Айниқса, БАМда жасорат кўрсатаётган, Ноқоратупроқ ерларни ўзлаштираётган, шу кеча-кундузда республикамиз пахтазорларида жавлон ураётган ёшларнинг фақат ишлари эмас, ички дунёлари, маънавияти ҳам қизиқтиради. Демак, «Ёшлик» студияси ижодкорлари изланиш доирасини кенгайтириб, ёшлар ҳаётига, ички оламига янада чуқурроқ кириб боришлари, ўзига хос кўрсатувлар тайёрлаш хусусида жиддий фикр юритишлари лозим.

Телевидение ходимларининг классик адабиётимизни, бой маданий меросимизни тарғиб қилувчи кўрсатувларга ўрин бераётганлари яхши. «Жаҳон адабиёти классиклари» туркумидан Алишер Навоийнинг «Лайли ва Мажнун» достонига бағишланган кўрсатувни алоҳида таъкидлаш жоиз. Уни ўтмиш маданиятимизга ҳурмат, тафаккуримизни бойитишга қўшилаётган ҳисса деб биламиз. Кўрсатувга ҳамоҳанг «Жаҳон тараққийпарвар адабиёти» туркумидан Пабло Неруда, Яннис Рицос, Абдураҳмон ал-Хомисийга бағишланган кўрсатувларнинг ютуғи шундаки, ҳужжатли кадрлардан, фотолар ва китоблардан унумли фойдаланилган. Шунингдек, «Бир асар тарихи» деб номланган кўрсатув ҳам диққатга сазовор. Ҳамзанинг «Бой ила хизматчи», А. Қодирийнинг «Ўтган кунлар», Ҳ. Олимжоннинг «Ўрик гуллаганда», Мирмуҳсиннинг «Умид», Р. Файзийнинг «Ҳазрати Инсон» С. Аҳмаднинг «Уфқ» асарларининг ёзилиш тарихи ҳам кенг баён қилиб берилди.

Шу куннинг энг долзарб мавзуи — тинчлик. Тинчликни ҳимоя қилиш бугунги кунда ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз. Шунинг учун ҳам «Олам дарди — адиб қалбида» кўрсатувининг салмоғи ғоят катта. Адабий кўрсатувлар орасида ижодкор ёшларнинг «Илҳом» телевизион клуби ва «Халқ бахшиларининг телевизион конкурси» ҳам қизиқарлилиги билан ажралиб туради.

Эътибордан четда қолаётган тадбирлардан бири фильмлар масаласидир. «Ўзбекфильм» ва республика ҳужжатли ҳамда илмий-оммабоп фильмлар студияларида суратга олинган картиналар мунтазам бериб борилишини истардик. Фильмлар намойишидан олдин унинг ижодкорлари, суратга олиш жараёни ҳақида маълумот берилса, роль ижро этган актёрлар билан учрашувлар уюштирилса фойдали бўларди. Ёки Марказий телевидениенинг Останкино студиясидан бериладиган турли мавзулардаги кечаларни олайлик. Айниқса, чақирув ёшидаги ўсмирларни армияга кузатиш, турли корхоналар меҳнаткашлари билан учрашувлар, «Кулги кечаси» кўрсатуви томошабинлар қалбида узоқ вақт сақланади. Тўғри, бизда ҳам Уйғун, А. Мухтор, Н. Раҳимов, А. Удалов, Ё. Аҳмедов каби адабиёт ва санъат намояндалари билан ўтказилган ижодий учрашувлар яхши анъанага айланмоқда. Аммо, очиғини айтиш керакки, бу тадбир ҳали кўзланган самарани беролгани йўқ. Томошабинлар санъаткорлар, ижодкорларнинг ижодий лабораториясига, тафаккур оламига чуқур кира олмадилар. Кўпгина саволлар жавобсиз қолиб кетди.

Бизнингча, бу кўрсатувларнинг [illegible] ошириш, қизиқарли [illegible] излаб топиш [illegible] шу [illegible] Марказий телевидение орқали [illegible] этилган [illegible] ва санъаткорлар Валентин Катаев, Евгений Евтушенко, Нодар Думбадзе, Андрей Вознесенский, Михаил Ульянов, Сергей Образцов, Андрей Миронов ва бошқаларнинг ижодий кечаларини эслатиб ўтмоқчимиз. Нега бизда кўрсатувларни тайёрлашнинг [illegible]

Ёшларни Европа классик музикасини тушуниш ва ҳис этишга ўргатиш борасида ҳам яхши тажрибалар мавжуд. Хусусан, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Дмитрий Кабалевский олиб борадиган музика кечалари кишига завқ бағишлайди.

Кузатув давомида телевизион миниатюралар театрининг бир неча сонини кўришга муваффақ бўлдик. Сирасини айтганда, жуда кўпи қайтарилиб бўлиб қолмоқда. Бунинг устига, мазмунан саёз, енгил-елпи кулги замирига қурилган номерлар ниҳоятда кўпайиб кетди. Актёрлар ижроси ҳам сунъийлик, баъзан бачканалик кўзга ташланиб туради. Ваҳоланки, бу кўрсатувлар нишонга бориб тегадиган, ҳажв тиғи ўткир, фош этувчи кудратли кучга эга бўлиши керак. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ҳар қандай иллатларга қарши курашни кескинлаштиришга қаратилган XVI ва XVII пленумлари қарорлари миниатюралар ижодкорлари учун дастуриламал бўлиб хизмат қилиши лозим.

Бизни таажжубга солаётган ҳол концерт программаларидир. Маълумки, ҳозир имитациядан кўпгина студияларда, баъзан концерт залларида ҳам фойдаланилади. Республикамиз телевидениесида эса бу соҳада ҳали етарли тажриба тўпланмаганга ўхшайди. Кўпинча қўшиқ айтаётган хонанданинг лаб жуфтлаши сўзлар талаффузига тўғри келмайди. Бу ҳол ҳатто таниқли ижрочиларда ҳам кўзга ташланаётир. Деярли ҳар бир концерт программасида шундай ҳолни кузатиш мумкин. Бизнингча, бу ва бунга ўхшаш баъзи техник қусурлар томошабинларнинг ижодкорларга бўлган ҳурматига, ишончига путур етказади.

Шунингдек, физкультура ва спортнинг ёритилиши кўнгилдагидек эмас. Республикамиз шаҳар ва қишлоқларида бу соҳада муаммолар озми? Айниқса, матбуотдаги чиқишлардан ҳам маълумки, қишлоқларда спортнинг аҳволи кўнгилдагидек эмас. Ҳатто баъзи колхоз -совхозларнинг раҳбарлари умуман физкультура ва спорт билан қизиқмайдилар. Қишлоқдан чиқаётган чемпионлар сони камайиб бораётир. Бироқ, телевидение бу жиддий масалага танқидий ёндашишда сусткашлик қилмоқда. Ёки Ўрта Осиё республикаларидан футбол бўйича олий лигадаги ягона вакилимиз «Пахтакор» командаси бугунга келиб ачинарли аҳволга тушиб қолди. Лекин телевидение бунга бефарқ қарамоқда. Наҳотки, команда раҳбарлари, футболчилар, томошабинлар билан биргаликда очиқ савол-жавоб уюштириш, масалага жиддий ёндашиш мумкин эмас? Ғишт қолипидан кўчгандан сўнг айбдорларни қидиргунча, иллатнинг олдини ўз вақтида олиш лозим-ку! Ҳарҳолда, телевидение бундай ишлардан четда турмаслиги керак.

Юқорида айтганимиздек, республикамиз Марказий Комитетининг кейинги пленумлари ҳаётимиздаги кўпгина салбий ҳодисаларни очиб ташлади. Бу ишимизга танқидий нуқтаи назардан баҳо беришга даъват этмоқда. Ўзбекистон Телевидениеси ходимлари томонидан махсус рейдлар ташкил қилиниб, хўжасизлик, сансалорлик юз бераётган, ишлаб чиқариш планлари бажарилмаётган жойлардан кўрсатувлар, меҳнаткашларнинг хатлари асосида махсус программалар тайёрлаш учун шарт- шароитлар мавжуд-ку! Агар лозим бўлса, бу ишга раҳбар ташкилотларни жалб этиш зарур. Публицистлар, умуман, ёзувчилар билан ҳамкорликда муҳим ҳаётий муаммоларни муҳокама қилиш мумкин. Масалан, пахта далаларимизда, ишлаб чиқариш корхоналарида ҳал бўлишини кутиб ётган масалалар оз дейсизми?

Телевидение энг катта аудиторияга эга. Шу беқиёс имкониятдан иложи борича унумли фойдаланиб, кишиларимизнинг ғоявий- маънавий камолотларига таъсир этувчи кўрсатувлар сонини кўпайтириш, борларининг сифатини янада яхшилаш зарур. Бинобарин, телестудиямиз катта ва мураккаб ижодий вазифаларни бажаришга қодир.

Гулчеҳра УМАРОВА

СССР халқ артисти Мукаррам Турғунбоева саҳнада. 1966 йил. (Сурат биринчи марта эълон қилинмоқда). С. МАҲКАМОВ фотоси

ТАЪЗИМ

Республикамизнинг шонли юбилейи кунларида ўзбек совет театрининг шаклланиш даврига назар ташлар эканмиз, унинг кўпгина ажойиб намояндалари қаторида Марям Бахтиёрованинг ҳам номини тилга оламиз.

«... Қўзғолон кўтарган ишчилар ва революцион солдатларга аёллар, ҳатто болалар актив ёрдам беришар эди. 19 яшар Марям Бахтиёрова ҳамшира сифатида ярадор жангчиларга ёрдам кўрсатар, уларни баррикада районларидан олиб чиқарди», — дейилади «Туркистон Коммунистик партияси тарихи очерклари» китобида. Ҳа, инсон учун ҳеч қачон моҳиятини йўқотмайдиган ижтимоий кураш, инқилоб, ҳаёт- мамот каби сўзларнинг маъносини Марям Бахтиёрова жуда эрта тушунди.

Марям Бахтиёрова 1914 йилдан, яъни 14 ёшидан бошлаб театр ишига фаол аралашди. 1916 йилдан ўзбек театрида фаолият бошлади. Ўша йили машҳур озарбойжон артисти ва режиссёри Сидқий Руҳулло Тошкентга келади ва Фузулийнинг «Лайли ва Мажнун» асари асосида композитор Узеир Ҳожибеков ёзган шу номли операни саҳналаштиради. Спектаклда Маъсума хоним, Дуррия хоним, С. Ёқубова билан бирга опа-сингил Марям, Моҳнур, Хадича Бахтиёровалар ҳам иштирок этадилар.

— Ана ўшанда мен санъатнинг буюк ва мўъжизакор сеҳрини юрагимдан сезганман, — дейди Марям опа. — Ҳозир ҳам, орадан олтмиш йўл ўтгандан сўнг ўша, биринчи марта саҳнага чиқиб, томошабинлар нигоҳи билан тўқнашган кунимни эсласам, алланечук бўлиб кетаман. Санъат — муқаддас даргоҳ, мўътабар эҳром. Унга умр бўйи сажда қилса арзийди.

Марям опа ўзбек театрининг биринчи санъаткорларидан бўлди.

... 1918 йили «Турон» труппаси Ҳамзанинг «Заҳарли ҳаёт ёхуд ишқ қурбонлари» драмасини саҳналаштирди. Бош қаҳрамон роли Марям Бахтиёровага топширилди. У ўзига топширилган ролни яхши ижро этди. 1919 йилнинг охирроғида М. Бахтиёрова «Ўлка сиёсий труппаси» составида Закаспий фронтига боради. Бу ҳақда Марям опа шундай эслайди:

— Босмачилардан озод қилинган қишлоқ, шаҳар ва станцияларда концертлар намойиш қилиб, тарғибот-ташвиқот ишларини олиб борардик. Труппамизда Ҳамза, Муҳиддин Қориёқубов, Мария Кузнецова, Ҳожи Сиддиқ Исломов, Қобилжон Гулмуҳамедов, Нажмиддин Сирожиддинов, Ғофиржон Мусахонов (труппа бошлиғи) бор эди. Ўн тўққизинчи йилнинг охирида труппамиз Тошкентга қайтиб келди. 1920 йилнинг 21 январида «Қизил Шарқ» 2-поездида Фарғона фронтига йўл олдик...

Гражданлар уруши тугаган, Марям Бахтиёрова Миршоҳид Мироқилов, Обид Ҳасанов, Мария Кузнецова каби санъаткорлар билан ҳамкорликда Қўқон драма театрида ишлади. Турли спектаклларда иштирок этди. Бироқ актив ижтимоий фаолиятга ўрганиб қолган бу серғайрат аёл театрда узоқ қололмади. Фарғона, Самарқанд, кейинчалик Тошкентда маданий- оқартув, тарғибот ишларида фаол қатнашди. Пенсияга чиққунга қадар В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетида ишлади.

Марям Бахтиёрова 84 ёшини ва республикамизнинг шонли юбилейини ўзи ва сафдошларининг заҳматлари зое кетмаганлигидан мамнун ҳолда кутиб олмоқда. Саҳнадошлари, дўстлари Абдулла Авлоний, Бадриддин Аъламов, Маннон Уйғур, Аброр Ҳидоятов, Муҳиддин Қориёқубов ва бошқалар бошлаб берган ўзбек театр санъатининг гуллаб-яшнаётганлигини кўриб, замонамизга шукрона айтмоқда.

С. АҲМЕДОВ,
Ҳ. СОДИҚОВ

ФАЙЗ АҲМАД ФАЙЗ ХОТИРАСИ

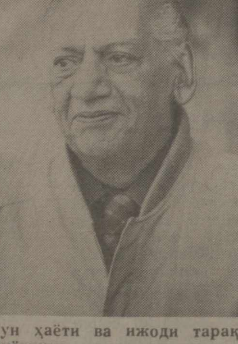

ЭЛИС ФАЙЗ, ЛАҲОР, ПОКИСТОН

Ҳаммамиз учун оғир йўқотиш — Файз Аҳмад Файз вафоти муносабати билан бизнинг чуқур таъзиямизни қабул қилинг. Биз Сизнинг ташвиш ва мусибатингизга шерикмиз. Юксак талант эгаси ва саховатли қалб соҳиби бўлган Файз Аҳмад Файз бизнинг катта дўстимиз эди, у бизнинг қадрдонимиз ва яқинимиз эди. Унинг вафоти биз учун, Осиё ва Африка ёзувчилари ҳаракати учун оғир мусибатдир. Файз Аҳмад Файзнинг сиймоси, унинг поэзияси, сўзи ва иши бизнинг қалбларимизда мангу қолади.

СССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИ, ОСИЁ ВА АФРИКА ЁЗУВЧИЛАРИ БИЛАН АЛОҚА ҚИЛУВЧИ СОВЕТ КОМИТЕТИ

* * *

1984 йил 20 ноябрда улуғ покистон шоири ва жамоат арбоби, «Лотос» журналининг бош редактори, «Халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлаш учун» халқаро Ленин мукофотининг лауреати, халқаро «Лотос» мукофотининг лауреати Файз Аҳмад Файз 73 ёшида тўсатдан вафот этди.

Файз Аҳмад Файзнинг бутун ҳаёти ва ижоди тараққиётнинг юксак идеалларига, халқлар дўстлигига, инсонга нисбатан юксак муҳаббатга қаратилган эди. У ҳақли равишда лириканинг юксак, қайтарилмас устаси сифатида шон-шуҳрат қозонди, унинг поэзиясида граждандлик руҳи ҳамиша барқ уриб турар эди. Шоирнинг шеърлари жаҳон халқларининг кўплаб тилларига таржима қилинган.

Файз Аҳмад Файз ҳамиша бизнинг мамлакатимизнинг ишончли ва садоқатли дўсти бўлиб келди, у кўп миллатли совет адабиётининг қадрдони эди. У СССРга бир неча марта келган, Покистон — Совет дўстлиги жамиятини бошқарди.

Файз Аҳмад Файз жамоат ишларига ўз куч ва талантини сарфлади, тинчлик учун курашнинг актив иштирокчиси эди. 1962 йилда у юксак мукофот — «Халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлаш учун» халқаро Ленин мукофоти билан тақдирланди.

1958 йилда Осиё ва Африка ёзувчилари уюшмаси ташкил этилди. Файз Аҳмад Файз бу уюшма ташкил этилган кунлардан бошлабоқ унинг энг актив вакилларидан бири сифатида фаолият кўрсатди. У ўзининг юксак обрў-эътибори, билими, толмас меҳнати билан икки қитъа илғор ёзувчилари ҳаракатига сезиларли таъсир кўрсатди. Осиё ва Африка ёзувчилари ҳамкорлигини мустаҳкамлашда унинг хизмати каттадир. 1979 йилдан бошлаб у уюшманинг органи бўлган «Лотос» журналининг бош редакторидир.

Файз Аҳмад Файзнинг ижодий ва ғоявий мероси биз учун ҳамиша озодлик идеалларига, тараққиёт ва тинчликка, инсонга юксак ишончга нисбатан хизмат қилишнинг юксак намунаси бўлиб қолади.

ОСИЁ ВА АФРИКА ЁЗУВЧИЛАРИ БИЛАН АЛОҚА ҚИЛУВЧИ СОВЕТ КОМИТЕТИ

МЕҲМОНЛАРИМИЗ

БУНЧАЛАР БАХТЛИ ОДАМЛАРНИ ҲЕЧ ҚАЕРДА КЎРМАГАНМАН

Совет Ўзбекистонига ҳар куни юзлаб чет ўлкалардан сайёҳлар келадилар. Улар бу қадим юртнинг беҳад бой маданиятидан қаттиқ мутаассир бўладилар. Қисқа бир тарихий давр ичида шу қадар юксалиб улгурган халқимизнинг турмуш даражасидан ҳайратга тушадилар. Шу ҳайрат олижаноб кишиларнинг қалбида буржуа тарғиботи туфайли амал олган турли туманларни тарқатади, онгларга ҳаётимизнинг ҳақиқати ёруғлик каби кириб боради.

Иорданиялик Бадриддин Ҳошим Мирза-ал-Бухорийнинг Ватанимизга иккинчи бор келиши. Биринчи маротаба СССРга у бундан тўрт йил муқаддам келган. Иккинчи келганида кўзига жуда катта ўзгаришлар ташланди. Ўз таассуротларини у мухбиримиз билан суҳбатда ҳикоя қилиб берди.

— «Ватан» жамияти мени Ўзбекистонни иккинчи марта келиб кўришга таклиф этганидан, ҳақиқатан ҳам бошим осмонга етди,— деб қувониб ҳикоя қилади Бадриддин Ҳошим Мирза. — Биринчи келган чоғимда шу қадар ҳайратга тушган эдимки, кўп нарсаларни етарлича англаб улгурolмаган эдим. Тошкентга иккинчи гал қадам ранжида қилиб, совет кишилари ҳаётининг ўзим учун қоронғу бўлган томонларини чуқурроқ тушуниб етдим.

— Сизни нималар ҳайратга солди? — деб сўраймиз Бадриддиндан. — Қаерга борсам, чеҳралари чарақлаган ёшларни кўрдим, — деб дарҳол жавоб берди меҳмон. —Гапнинг очиғи, мен бундай бахтиёр, самимий болалар ва умуман, ёшларни ҳеч қаерда кўрмаганман. Мен уларга қараб туриб мамлакатингизнинг келажаги ҳақида ўйладим ва шу келажакнинг нақадар улуғлигидан, умидбахшлигидан ҳайратга тушдим. Одам бундай пайтларда ўзининг аввал кўрганларига бу ерда кўрганларини солиштира, қиёс қила бошлайди. Сизга бир орзу юрагимда куртак отганлигини яширмай айта қолай. Мен ҳам бизнинг ўлкамизда, барча Шарқ мамлакатларида шундай чеҳралари қувончлардан порлаган ёшлар туғилишини орзу қилдим. Бу гапни чин дилимдан айтаяпман. Ҳар қандай мамлакат шундай ёшлари бўлгандагина ижтимоий тараққиётнинг катта йўлига чиқади. Сиз мени ҳайратга солган нарсалар ҳақида сўрадингиз. Биринчи таассуротимни айтдим. Энди бошқа бир ажойиб таассуротимни ҳам айтай.

СССР қурилишлар диёри экан. Такрор бўлса ҳам айтай мен ҳеч қаерда бунчалар кўп қурилишларни кўрмаганман. Қаерга қарамай, улкан, қудратли кранлар қад кериб янги бинолар соляпти. Мамлакатингиз тинимсиз суратда янгиланиб боряпти.

Мени Ўзбекистон далаларининг чексизлиги ҳайратга солди. Деҳқончиликнинг бунчалар юксак маданияти жиҳатидан ҳозир республикангиз жаҳоннинг энг илғор мамлакатлари қаторида ёки балки улардан юқорироқ ҳам.

—Ўзбекистоннинг тарихий ёдгорликлари, музей шаҳарлари билан танишдингизми?

—Ў!—деб хитоб қилади Бадриддин. — Аввалги ташрифимизда ҳам кўрган эдик. Лекин бу сафар айниқса бошқача таъсир қилди. Халқингизнинг ўтмиши улуғ воқеаларга жуда бой. Совет кишилари, ўзбек халқи ўз осори атиқаларини ғоятда қадрлар экан. Ҳамма жойда зўр таъмир ишлари бораётганлигини кўрдим. Сизлар ўтмиш ҳақида ғамхўрликни келажак ҳақида ғамхўрлик, деб билар экансиз. Лекин ўтмиш қанча улуғ бўлмасин, уни бугунги ҳаётга асло солиштириб бўлмайди. Янги ҳаёт!... Ўз номи билан янги ҳаёт-да! Нимасини айтасиз! Ҳа, айтгандек, биласизми, менинг ота томонидан аждодларим Ўзбекистонда яшаганлар — деб қандайдир фахрланиш билан қўшимча қилиб қўйди Бадриддин. У ўз таржимаи ҳолининг шу жиҳати билан ҳам бизни лол этиб қўймоқчи бўлганлиги кўриниб турарди. — Ҳа, ҳа, олис боболаримиз шу ердан чиқишган. Сўнг тақдир экан, Иордан томонларда ватан қилиб кетишган. Шунинг учун кўзларим бу ерларни, қадим обидаларни кўрганда, биласизми, аллақандай ёришиб кетди. Кўнглим таскин, тасалли топди.

— Лекин биласизми, — деб давом этди Бадриддин. — СССР, Ўзбекистон шунчалар улуғки, одам бу ерда кўрганлари ҳақида жуда узоқ ўйлаши, кўп нарсаларнинг мағзини, маъносини теран чақиши керак. Бу мамлакат ҳақида юзаки ўйлаб, юзаки хулоса чиқариб бўлмайди. Сиз — янги дунёсиз! Биз эса янги дунёга умид кўзлари билан қараб турган кишилармиз.

Айниқса, одамларингизнинг самимийлиги, очиқ кўнгиллиги, мард ва тантилиги ҳар нарсадан аъло.

Сизларнинг самимиятингиз бизни оҳанрабодай ўзига тортиб туради. Шу оҳанрабодан ажралмас дўстлик туғилади. Тошкент ва Бухоронинг шу оҳанрабоси доим бор бўлсин! Юрагимизнинг бир парчаси шу ерда қоляпти.

Бадриддин Ҳошим Мирза ал-Бухорий ҳаяжонланиб гапиролмай қолади. Ёш, соғлом, уддабурро, (Бадриддин ўз юртида фирма бошлиғи) ишига моҳир ва шу билан бирга ғоятда ўйчан бу йигитнинг ўзи ҳам жуда самимий, қалбида шоирона кайфиятлар ҳоким. Ўзбекистон унинг ҳаётида янги бир саҳифа очганлиги аён кўриниб турибди.

— Яна кўришгунча, Бадриддин!

— Яна кўришгунча! — деди Бадриддин ҳам ўзбекчалаб.

ШАРҚШУНОСЛАР КЕНГАШИ

26-27 ноябрь кунлари В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетининг Маданият саройида СССР Фанлар академияси президиуми қошидаги Шарқшунослик бўйича илмий ишларни марказлаштирувчи кенгаш Шарқ адабиётшунослиги бўлимининг кўчма йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишни университет проректори, профессор Ш. Шомуҳамедов очди. Секция раиси И. Брагинский «Совет Шарқи халқлари адабиётининг ривожланиш тажрибаси» мавзуида доклад қилди. Профессор А. Ҳайитметов нутқи «Ўзбек адабиёти тарихи» кўптомлигини яратиш тажрибаларига бағишланди. Озарбойжонлик таниқли олим Акрам Жаъфар Шарқ классиклари ижодини ўрганишнинг аҳамияти хусусида сўзлади. Шунингдек, секция аъзолари ва шарқшунос олимлардан бир гуруҳи Иттифоқимиз, жумладан, республикамизда Шарқ халқлари адабиётини ўрганиш борасида қилинаётган ишлар ва навбатдаги вазифалар хусусида фикр юритдилар.

Йиғилиш ишида В. Никитина, В. Сухоруков, Б. Чуков, Л. Бичихина, Н. Бобилева, В. Семаков (Москва), В. Ивбулис (Рига), М. Ализода (Боку), СССР Фанлар академиясининг Узоқ Шарқ институтидан В. Сорокин, Ю. Денисов (Симферополь), Р. Елизарова (Самарқанд), А. Қаюмов, С. Ғаниева (Тошкент) каби қатор таниқли олимлар иштирок этдилар.

ХИРМОНДА ШЕЪРХОНЛИК

Каттақўрғон район Энгельс номидаги колхозда шоир ва таржимон Зоя Туманова билан пахтакорларнинг учрашуви бўлди. Бу учрашувда шоир ўзининг пахтакорларни мадҳ этган янги шеърларидан ўқиди.

Бундай учрашувлар Каттақўрғон Ёғ-мой комбинатида, пахта тозалаш заводи ва 2518- автоколонна хизматчилари билан ҳам бўлди.

Э. ШУКУРОВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Бухорода Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланланган тасвирий ва амалий санъат асарлари кўргазмаси очилди. М. Исматов, Ш. Субҳонов, Б. Ҳалимов сингари рассомларнинг ишлари томошабинларда катта таассурот қолдирди.

* * *

Қорақум барханлари орасида ташкил этилган «Қорақум» шоличилик совхози ҳар йили 15 минг тонна шоли етиштиряпти. Ана шу даромад эвазига асрий қумликларда болалар боғчалари, сув бассейнлари, дам олиш уйлари қад кўтармоқда.

Совхоз эндиликда Хоразм воҳасидаги энг кўркам ва обод совхозлардан бири ҳисобланади.

ЛИТВА ТИЛИДА

Литва пионерларининг севимли газетаси «Литовос пионерюс» болалар шоири Анвар Обиджоннинг бир туркум шеърларини эълон қилди. Улар орасида «Огоҳлантириш», «Чаённинг илтифоти», «Ҳакканинг талаби» сингари шеърлар бор.

Шеърларни литва тили Ромас Доугирдас таржима қилган.

МЎҒУЛ ХАЛҚИНИНГ БАЙРАМИ

Мўғулистон Халқ революцион партиясининг III съезди очилганига ва Мўғулистон Халқ Республикаси эълон қилинганига 60 йил тўлди. 26 ноябрь куни мамлакат пойтахти Улан-Баторда ана шу тантанага бағишланган йиғилиш бўлди. Бу тантанали йиғилишда мамлакатнинг олтмиш йил давомида эришган ютуқлари, тараққиёт босқичлари кўрсатиб ўтилди. Мўғулистон Халқ революцион партиясининг III съезди капитализмни четлаб ўтиб, мамлакатни социализм сари нокапиталистик йўлдан ривожлантиришнинг бош йўлини белгилаб берган эди. Шундан сўнг Мўғулистон Халқ Республикаси эълон қилинди ва мамлакатнинг биринчи конституцияси қабул қилинди.

Тарихан қисқа давр ичида мўғул халқи катта муваффақиятларга эришди. Мамлакатнинг иқтисодий потенциали муттасил ўсди, халқнинг турмуш фаровонлиги ошди, маданий даражаси ўсди. Бундай зафарларга эришишда совет-мўғул дўстлигининг аҳамияти каттадир. Бинобарин, бу дўстликка жаҳон пролетариатининг буюк доҳийси В. И Ленин ва Мўғулистон революциясининг раҳбари Д. Сухэ-Батор асос солгандир. Шунинг учун ҳам бу дўстликни мўғул халқи жуда қадрлайди. Буни тантанали йиғилишда доклад қилган МХРП Марказий Комитетининг Бош секретари, МХР Министрлар Советининг Раиси Ж. Батмунх ҳам алоҳида таъкидлаб ўтди.

Мамлакатнинг иқтисодий тараққиётида, саноатининг, қишлоқ хўжалигининг ривожланишида Совет Иттифоқининг ёрдами катта, албатта. Шу боис МХРП ва бутун мўғул халқи Ленин партиясига — шонли КПСС ва унинг ўртоқ К. У. Черненко бошлиқ Марказий Комитетига, қаҳрамон совет халқига ғоят самимий қардошларча дўстлик ва астойдил миннатдорчилик туйғуларини изҳор этдилар.

Мўғулистон Халқ Республикасининг партияси ва бутун халқи ўзларининг шонли юбилейларини меҳнатда муносиб совғалар билан кутиб олдилар. Шу билан бирга, улар ўз мамлакатининг порлоқ истиқболига катта умид ва ишонч билан қарамоқдалар. Чунки мамлакатнинг келажаги янада порлоқ ва нурафшон бўлади.

27 ноябрь куни Улан-Баторда совет-мўғул дўстлиги митинги бўлиб ўтди. Бу тантана Мўғулистон Халқ Республикаси давлат академик опера ва балет театрида бўлди. Унда мамлакатнинг меҳнат коллективлари, зиёлилар, ўқувчи ёшларнинг вакиллари иштирок этдилар.

Мўғул халқининг шонли байрами катта тантаналар билан нишонланди. Бу тантаналарда КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Москва шаҳар комитетининг биринчи секретари ўртоқ В. В. Гришин раҳбарлигидаги совет партия-ҳукумат делегацияси иштирок этди. Ўртоқ В. В. Гришин МХРП III съезди ва МХР эълон қилинганлигининг 60 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишда ҳам, мўғул-совет дўстлигига бағишланган митингда ҳам нутқ сўзлади. У йиғилиш иштирокчиларига ва улар тимсолида бутун мамлакат аҳолисига КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненконинг самимий саломи ҳамда табригини етказди.

Мўғулистон байрамини республикамиз меҳнаткашлари ҳам тантана билан нишонламоқдалар. Бу байрамга бағишланган Бутуниттифоқ совет-мўғул дўстлиги ойлигида актив иштирок этмоқдалар. Республикамиз шаҳар ва қишлоқларида дўстлик кечалари, йиғилишлар ўтказилмоқда, фотокўргазмалар ташкил этилмоқда, қардош мамлакат ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи фильмлар намойиш қилинмоқда. 26 ноябрда Тошкентда ана шу санага бағишланган йиғилиш бўлиб ўтди. Унда шаҳар жамоатчилигининг вакиллари, республикамиз пойтахтида таълим олаётган мўғулистонлик студентлар қатнашдилар. Йиғилишда Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Раиси ўринбосари М. Т. Турсунов иштирок этди.

Суратда: Улан-Баторда Сухэ-Баторга ўрнатилган ёдгорлик.

ТАСС фотоси

ЯНГИ ФИЛЬМ ПРЕМЬЕРАСИ

Тошкентдаги Кино уйида К. Ёрматов номидаги «Ўзбекфильм» киностудиясида суратга олинган «Кундалик дафтар, хат ва биринчи синфдаги қизалоқ» бадиий фильмининг премьераси бўлиб ўтди. Янги фильм ҳақида унинг постановкачи режиссёри Ҳабибулла ФАЙЗИЕВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

—Мазкур фильм СССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетининг буюртмаси билан яратилди. Икки серияли телевизион фильм сценарийсини ёзувчи Латиф Маҳмудовнинг «Сирли хат» повести асосида москвалик кинодраматург Валентина Малиновская ёзди. Тўғрилик ва виждон ҳақида баҳс юритувчи бу бадиий лентанинг биринчи қисми «Сирли хат», иккинчи қисми эса «Бахт нима?» деб номланган.

Фильмимиз операторлари Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Александр Пан ва Ҳасан Файзиев, рассом — Анвар Маҳкамов.

Суратда: шу фильмдан кадр.

ИЛМИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ўтган олтмиш йил мобайнида республикамиз маданий ҳаётининг барча соҳаларида катта ютуқлар қўлга киритилди. Эндиги вазифа ана шу ютуқларни чуқур таҳлил этган ҳолда, тараққиётнинг навбатдаги юксак одимлари учун замин ҳозирлашдир. 27 ноябрь куни пойтахтимиздаги Санъатшунослик институтида бўлиб ўтган илмий конференция ана шу мавзуга бағишланди. Конференцияни Ўзбекистон ССР маданият министри З. Раҳимбобоева кириш сўзи билан очди.

Ўзбекистон ССР Кинематография давлат комитетининг раиси А. Абдуллаев «КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Кинофильмларнинг ғоявий-бадиий савиясини янада ошириш ва кинематографиянинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш тадбирлари тўғрисида» деб чиқарган қарори ҳамда Ўзбекистон кино санъатининг аҳволи ва вазифалари юзасидан доклад қилди. Шундан сўнг филология фанлари доктори Ҳ. Абдусаматов, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги Г. Пугаченкова, архитектура доктори М. Булатов, санъатшунослик докторлари Л. Ремпель ва Р. Тоқтош, санъатшунослик кандидатлари А. Рибник ва Н. Янов-Яновская ўзбек драматургиясида ва саҳнасида В. И. Ленин образининг яратилиши, Ўзбекистоннинг маданий меросини тадқиқ этиш йўллари, архитектура мутахассислари тайёрлашнинг ўзига хос томонлари, Ўрта Осиё санъатида портрет ва шахс масалалари, бугунги ўзбек ранг-тасвир санъати тараққиётининг асосий йўналишлари, театрнинг ғоявий муаммолари ҳамда ўзбек совет музика маданиятининг характерли хусусиятлари тўғрисида докладлари билан иштирок этдилар.

МАРКАЗИЙ НАШРЛАРДА

«ДРУЖБА НАРОДОВ»

СССР Ёзувчилар союзининг органи бўлган ушбу журналнинг 11-сонида таниқли адабиётшунос олима Зоя Кедринанинг «Публицист. Романтик. Драматург» сарлавҳали мақоласи босилган. Унда Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимовнинг «Советский писатель» нашриётида чоп этилган «Я вижу звезды» китоби ҳақида фикр юритилади.

Мақола муаллифи китобдан ўрин олган ҳикоялар, пьесалар, киноповестларнинг мавзуи, конфликти, қаҳрамонлар характери ва бошқа жиҳатларини таҳлил қилади.

«ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА»

Москвадаги «Детская литература» нашриёти шоир Миразиз Аъзамнинг «Мальчик с задумчивыми глазами» («Кўзлари хаёлга толган бола») китобини кўп нусхада босмадан чиқарди. Унда шоирнинг «Момақаймоқ ҳикояси», «Ер айланади», «Бир чўнтак ёнғоқ» сингари шеърлари ўрин олган.

Китобни Юрий Кушак таржима қилган.

«ЛИТЕРАТУРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ»

Журналнинг шу йилги ноябрь ойи сонида Қорақалпоғистон АССР халқ ёзувчиси Тўлапберган Қайипбергановнинг «Бошқача бўлиши мумкин эмас!» сарлавҳали мақоласи босилган. Адиб бу мақоласида Ўзбекистон ССР ва Автоном Республиканинг 60 йиллиги ҳақида сўз юритади. Қорақалпоқ халқининг Совет ҳокимияти йилларида эришган ютуқлари хусусида фахр билан ҳикоя қилади.

ХАЛҚАРО МАВЗУЛАРДА

СУВ, НЕФТЬ ВА ҚОН

Одатда, дарё деганда кўз олдимизга сув келади. Ироқ билан Эрон ўртасидан ўтувчи Шатт-ал-Араб дарёсида ҳам сув оқарди. Энди эса сув, нефть ва қон оқмоқда. Ҳа, қон оқмоқда. Мана тўрт йилдан ошяптики, икки қўшни давлат ўртасида ҳарбий можарога сабаб бўлган бу дарёда қон оқяпти...

1980 йилнинг сентябрида Ироқ томони Эрон ҳукуматини Шатт-ал-Араб дарёси орқали ўтувчи чегарадаги Ироққа тегишли жойларни ўзлаштириб олди, деб айблаб, уруш ҳаракатларини бошлаб юборди. Аслида Ироқ билан Эрон ўртасидаги территория даъволари кўпдан буён давом этиб келарди. Бир вақтлар Ироқ Усмонлар империяси деб аталган Туркия таркибига кирарди. 1913 йилги Константинополь шартномасига биноан, Ироқ мустақил давлат бўлиб ажралиб чиққач, Усмонлар империяси Шатт-ал-Араб дарёсининг шарқий соҳилига бўлган даъволаридан воз кечди. Унинг Эрон билан бўлган чегаралари Ироққа мерос бўлиб қолди. Мазкур шартномага кўра, дарёдаги Муҳаммар (ҳозирги Хуррамшаҳар) порт шаҳри ва Хизр (ҳозирги Ободон) ороли Эронга тегди. Дарёнинг ўзи эса тўлалигича Ироқ тасарруфига ўтди. Бироқ Ироқ билан Эрон ўртасидан оқувчи Шатт-ал-Араб дарёси бўйлаб ўтувчи чегара хусусида тортишувлар давом этаверди. Бир неча бор шартномалар тузилди. Шунга қарамай, Эрон бу шартномаларни бузиб, дарёдаги баъзи оролларни эгаллаб олди.

Эронда шоҳ тузуми ағдариб ташлангач, икки қўшни давлат ўртасидаги муносабатлар янада ёмонлашди. Эрон дарёдаги Ироққа тегишли ерларни қайтариб бермагани ҳолда қўшни давлатни ислом революциясига қарши қўпорувчиликда айблай бошлади. Кейинчалик қўлга тушган фактлардан шу нарса маълум бўлдики, империалистик давлатларнинг разведка хизматлари Ироқ билан Эрон ўртасида уруш чиқариш учун қўпорувчилик ишларини авж олдирган эканлар. Бундан ташқари Ироқ билан Эрон ўртасида урушнинг бошланиб кетишига бошқа сабаблар ҳам боркি, бу ҳақда қисқача тўхталиб ўтишга тўғри келади.

Дарҳақиқат, Ироқ — Эрон можаросига фақат территория даъволаригина сабаб бўлгани йўқ. Бу урушга икки давлат ўртасидаги сиёсий ва диний ихтилофлар ҳам сабаб бўлди. Аввало, монархия тузумини ағдарган революция туфайли Эронда ҳокимият тепасига келган шиа руҳонийлари Ироқ республикаси раҳбарларига сиёсий тазйиқ ўтказишга уриниб кўрдилар. Жумладан, оятулла Ҳумайний «шиалар революцияси»ни бошқа мамлакатларга ҳам ёйиш, яъни экспорт қилиш сиёсатини ўтказиш даъвоси билан чиқди. Ҳатто Эрон Ислом Республикасининг конституциясида революцияни экспорт қилиш қонунлаштириб қўйилди. Бу қонун Эрон сингари аҳолисининг асосий қисми шиа мазҳабидаги мусулмонларни назарда тутаётгани ҳеч кимга сир эмас. Ироқ аҳолисининг 60 фойизи шиалар эканини ҳисобга оладиган бўлсак, масала ойдинлашади.

Эроннинг руҳоний раҳбарлари ҳатто аҳолисининг кўпчилиги шиа бўлгани ҳолда Ироқда озчилик сунний мусулмонлари ҳокимиятни бошқармасликлари керак, деган даъво билан чиқа бошладилар. Айнан шу мақсадда Эронда Ироққа қарши ташкилотлар тузилишига имкон бердилар. Табиийки, бу нарса Эрон билан Ироқ ўртасидаги ихтилофларнинг янада кучайишига олиб келди. Бунинг устига диний ихтилофлар ҳам қўшилди.

Гап шундаки, Саудия Арабистонидаги Макка ва Мадина сингари мусулмонлар учун муқаддас жойлар Ироқда ҳам бор. Булар Нажаф ва Карбало шаҳарларидир. Лекин бу шаҳарлар кўпроқ шиа мазҳабидаги мусулмонлар зиёратгоҳидир. Уларга ҳар йили ўн минглаб зиёратчи шиалар келади. Бу Ироқ учун катта даромад манбаидир. Эронда ҳам шиалар учун муқаддас бўлган шундай жойлар бор. Қум ва Машҳад Эрондаги зиёратчилардан тушадиган даромад манбаи ҳисобланади. Лекин улар Нажаф ва Карбалочалик машҳур эмас. Аҳолисининг 90 фойизи шиа бўлган Эрон мусулмонларининг кўпчилиги Ироқдаги ана шу муқаддас жойларни тавоф қиладилар. Шунинг учун ҳам Теҳрон руҳонийлари шиаларнинг муқаддас жойларини Ироқдан Эронга кўчиришни талаб қилдилар. Эронликлар бу даъвони оятулла Ҳумайний обрўсини, умуман олганда эса шиалар дунёсида Эрон обрўсини кўтариш билан оқламоқчи бўлдилар. Боғдоддагилар бу даъвони қатъиян рад этдилар, бошқа мамлакатлардаги шиалар эса Эронни қўллаб -қувватламадилар,

Бунинг устига Эроннинг Шатт-ал-Араб дарёсидаги Ироққа қарашли ерларни ўзлаштиришга уриниши икки ўртада ҳарбий можаро келиб чиқишига туртки бўлди. Ироқ ўз ерларини «куч ёрдами»да қайтариб олишга қарор қилди ва ҳарбий ҳаракатларни бошлаб юборди. Дастлаб Ироқ қўшинлари Эрон ичкарисига, жанубда 60 километргача киришга муваффақ бўлдилар. Кейинчалик Эрон қўшинлари уларни суриб чиқардилар. Ҳозир Эрон билан Ироқ аввалги чегара позицияларида туриб урушни давом эттирмоқдалар.

Шуни ҳам айтиш керакки, уруш ҳаракатлари натижасида ҳар иккала мамлакатга катта моддий ва маънавий зарар етказилди. Матбуотда эълон қилинган маълумотларга қараганда, бу урушда Ироқ ва Эрон томонидан 200 мингдан зиёд киши ҳалок бўлди, 700 мингга яқин киши ярадор қилинди. Юзлаб шаҳар ва қишлоқлар, саноат корхоналари, суғориш иншоотлари, алоқа ва транспорт воситалари вайрон этилди. Айниқса, ҳар икки мамлакатга ҳам зарур бўлган нефть саноатига катта зарар етди.

Маълумки, Ироқ ва Эрон экономикасининг ривожланиши нефтга боғлиқ. Ҳар икки мамлакат ҳам нефтдан жуда катта даромад олар эдилар. Уруш туфайли нефть қазиб олиш йилига Эронда 300 миллион тоннадан 124 миллион тоннага, Ироқда эса 170 миллион тоннадан 60 миллион тоннага қисқарди. Ҳар иккала мамлакатда ҳам нефтни экспорт қилишдан тушаётган даромад ҳаддан ташқари камайди. Айни пайтда улар айрим нефть маҳсулотларини четдан ола бошладилар. Уруш натижасида икки давлатнинг нефть саноати чинакам инқирозга учради. Тўрт йил давомида ҳар икки мамлакат бу қирғин урушга ҳар йили давлат бюджетининг 20 — 30 фойизини сарфлади. Уларнинг урушдан кўрган зарари 100 миллиард доллардан ошиб кетди.

Шуни ҳам таъкидлаш кераккиi, икки қўшни халқнинг бир-бирини қирғин қилаётгани тараққийпарвар инсониятни ташвишга солаётган бир пайтда империалистлар Ироқ — Эрон урушидан мамнун бўляптилар. Улар бу урушни тилда қораласаларда, амалда уни кучайтиришга ҳаракат қилаяптилар. Ҳатто «Нью-Йорк таймс» газетаси «Американиклар Ироқ — Эрон урушидан катта манфаат кўрдилар», деб ёзди. Чунки икки мамлакатда бир вақтлар авж олган антиимпериалистик ҳаракат сусайиб кетди. Бунинг устига Ироқ—Эрон уруши натижасида араб давлатлари ўртасида баъзи низолар кучайди. Бундай вазият, империалистик доираларга қўл келмоқда. Шу боисдан ҳам улар Ироқ — Эрон урушидан ва Форс кўрфазидаги вужудга келган кескинликдан манфаатдор эканликларини яширмаяптилар.

Бугунги кунда ҳарбий можарога сабаб бўлган Шатт-ал-Араб дарёсида сув аралаш нефть ва қон оқаётган экан, бунда империалистларнинг қўли ҳам борлигига ҳеч кимда шубҳа бўлмаслиги керак. Чунки Америка империалистлари Шатт-ал-Араб дарёси қуйилаётган Форс кўрфазига кўпдан бери кўз олайтириб келарди. Бунинг боиси шундаки, биринчидан, Форс кўрфазидан халқаро денгиз йўллари ўтади. Иккинчидан, унинг атрофида жойлашган араб давлатлари нефтга ғоят бойдирлар. Дунёдаги нефть запасининг 70 фойизи шу ерда жойлашган. «Қора олтин»дан тушаётган мўмай даромад кўпдан бери Ғарб монополияларининг хазинасини тўлдириб келади. Фақат 70-йилларнинг ўзидагина империалистик монополиялар араб нефтидан 50 миллиард доллар фойда кўрганлар. Улар айни шу даромад манбаидан воз кечишни истамаяптилар. Шу регионлаги давлатларни ўз таъсир доираларида ушлаб туриш учун империалистлар Ироқ — Эрон урушидан фойдаланиб қолмоқчи бўляптилар. Улар урушнинг чўзилишидан ҳам манфаатдор.

Файзи ШОҲИСМОИЛОВ

Муҳаммад ОЧИЛОВ

АДАБИЙ МАСЛАҲАТЛАР

Редакциямизга газетхонлардан кўплаб мактублар келиб турибди. Мухлисларнинг кўпчилиги: «Нима қилсак, шоир ёки ёзувчи бўламиз?», деб сўрашади. Тадқиқотчи олим Шакароб Шарбатийнинг тугалланиш арафасида турган янги асарида какраз шу хусусда гап борар экан. Мазкур китоб ижод қилиш истагида ёнмоқчи-ю, лекин ёнишга тутантириқ тополмай юрган бошловчи шоир ва ёзувчиларга аталган.

Қуйида мазкур асардан айрим бобларни эътиборингизга ҳавола этамиз.

Адабиёт катта дарё,
Чўкиб кетсанг ўзингдан кўр...

ФЮФЕ,
эрамиздан олдинги V аср донишманди

Адабиёт — катта дарё. Тўлқинларнинг қуёш нурида жилва қилиши барчани ўзига мафтун этади. Кўпчиликнинг адабиётга киришга ва унда бир умр қолиб кетишга кўнгил қўйганлиги ҳам шундан. Бу дарёнинг туби маржонларга, маъданларга бой. Лекин у маржонларни қўлга киритиш ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Сув юзида шалоплатиб, хас-чўп териб юрувчилар ҳам оз эмас. Дарёнинг соҳили тик, тирдоби кучли. Қўлингиз бақувват бўлмаса, унга туша кўрманг. Чўкиб кетасиз. Балки белингизда ел тўлдирилган қутқазув камераси бордир. Ундай бўлса марҳамат: калла ташлайверинг, сизга ҳам бу дарёнинг бир четкасидан жой топилиб қолар...

—Ёзишни нимадан бошламоқ керак?

— «Оқ йўл!»га суратга тушмоқдан.

ИЛҲОМ

Далаларда жавлон уриб
ёғмоқда оқ қор.
Хотин қайтди, қалбим узра
келди-ку баҳор.
Қуёш чиқса, қорлар эриб,
парланар ғубор,
Етар, Деҳқон бобо! Тур!
Ишни бошлавор!

Бу парча шоир Пурвиқорнинг «Хотин ва баҳор» шеъридан олинди. Уни таҳлил қилишга ўтамиз. Хўш, бу шеърни ёзиш учун шоир қаердан илҳом олди? Шоирнинг хотини эридан қочиб, отасиникига кетиб қолган. Пурвиқор эса кечки овқатга нима ейишини билмай, деразадан ташқарига ғамгин қараб ўтирибди. Кўчада қор ёғмоқда. Шунда тўсатдан шоирнинг хотини қайтиб келади. Бундан Пурвиқор қаттиқ ҳаяжонланади, яъни унинг илҳоми келади.

Шеърнинг қофиясига келсак, у шоир тахаллусига ҳамоҳанг жаранглайди: **оқ қор, баҳор, ғубор, бошлавор ва Пурвиқор.**

Асар қандай ёзилади ва нима билан ёзилади?

Сиз китобларда «Шоирнинг қалами оқ қоғоз узра йўрғалаб кетди», «Унинг қалами ўткир эди» каби ибораларни кўп учратгансиз ва, ҳойнаҳой, асар қалам билан ёзилар экан-да, деган фикрга боргансиз.

Йўқ! Тадқиқотларимиздан маълум бўлдики, ҳозир ҳеч ким қалам билан ёзмас экан. Ёзиш ручкада, чапдан ўнгга қараб амалга оширилади. Агар асабингиз бақувват бўлса, машинкадан ҳам фойдаланишингиз мумкин. Нозик дидли шоирчаларга курканинг патини юлиб, сиёҳга ботириб ёзишни тавсия этамиз.

Ёзув столида нималар бўлиши керак? Иш столида бир даста оқ қоғоз, бир чойнак кўк ёки «оқ» чой бўлсин.

Ёзиш жараёнида тиш ғичирлатилади, соч юлинади (кал бўлиб қолишдан чўчиманг!), хона бўйлаб у ёқдан-бу ёққа юрилади, босиб-босиб чекилади, юм-юм кўз ёши тўкилади.

Бу ҳолатлар асарга охирги нуқта қўйилгач, ўтиб кетади, албатта.

«ДАҲЛИЗ»

«Қани энди, ёзувчиларда ҳам суфлёр бўлса!..»

Ярим тунда чироғи ўчмаган уйдан келган нидо

Ёзишдан мақсадингиз нима? Балки, янги уй қурмоқчидирсиз? Балки, сомон сувоққа эҳтиёж туғилгандир? Балки, шахсий машинангизда «катайса» қилгингиз келаётгандир? Буларга эришмоқчи бўлсангиз, қуйидаги маслаҳатларга амал қилинг.

Адабиёт даргоҳига қадам қўяётган ҳар бир киши «адабий даҳлиз»дан ўтиб, ичкарига киради. Даҳлизнинг дарпардасини кўтариб боқсангиз, қаршингизда турли хил йўллар намоён бўлади. Улар — жанрлар. Уларнинг қайси биридан юришни билмай, довдираб қолишингиз турган гап. Сиз бошингизни оғритиб юрманг-да, яхшиси болаларга атаб бирор нарса ёза қолинг, яъни «Болалар адабиёти» деган йўлакчадан кета қолинг. Чунки бола, ҳарна қилса бола-да, алдаш мумкин. Иккинчидан, болалар: «Ҳаётда бундай бўлмайди», деб авторнинг ёқасидан ҳам олмайдилар.

ҲАЖВ

Бировнинг устидан кулиш ҳолвайтар ейиш эмас. Биров кулгини кўтаради, бошқа эса кулиш қанақалигини сизга кўрсатиб қўяди. Шунинг учун устидан кулмоқчи бўлган одамингизни олдин обдон ўрганиб, сўраб-суриштириб, сўнгра ҳажв қилинг. Яхшиси, бу жанрда соавтор, яъни ҳаммуаллиф излаб топган маъқулроқ. Таёқ икки одам бошига тушса, ҳар қалай, зарби пасаяди. Соавторликка энг яхши номзод бошлиғингиз бўлади. Шундай қилсангиз, ҳеч ким сизга осилмайди.

ТАРЖИМА

Оригинал жанрда сизга бахт кулиб боқмади, дейлик. Бундай пайтда адабиёт даргоҳини тарк этиш шартми? Асло! Таржимага ўзингизни уринг. Бунинг учун тил билиш керак, деб ўйларсиз. Шарт эмас. Луғат бўлса бас. Аммо «фразеологик сўзлар» деган тушунча борки, улар ёш мутаржимни андак терлатиши мумкин. Дейлик, русчадан ўзбекчага ағдармоқчисиз. Масалан, оригиналда:

—Мой голубчик, как дела?— спросил Петя.

—Ничего, помаленьку — ответила Таня.

Бу диалогни шундай таржима қилиш мумкин:

— Менинг каптаргинам, ишларинг қалай? — деб сўради Пирмат.

—Ҳеч нима, кичкинагина, —деб жавоб берди Тўтиниссо.

Чет тиллардан таржима қилганингизда ҳам шундай иш кўрасиз...

Аммо адабиёт дарёсининг ўртасида улкан чўққи борки, ҳеч қачон унга чиқа кўрманг. Танқидчиларнинг назари тушиб, шўрингиз қуриб қолиши мумкин. Яхшиси, тинчгина пастқам, кўлмак сувларда сузиб юраверинг. Энг осони шу!

Қарши

ТУЗИНИ КЎР

Пародия

Яхши ёрни билай
десанг,
Энасининг ўзини
кўр.
(«Олтин беланчак»)

Карим МАЛЛАЕВ

Олдингда тов,
Ортингда тов,
Чўпоним-ов!
Ўлан айтиб,
Булоқларнинг кўзини кўр!
Юракдан шеър
ёзганларнинг
Жаранглаган сўзини кўр!
Энасин қўй,
аввал қизининг
Ўзини кўр,
Юзини кўр,
Кўзини кўр!..
Ўланингнинг
Тузини кўр,
тузини кўр!

Бахтиёр ТЕМИРОВ
Хатирчи

ҚУЙМОҚОВ

Қуймоқов бошқотирма ечиб ўтирганида, йўлакдан ўтиб бораётган бошлиқ унинг кабинети олдида бир дақиқа тўхтаб, очиқ эшикдан қараб қўйганини сезмади. Бошлиқ қониқиш билан қаради ва кутилмаганда қаттиқ акса урди: «Апчш-у!»

Қуймоқов қоғоздан бошини кўтариб, уни кўрди. Шошиб коридорга чиқди. Лекин бошлиқ кўринмади. Қуймоқов қўшни хонага мўралади. У ерда ҳам йўқ. Навбатдаги хонага бош суқди.

—Хўжайин кирмадими?— деди ўтирганларга.

—Йўқ! — деди илжайиб ходимлардан бири.

Қуймоқов бирин- кетин ҳамма хоналарга кириб чиқди. Бошлиқни тополмади. У йўлакнинг ўртасида оларак туриб қолди. Шу пайт ҳайдовчилар ўтирадиган хонанинг эшиги очилиб, бошлиқ чиқиб келди. Қуймоқовнинг юзига қон югурди. Қўлини кўксига қўйиб, деди:

—Саломат бўлинг, хўжайин!

Бошлиқ унга ҳайрон бўлиб қаради. Лекин ниманидир эслади, шекилли:

—Раҳмат!—деди қониқиш билан.

Аъзам КОМИЛОВ
Андижон

УСТА ГУЛМАТНИНГ ҚЎЛБОЛА ЎГИТЛАРИ

Амалдор жилмайғонда, дардинг бўлса айтиб қол.

Дайдиб юрганга яраша, шоир бўл.

Ҳатто айғоқчи эрсанг-да, арилар суҳбатига бурун тиқма.

Итга тош отсанг, чўлоғига от.

Қассобга гул берма, хотинга — пул.

Давоми бор

Рассом Ш. СУБҲОНОВ

Н. ЖИЛЬЦОВ

МАСЛАҲАТ

— Сенга қандай чора кўрсам экан, — деди бўлим бошлиғи кичик илмий ходим Зузулинга. — Электрон сичқонтутгич ихтиро қилганингга бир йил бўлди. Натижа-чи? Бирорта ҳам сичқон қўлга тушмади... Жўна, кўзимга кўринма!

Зузулин лабораторияга йиғлагудек бўлиб кириб келди. Столига яқинлашар экан, тўсатдан таёқдек қотиб қолди. Сичқонтутгичда кичкинагина кулранг жонивор чийилларди.

— Ҳа-ҳа, қўлга тушдингми? — деди қувониб.

У бу ҳақда хўжайинига ҳисобот бериш учун югурмоқчи эди, лекин шу вақт сичқон тилга кириб қолди:

— Шошилма. Хўжайинингга айтишга ҳали улгурасан. Аввал, менга қулоқ сол. Сенга айтадиган гапим бор. Мен оддий сичқон эмасман, сеҳргарман. Ажойиб маслаҳатлар бера оламан.

— Хўш, Алдасанг-чи?

— Сеҳргар сичқонлар ҳеч қачон алдамайди.

Зузулин яшил тугмачани босди. Сичқон қопқондан чиқиб, оёқчаси билан башарасини артди. Сўнг столдан сакраб, ерга тушди.

— Резинадай чўзавермай, гапир тезроқ! — деб қистади кичик илмий ходим.

— Кун бўйи сичқон пойламай, ишлаш керак, — деди сеҳргар ва вентиляция қувурига кириб, кўздан йўқолди.

И. ҲАФИЗОВ
таржимаси

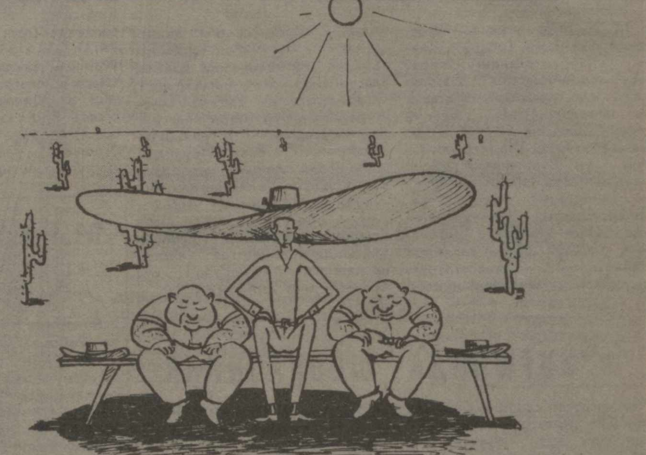

Рассом М. ҲАБИБУЛЛИН

ЁТОҚХОНА УЙИНГ БЎЛСА...

БИР ШИКОЯТ ИЗИДАН

Ҳурматли редакция!

Биз истиқомат қиладиган 11-ётоқхона сўнгги йилларда авария ҳолатига тушиб, яшаш шароитимиз бутунлай ёмонлашиб кетди. Унда санитария-гигиена қоидаларига умуман риоя қилинмаётир. Тартиб-интизом бўшашиб кетган...

Бу камчиликлар ҳақида комбинат раҳбарларига кўп мурожаат этдик. Бироқ илтимосларимиз бесамар қолгач, Сизларга шикоят ёзишга мажбур бўлдик.

Тошкент Тўқимачилик комбинатининг ишчилари (жами 35 киши).

Бу ШИКОЯТ хатини Тошкент Тўқимачилик комбинати бош директорининг маданий-маиший ишлар бўйича ўринбосари Пўлат Шаропов синчиклаб ўқиб чиқди. Аммо кутганимиздек, норозилик билан эмас, билъакс тасдиқ оҳангида деди:

— Тўғри ёзишибди. Лекин, аввал ётоқхонани бориб кўрайлик...

Ётоқхона. Шу кеча-кундузда республикамизда биргина ишчи- ёшлар ётоқхоналарининг сони 528 тага етади. Уларда истиқомат қилаётган ёшларнинг кўпчилиги ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда олий ва ўрта махсус ўқув юртларида таълим олишаётганини ҳисобга олсак, бу ётоқхоналарнинг ижтимоий аҳамияти янада ошади. Лекин...

Саломатин кўчасида жойлашган бу бино бир қарашда унчалик эътиборни тортмайди. Аммо диққат билан қарасангиз, иморатнинг ўнг қаноти бутунлай ивиб, деворлари шўрлаб кетганини кўрасиз. Бу бино — Тошкент Тўқимачилик комбинатига қарашли 11-ётоқхона. Унинг остонасига қадам қўйишимиз билан димоғимизга зах ҳиди урилди. Зах босиш душхонадан бошланган. Душга кириш учун эшикни икки қўллаб авайлаб очиш керак, бўлмаса, аганаб кетади. «У очилса — ёпилмайди, ёпилса — очилмайди». Хат муаллифлари душнинг эшигига шундай таъриф беришган. Лекин бу ҳақда қуйироқда батафсил тўхталиб ўтамиз.

— Душга чўмилиш мумкин эмас. Уни ёпиб қўйганмиз, — дейди ётоқхона мудираси Фаина Афризонова. Аммо душ очиқ. Ётоқхона маъмурияти душдан фойдаланишни таъқиқлаб қўйган бўлса-да, йигитлар бари бир фойдаланишяпти. Улар кийим-кечаги, баъзан идиш-товоғини ҳам шу ерда ювадилар. Чунки иссиқ сув фақат душхонада бор-да.

— Ётоқхонада кир ювишнинг иложи йўқ, — дейди Фаина опа. — Лекин ишчилар бари бир кир ювадилар. Ахир бунингсиз мумкин эмас. Ювилган кирни эса ким кароват суянчиғига ёйиб, ким фойе ёки йўлакка арқон тортиб, қуритади. Ётоқхона ташкил этилганига йигирма йил тўлган бўлса-да, аҳвол шундай. Буни комбинат раҳбарлари ҳам жуда яхши билишади. Лекин ҳеч ким бу даргоҳда, бошқа жойлардагидек, кир ювиш, қуритиш, дазмоллаш хоналарини ташкил этиш тўғрисида бош қотирмаган. Қотирмаяпти ҳам.

Ўнг қанотдаги биринчи, иккинчи ва учинчи қаватларнинг шифти билан полининг фарқига бориб бўлмайди — ивиб кетган. Умумий фойдаланиш хоналарининг қайси бирига кирманг, тепангиздан сув томиб турганини кўрасиз.

— **Қурувчилар,** — деб изоҳ беради комбинат уй-жой коммунал бошқармасининг бошлиғи Мурод Низомиддинов, — **қаватлар ўртасидаги плиталарни нам ўтмайдиган даражада изоляция қилишмаган. Бу —лойиҳалаш институтидан келган мутахассисларнинг хулосаси.**

Комбинат директорининг ўринбосари П. Шаропов ҳам шу фикрда.

—Ўша хулосалар битилган хужжатларни кўрсак бўладими? — деб сўраймиз улардан.

Афсуски, бундай хужжат йўқ. — лойиҳачилар ўз хулосаларини оғзаки айтиб кетишган экан.

—Ётоқхона деворлари ивий бошлаганига неча йил бўлди?

— Икки -уч йил бўп қолди-ёв, — дейди ҳамроҳимиз. Буни ҳеч ким аниқ айтолмайди. Чунки ётоқхона раҳбарлари ҳам, комбинат уй-жой коммунал бошқармасининг бошлиқлари ҳам сўнгги йилларда муз устига чиққан хоккейчилардек, тез-тез алмашиб турган. Лекин бари бир, бу кўнгилсиз ҳол учун қурувчиларни айблаш тўғримикан? Ахир, ётоқхона икки йил бурун эмас, йигирма йил аввал ишга туширилган. Бинонинг бундай аҳволга тушиб қолишига, аввало, ундан эътиборсизлик ва масъулиятсизлик билан фойдаланилганлиги ва ётоқхонага қўнимсиз раҳбарларнинг келиб- кетавергани сабаб бўлган, деб ўйлаймиз.

Оддийгина мисол. Душхонанинг юқорида тилга олинган ўша «очилса — ёпилмайдиган, ёпилса — очилмайдиган» эшигини олайлик. У бундан икки йил бурун жойига қўндирилган эди. Аввалги эшиклар кучли намгарчиликдан тез-тез ишдан чиқавергач, ремонтчилар янгисининг устидан тунука жилд қоплашди. Очиғини айтиш керак, тўғри қилишган. Аммо бари бир, кутилган натижа ҳосил бўлмади: эшик ёғочлари яна намдан қўпорилиб, ҳозирги аҳволига тушиб қолди. Нега? Чунки эшик атиги бир томонидан — ташқарисидан тунука жилд билан ўралган эди. Ҳафсаласиз ремонтчилар, ҳатто уни яхшироқ [illegible] ги тузалмади. Тўғрироғи, тузатилмади.

Шикоят хатида ётоқхона буфети икки йилдан буён тузук ишламаслиги қайд қилинади. Ётоқхона аҳли комбинат раҳбарларига бир неча марта мурожаат қилган. Раҳбарлар махсус комиссия тузишиб, аҳволни «атрофлича» ўрганишган ҳам. Ваъдалар берилган. Аммо ҳеч қандай ўзгариш бўлмаган. Бу ишга то газета аралашмагунча, «буфет масаласи» муаммо бўлиб қолаверган. Ишчилардан редакцияга шикоят келгач эса... Ушбу мақола тайёрланаётганида ётоқхонада яшовчи йигитлар хабар қилишди: «Буфет кўнгилдагидек ишлай бошлади». Тартибга солса бўларкан-ку!

Ҳа, бўларди. Буфет ҳам кўнгилдагидек ишлаган, ётоқхона биноси ҳам авария ҳолатига тушмаган, ёш ишчилар эса қимматли вақтларини сарфлаб, шикоят ёзишмаган бўларди. Фақат бунинг учун шу ишларга мутасадди ходимлар ўзларида жиддий масъулият сезишлари лозим эди. Афсуски, шундай бўлмади.

Хўш, тураржой биноси-ку шу аҳволда экан, бу ерда бошқа шарт-шароитлар қандай? Мана, 63-хонадамиз. Унда калава йигириш фабрикасининг ишчиси Акбар Султонов яшар [illegible]

Иккинчи қаватдаги ювиниш жойида узунлиги етти-саккиз метр резина ичак ҳожатхона водопроводига улаб қўйилган. Йигитлар ана шу ичакдан оққан сувдан ювинадилар. Ювиниш хонасидаги водопровод жўмракларига ўргимчак тўр ташлаган. Биринчи ва тўртинчи қаватларда ҳам шу аҳвол.

Ётоқхонада тарбиявий ишлар ҳам кўнгилдагидек ташкил этилмаган. 419 киши яшайдиган даргоҳда, ҳатто шахмат-шашка йўқ. Бильярд столи бор, лекин ундан йигитлар бирор марта ҳам фойдаланишмаган. Бундай камчиликларни кўплаб келтириш мумкин. Ётоқхона тарбиячиси Файзулла Қурбоновнинг назарида эса ҳамма «ишлар жойида». У қилинадиган ишлар ҳақида ўйлашдан кўра, қоғозбозлик билан овора. Албатта, ана шундай расмиятчилик ҳукмрон бўлган жойда доимо кўзбўямачилик, шикоятбозлик ва норозиликлар кўпаяди. Расмиятчилик 11-ётоқхонани авария ҳолатига олиб келган намликка ўхшайди. У кишилар асабини, коллективдаги муҳитни бузади.

Афсуски, пойтахтимиздаги кўпгина ётоқхоналарда бўлганимизда ана шу касалликнинг илдиз отганини кўрдик. Бир мақолада ўнлаб ётоқхоналардаги камчиликлар ҳақида батафсил сўз юритишнинг ило- [illegible] Тошкент Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш инженерлари институтининг деярли барча ётоқхоналарида тартиб-интизом ниҳоятда бўшашиб кетган. Гидромелиорация факультетининг талабалари истиқомат қиладиган 7-ётоқхонанинг ёнидан ўтсангиз, қўланса ҳид димоғингизни тешай дейди. Бинонинг атрофи ахлатхонага айланиб қолган. Чиқитлар ҳафталаб йиғиштириб олинмайди. Газхоналарнинг бирортасида ҳам водопровод ишламайди. Йўлакларда стол-стул, эшик ва дераза синиқлари тоғдек уюлиб ётибди. Хоналарнинг бирортасида ҳам бутун эшик йўқ.

— **Студентлар бетартиб, минг гапирсанг ҳам қулоғига олмайди,** — деб зорланишади мутасадди ўртоқлар. Аммо улар зорланиш ўрнига талабаларни тартибга чақириш ҳақида жиддийроқ ўйлашса яхши бўларди.

Бу ерда кароват билан стол-стулдан ташқари ҳамма буюмларни талабаларнинг ўзлари сотиб олишган. Ҳолбуки, давлат томонидан ётоқхоналарда яшовчилар учун чойнакдан дазмолгача, чизмачилик тахтасидан супургигача — ўнлаб эҳтиёж моллари берилади. Ётоқхонада чойнак-пиёла, челак ва тоғоралар нарида турсин, ҳатто талабаларга сочиқ ҳам берилмаган. Хоналарнинг деярли ҳаммасида электр чойнакларни кўрдик. Чунки газ плиталари ишламайди.

Беихтиёр ўйланиб қоласан киши: бугунги студент, эртага мутахассис бўлади. Тартиб-интизом, тарбия шунчалик бўшашиб кетган жойда уларнинг диди, эстетик дунёқарашлари қандай шаклланар экан? Улар эртага ишлаб чиқаришга борганида зиёли сифатида одамларни ўз изидан қандай эргаштира олар экан?.. [illegible] ётоқхоналарда бу ишга расмиятчилик билан қаралаётгани кишини жуда ранжитади. Чунки ётоқхоналар нафақат яшаш жойи, балки тарбия ўчоғи ҳамдир.

Тошкент Давлат университети ва Политехника институтларига қарашли ётоқхоналарда булардан ҳам аянчли манзараларга дуч келдик. ТошПИнинг тоғ-кон саноати факультети студентлари истиқомат қиладиган 10-ётоқхонада етти йилдан буён сочиқ йўқ. Хоналарни студентлар ўз маблағларига ремонт қилишади. Ҳаммаёқ ифлос. Факультет деканининг остона ҳатлаб ётоқхонага кирганини ёки бирор тадбир ўтказганини ҳеч ким эслай олмайди. Студентлар турмуши ўз ҳолига ташлаб қўйилган. Талабалар тарбияси ва ўқиши билан шуғулланиши лозим бўлган навбатчи ўқитувчилар бўлса ётоқхонага келиб, бир-икки соат «қоровуллик» қилиб кетишдан нарига ўтишмаяпти. Факультет раҳбарларининг ётоқхонага эътиборсизлик билан қараётганлигини шундан ҳам билса бўладики, студентлар советининг қарорига биноан ўтган йили бир неча талаба тартиб-интизомни бузганлиги учун ётоқхонадан ҳайдалган эди. Аммо деканат куюнчак ёшларнинг бу истакларига эътибор бермади. Жазосиз қолган студентлар ҳозир ҳам истаган қабилида яшашмоқда. Тартиб-интизом янада бўшашиб, студентлар советининг обрўси тушиб кетди...

ТошДУга қарашли 90-ва 92-ётоқхоналар яқинда қурилган тураржойлардир. Аммо улардаги аҳвол биз кўрган барча ётоқхоналардагидан ҳам ёмонроқ экан. Гап шундаки, бинолар жуда кўп камчиликлари бўлгани ҳолда, қабул қилиб олинган. Лифтларнинг бирор- [illegible] мумкин. Афсуски, қайси ётоқхонада тартиб-интизом бузилган, санитария- гигиена қоидаларига амал қилинмаётган бўлса, ўша жойнинг раҳбарлари барча айбни истиқомат қилувчи ёшларга тўнкашади. Бундай пайтлар, ким ишлашни хоҳламаса, баҳона қидиради, деган нақл беихтиёр ёдингга тушади.

Шундай комендант ва тарбиячилар ҳам борки, улар ётоқхонада яшовчи йигит-қизлардан ўз фарзандларидек фахрланишади. Узоққа бормай, яна ўша Тошкент Тўқимачилик комбинатига қайтайлик. Бундан 50 йил бурун қурилган 1-ётоқхонада республикамизнинг илк тўқувчилари яшашган. Бугун ҳам унда ишчи-ёшлар истиқомат қилишади. Улар Ўзбекистоннинг турли шаҳар ва қишлоқларидан келган қизлардир.

Ётоқхона озода, ботартиб, кўриб кўзингиз қувонади. Қизлар унинг атрофини гулзорга айлантиришибди. Ленин хонаси, қироатхона, кутубхона, кир ювиш, қуритиш, дазмоллаш, ҳатто турли маросимларга мўлжалланган хоналар мавжуд. Бу ерда ҳар «Чоршанба — озодалик куни» деб эълон қилинган. Бунинг тозаликка ниҳоятда катта фойдаси тегаяпти. Коллектив аҳил. Туғилган кунлар, биринчи маош, ишчилар сафига ўтиш, никоҳ кечаларини ҳамма биргаликда нишонлайди. Биз ана шундай маросимлардан бирида иштирок этдик. Ёш ишчи Насиба Курёзова никоҳ тўйини дўстлари даврасида — ётоқхонада нишонлади. Бундай тадбирлар комендант Улкера Эмирова ва тарбиячи Саида Камолованинг жонбозлиги туфайли ташкил этиляпти, албатта...

[illegible]

Ҳабибулла САЪДУЛЛАЕВ,
«Тўқимачилар овози» кўп нусхали газетасининг мухбири

Қулман ОЧИЛОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТУРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700000, Тошкент ГСП, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-47, қабулхона — 32-54-71, бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66, масъул секретарь — 33-49-93, 32-58-49, секретариат — 33-49-93, БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50, хатлар ва оммавий ишлар 32-56-49, танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78, санъат — 33-56-48, сатира ва юмор — 32-74, фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р—10585 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3160. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12